

**Dzieje Oddziału Wielkopolskiego
Polskiego Towarzystwa Leśnego
w Poznaniu w latach 1866-2017**

Dzieje Oddziału Wielkopolskiego Polskiego Towarzystwa Leśnego w Poznaniu w latach 1866-2017

Poznań 2017

Redakcja:
Władysław Chałupka

Korekta:
Ewa Wozowska

Projekt okładki:
Ireneusz Woliński

© Copyright by Wielkopolski Oddział
Polskiego Towarzystwa Leśnego
www.wielkopolski.ptl.pl

Wydanie I
Poznań 2017

ISBN 978-83-7272-328-4

**Wydawca: Oficyna Wydawnicza G&P
GOŚCIAŃSKI & PRĘTNICKI**
60-479 Poznań, ul. Strzeszyńska 269a
tel./fax: 61-842-57-54, 61-842-57-55
www.gmp.poznan.pl
e-mail: info@gmp.poznan.pl

Spis treści

Słowo wstępne	7
<i>Andrzej Grzywacz</i>	
Centralne Towarzystwo Gospodarcze – w kręgu pracy organicznej i solidaryzmu społecznego	9
<i>Przemysław Matusik</i>	
Z kart historii Oddziału Wielkopolskiego Polskiego Towarzystwa Leśnego: 1866-1939	23
<i>Władysław Chałupka</i>	
Oddział Wielkopolski Polskiego Towarzystwa Leśnego w latach 1945-2017	103
<i>Jerzy Flisykowski</i>	

Słowo wstępne

Podczas zaborów, po utracie niepodległości, bardzo ważnym zadaniem nielicznych polskich towarzystw i organizacji społecznych było przeciwstawianie się wynaradawiającym akcjom oraz ochrona narodowej kultury i nauki, których rozwój był tłumiony. Wobec braku mecenatu państwa działalność takich organizacji i zrzeszeń opierała się na zbiorowym wysiłku światłych warstw społeczeństwa, polskich środowisk inteligenckich i zawodowych, w formie samopomocy, pracy organicznej i solidaryzmu. W tym okresie nie bez trudu i wielu starań próbowano zakładać również towarzystwa leśne. Najpierw w Galicji, pod zaborem austriackim: Westgalizischer Forstverein (1850-1865), Sekcję Leśną c.k. Krakowskiego Towarzystwa Gospodarczo-Rolniczego (1866-1870), Sekcję Leśną c.k. Lwowskiego Towarzystwa Gospodarczego. Dopiero w 1882 r. mogło powstać samodzielne Galicyjskie Towarzystwo Leśne – po wielu latach starań i prób. Starania te skutecznie prowadził Henryk Strzelecki, wybitny leśnik, założyciel i dyrektor Krajowej Szkoły Gospodarstwa Lasowego, później przekształconej w Wyższą Szkołę Lasową we Lwowie. Galicyjskie i następnie Małopolskie Towarzystwo Leśne było towarzystwem naukowym o charakterze zawodowym i regionalnym, chociaż należeli do nich również leśnicy z innych zaborów, a później dzielnic ziem polskich. Od 1925 r. jako Polskie Towarzystwo Leśne – stało się towarzystwem specjalistycznym i ogólnopolskim. W takim charakterze działa i funkcjonuje do dzisiaj, w 2017 r. obchodzi 135-lecie swojego utworzenia i aktywności.

W tym samym okresie w Wielkim Księstwie Poznańskim, pod zaborem pruskim, wybitny leśnik Hipolit Trąmpczyński również dążył do utworzenia organizacji i integracji środowiska leśników i właścicieli lasów. W 1861 r. zawiązało się w Bazarze Poznańskim Centralne Towarzystwo Gospodarcze i już tego samego roku za sprawą Jana Mielżyńskiego złożono wniosek o utworzenie w ramach tego towarzystwa Wydziału Leśnego. Nieco później, bo w 1866 r. za prezesury Hipolita Cegielskiego powstał Wydział Leśny. Jest to jednocześnie data, od której liczy się 150 lat działalności stowarzyszenia leśników polskich w Wielkopolsce, najdawniej założonej organizacji leśnej w kraju. W 1908 r., rok po I Zjeździe Leśników Polskich w Krakowie, Wydział Leśny przekształ-

cił się w Towarzystwo Leśne w Wielkim Księstwie Poznańskim, którego kontynuatorem od 1935 r. był Oddział Poznański Polskiego Towarzystwa Leśnego.

W zaborze rosyjskim także podejmowano próby utworzenie polskiej organizacji zawodowej leśników. Przy powstałym w 1858 r. Centralnym Towarzystwie Rolniczym w Królestwie Polskim powołano „Delegację Leśniczą”, która w 1860 r. przekształciła się w Sekcję Leśną. Wraz z Centralnym Towarzystwem Rolniczym sekcja ta zaprzestała jednak swej działalności po powstaniu styczniowym. Dopiero w 1907 r. powstał Wydział Leśny przy odrodzonym Centralnym Towarzystwie Rolniczym w Warszawie.

Grono wybitnych leśników wielkopolskich przez ponad półtora wieku z wielkim zaangażowaniem i intensywnością działało i działa dla dobra polskich lasów, ojczyznej przyrody, dla dobra własnego środowiska zawodowego i naukowego. Przez ten czas poznańscy leśnicy wnieśli do polskiego leśnictwa ogromny wkład naukowy, technologiczny, organizacyjny i integracyjny. Przejawiało się to i przejawia między innymi w organizacji wyjątkowo licznych na tle innych Oddziałów PTL: konferencji i seminariów; spotkań naukowych, wycieczek i sesji terenowych; wydawnictw książek i różnego typu materiałów szkoleniowych; udziału w edukacji przyrodniczo-leśnej społeczeństwa, w szczególności dzieci i młodzieży; integracyjnych spotkań opłatkowych i bałów leśnika. W okresie powojennym Oddział Poznański zorganizował Zjazdy Delegatów PTL w latach 1947, 1966, 1978, 1986, 2000 (jubileuszowy, setny Zjazd) i 2017 (117 Zjazd w Gnieźnie). Liczny jest udział poznańskich leśników w pracach Zarządu Głównego PTL, jego prezydium oraz komisjach problemowych i funkcjonalnych; bogata jest współpraca zagraniczna, w szczególności z leśnikami niemieckimi; godne przypomnienia są konferencje naukowe dotyczące Puszczy Noteckiej, współpraca z Międzynarodowymi Targami Poznańskimi, prowadzenie Forum Leśnego „Człowiek – Las – Drewno”; wiele inicjatyw, które wzbogaciły działalność innych oddziałów Polskiego Towarzystwa Leśnego. Za tę działalność do tej pory 22 osoby ze środowiska poznańskiego zostały wyróżnionych godnością członka honorowego PTL, a dwie – także Medalem „Pro bono silvae”. Szczegółowo działalność leśników poznańskich została przedstawiona w referatach na konferencji 19 grudnia 2016 r. w Sali Białej Poznańskiego Bazaru „150 lat działalności stowarzyszenia leśników polskich w Wielkopolsce 1866-2016” i w materiałach z tej jubileuszowej konferencji.

Życzę dalszych sukcesów w pracy Oddziałowi Poznańskiemu PTL, a wszystkim członkom zdrowia, pomyślności w życiu osobistym i rodzinnym. Niechaj następne 150 lat będzie tak pracowite i pomyślne dla tego środowiska i wielkopolskich lasów, jak te minione. Darz Bór!

Andrzej Grzywacz
Przewodniczący Zarządu Głównego
Polskiego Towarzystwa Leśnego

Centralne Towarzystwo Gospodarcze – w kręgu pracy organicznej i solidaryzmu społecznego

W trzecim tygodniu lutego 1861 r. poznański Hotel Bazar, ta twierdza polskości w stolicy pruskiej Provinz Posen, stał się widownią ważnych dla Polaków wydarzeń. Już od wtorku 19 lutego roku zjeżdżać zaczęli do Poznania obywatele z prowincji, którzy dnia następnego wzięli udział w walnym zebraniu założonego dwadzieścia lat wcześniej przez Karola Marcinkowskiego Towarzystwa Naukowej Pomocy, tej podstawowej instytucji poznańskich robót organicznych, udzielającej pomocy stypendialnej zdolnej, acz ubogiej młodzieży. Zebranie rozpoczęte o czwartej po południu trwało aż cztery godziny i zakończyło się wspólną wieczerzą, w pełni zresztą zasłużoną. Kolejnego dnia, w czwartek 20 lutego, „z rana po godzinie 8” – jak donosił „Dziennik Poznański” – większość uczestników zebrania TNP udała się do fary, by wziąć udział we mszy św. odprawionej przez samego arcybiskupa Leona Przyłuskiego. Następnie o 10 rozpoczęło się w Bazarze kolejne zebranie, trwające tym razem pięć godzin, w trakcie którego 461 delegatów przyjęło statut i wybrało władze nowego polskiego związku – Centralnego Towarzystwa Gospodarczego¹. Jak powiedział Nestor Koszutski uświetniający swą wymową to doniosłe zebranie i przedstawiający program i cele organizacji: „...narody żyją, dopóki w zetknięciu są z ziemią, na której urosły”².

¹ Poznań, 21 lutego, „Dziennik Poznański” nr 44, 22.02.1861, s. 3; R. Komierowski, *Rys historyczny I-go dwudziestopięcioletniego istnienia Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w W. Ks. Poznańskim do 1885 r.*, [w:] *Księga Jubileuszowa wydana w 50-tą rocznicę założenia Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkiem Księstwie Poznańskim*, Poznań 1911, s. 4. Pierwsze wydanie pracy Komierowskiego ukazało się jako osobna broszura w Poznaniu w 1886 r. nakładem CTG.

² Poznań, 22 lutego, „Dziennik Poznański” nr 45, 23.02.1861, s. 1.

POZYCJA ZIEMIAŃSTWA W ŻYCIU SPOŁECZNYM POZNAŃSKIEGO

Ukonstytuowanie się Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, organizacji stworzonej przez ziemian i mającej odpowiadać na ich potrzeby, dzień po walnym zebraniu Towarzystwa Naukowej Pomocy, czołowej instytucji organicznikowskiej w Poznańskim, oraz personalna symbioza obu instytucji, nie były dziełem przypadku. Bez ziemian trudno byłoby sobie wyobrazić jakąkolwiek polską aktywność w Poznańskim w XIX wieku. Wynikało to wprost z charakteru tej dzielnicy i struktury polskiego społeczeństwa. Aż trzy czwarte mieszkańców Księstwa żyło na wsi, a nawet większość mieszkańców małych miasteczek utrzymywała się z zajęć rolniczych, co wynikało z prostego faktu, iż w 1867 r. na 139 wielkopolskich miast aż 105 (!) zamieszkiwało mniej niż 3 tysiące osób, były to więc ośrodki o na poły rolniczym charakterze³. Nie bez przyczyny jeden z autorów konserwatywnego „Przeglądu Poznańskiego” pisał w 1850 r.: „Cała nasza Polska jest wsią; w niej wszelki postęp, wszelkie ulepszenie od wsi się zacząć, na wsi kończyć się musi”⁴. Na podziały społeczne nakładały się też w jakiejś mierze podziały narodowe: Polacy, którzy stanowili około dwóch trzecich mieszkańców tej dzielnicy, żyli głównie na wsi, natomiast w miastach i miasteczkach dominowali Niemcy i systematycznie malejąca od połowy stulecia zbiorowość żydowska.

Stosunki na wielkopolskiej wsi w XIX wieku określiło uwłaszczenie chłopów, które zainicjował wydany 8 kwietnia 1823 r. edykt regulacyjny króla Fryderyka Wilhelma III. Warto wspomnieć, że w Galicji uwłaszczenie dokonało się w roku 1848, w Królestwie Polskim – ostatecznie w 1864. Istota uwłaszczenia wynikała wprost z charakteru skomplikowanych feudalnych stosunków własnościowych na wsi. Dotąd chłopci utrzymywali się z użytkowanych dziedzicznie gruntów, które de iure należały do szlachty, w zamian za co pracowali na pańskich polach w ramach darmowej pańszczyzny. Ten działający kilka stuleci system nie mógł jednak się ostać w nowych warunkach formującej się gospodarki kapitalistycznej. Uwłaszczenie było więc koniecznością cywilizacyjną, prowadziło do koniecznego w nowych, rynkowych okolicznościach ujednoznacznienia stosunków własnościowych na wsi, uwalniało rynek siły roboczej, zmuszało ostatecznie ziemiaństwo do wpisania swych majątków w logikę gospodarki rynkowej. W Poznańskim Prusacy użyli rozwiązań zastosowanych wcześniej u siebie. Głównym be-

³ Cz. Łuczak, *Wpływ przeobrażeń ekonomicznych na strukturę społeczną i życie polityczne Wielkopolski*, [w:] *Dzieje Wielkopolski*, t. II, pod red. W. Jakóbczyka, Poznań 1973, s. 140.

⁴ *Piśmiennictwo rolniczo-ekonomiczne w Polsce*, „Przegląd Poznański”, 1850, t. X, s. 251.

neficjantem edyktu z 1823 r. był stan szlachecki. „Regulacji” – jak to nazywano – dokonywano stopniowo, na prośbę jednej z zainteresowanych stron (tzn. albo właściciela ziemskiego, albo gromady chłopskiej), obie też strony umawiały się co do formy i zakresu odszkodowania, jakie miał otrzymać szlachcic za chłopską ziemię i uwolnienie z pańszczyzny (najczęściej chłop oddawał panu część gruntu, spłacał go lub pracował jeszcze czas jakiś „na pańskim”). Istotne było też i to, że ustawie regulacyjnej podlegały tylko największe gospodarstwa chłopskie, posiadające sprzężaj (czyli używające do prac rolniczych zwierząt pociągowych), a do tego dotyczyła ona jedynie gruntów rolnych, natomiast lasy, z których dotąd chłopci mogli korzystać, bezdyskusyjnie przyznawano właścicielom ziemskim, co pozwalało na uniknięcie ciągnących się w pozostałych zaborach latami sporów o tzw. serwituty, czyli chłopskie uprawnienia w stosunku do użytkowanych lasów. Do największego nasilenia regulacji doszło w latach 30., ostatecznie zaś proces ten został zakończony ustawą z 2 marca 1850 r., znoszącą wszystkie uprawnienia pańskie wobec wsi, a zarazem dającą prawo do uwłaszczenia wszystkim gospodarstwom, bez względu na ich wielkość⁵.

W ten sposób ziemiaństwo zyskiwało czas i środki na modernizację swych folwarków i przejście na pracę najemną, choć przestawienie się na nowe tory nie było łatwe. Jak po latach pisał Adam Żółtowski, reforma, „która z wsi naszej podobnej przed kilkudziesięciu laty do spiżarni, mniej lub więcej obficie zaopatrzonej we wszelkie zapasy potrzebne do skromnego utrzymania dziedzica wieśniaka i jego niewybrednej czeladzi, zrobiła zakład przemysłowo-handlowy, noszący miano nowoczesnego rolnego warsztatu, zaskoczyła nas raptownie i bardzo mało przygotowanych”⁶. Zauważalnym procesem było więc stopniowe słabnięcie polskiego ziemiaństwa, jeśli bowiem na początku lat 30. do polskich właścicieli ziemskich należało 78,2 proc., a do Niemców odpowiednio 21,8 proc. tzw. dóbr rycerskich, o tyle w 1911 r. polska własność zmalała do 32 proc., niemiecka wzrosła zaś do 68,8 proc.⁷. Jakąś rolę odegrały tu miejscowe okoliczności polityczno-ekonomiczne, zadłużenie i osłabienie gospodarcze polskiej szlachty po okresie napoleońskim, jednak trzeba zauważyć, że słabnięcie polskiej własności wpisywało się w zachodzący w XIX w. ogólnoeuropejski proces utraty przez szlachtę jej

⁵ W. Jakóbczyk, *Uwłaszczenie chłopów w Wielkopolsce w XIX wieku*, Warszawa 1951, s. 33 – 39; także K. Groniowski, *Uwłaszczenie chłopów w Polsce. Geneza – realizacja – skutki*, Warszawa 1976, s. 33 – 63.

⁶ A. Żółtowski, *Przedmowa*, [w:] *Księga Jubileuszowa*, s. XIII.

⁷ W. Molik, *Życie codzienne ziemiaństwa w Wielkopolsce w XIX i na początku XX wieku. Kultura materialna*, Poznań 1999, s. 76, 84.

Ryc. 1. Dezydery Chłapowski (1788-1879).
<http://nowahistoria.interia.pl/>

majątkowej i społecznej pozycji na rzecz przedstawicieli klas średnich. W Poznańskim, gdzie – jak już wspomniałem – podziały społeczne pokrywały się w dużej mierze z narodowymi, wykup majątków szlacheckich przez reprezentantów klasy średniej oznaczać musiał narastającą przewagę żywiołu niemieckiego, przeważającego w środowisku mieszczańskim, a przede wszystkim w jednolitej niemieckiej wyższej warstwie urzędniczej, której przedstawiciele chętnie dodawali sobie prestiżu, nabywając majątki ziemskie⁸.

Jednak mimo opisanych wyżej zmian i tak polskie ziemiaństwo stanowiło najsilniejszą ekonomicznie, a zatem i dysponującą szeroki-

mi możliwościami działania, warstwę polskiego społeczeństwa. Poza tym obok ziemian nie radzących sobie w nowej sytuacji, część tej grupy społecznej potrafiła świetnie się odnaleźć w warunkach gospodarki rynkowej, czego symbolem była postać prekursora nowoczesnego rolnictwa w Poznańskim – gen. Dezyderego Chłapowskiego (ryc. 1). To także przykład właściciela Turwi rodził wśród przynajmniej niektórych jego sąsiadów zapotrzebowanie na fachową wiedzę rolniczą, poszukiwanie nowych metod gospodarowania, co owocowało powstaniem z czasem nowego typu wielkopolskiego ziemianina – nowoczesnego przedsiębiorcy rolnego⁹. Silna pozycja finansowa w połączeniu z kapitałem kulturowym ziemiaństwa

⁸ Tamże, s. 90 – 92.

⁹ W. Molik, *Życie codzienne* s. 35, a głównie rozdział *W trybie codziennych zajęć gospodarczych*, s. 281 – 316; por. także inne publikacje tegoż autora: *Wzór osobowy ziemianina w Wielkim Księstwie Poznańskim w drugiej połowie XIX i początkach XX w.*, [w:] *Ziemiaństwo polskie 1795 – 1945*, pod red. J. Leskiewiczowej, Warszawa 1985, s. 121 – 146; *Rozrzutność i oszczędność ziemiaństwa polskiego w zaborze pruskim XIX i na początku XX wieku*, [w:] *Rozrzutność i skąpstwo w tradycji kulturowej i w rzeczywistości*. Moderatorzy J. Tazbir, A.K. Banach, Kraków 2005, s. 134 – 155; *Wies a dwór w dziewiętnastowiecznej Wielkopolsce*, [w:] *Wies a dwór na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, pod red. W. Cabana, M. B. Markowskiego, Kielce 1999, s. 229-243.

jednoznacznie przekładały się na jego znaczenie jako lidera społecznego i politycznego polskiej społeczności w Poznańskim. Ziemiaństwo, jako „warstwa historyczna”, przechowywało wspomnienie niepodległej Rzeczpospolitej i artykułowało w rozmaitej formie polskie aspiracje narodowe czy to przez udział w powstaniach i spiskach, czy w aktywności poselskiej na forum sejmu pruskiego i (od 1871) parlamentu Rzeszy, wreszcie w legalnych przedsięwzięciach określanych przez nas mianem organicznikowskich¹⁰.

POCZĄTKI POZNAŃSKICH PRAC ORGANICZNYCH

To one właśnie zadecydowały o specyfice polskiego życia publicznego w Poznańskim, które – jak pisał znawca przedmiotu, Stefan Kieniewicz – pozostało „klasyczną domeną organiczników”¹¹. Ten sposób działania wynikał z założenia, że w najbliższym czasie odzyskanie pełnej niepodległości nie jest możliwe, że jawna współpraca z władzą jest niegodna Polaka i szkodzi narodowym interesom, a wobec nadchodzącej nieuchronnie zmiany cywilizacyjnej należy wzmocnić polskie społeczeństwo, koncentrując się na legalnej aktywności społecznej (wzmocnienie polskiej klasy średniej), gospodarczej, kulturalnej i oświatowej. Sam termin „roboty” czy „prace organiczne” pojawił się dopiero w sierpniu 1848 roku, po raz pierwszy użył go wybitny konserwatywny publicysta, zięć gen. Dezyderego Chłapowskiego, Jan Koźmian w swej opublikowanej właśnie wtedy obszernej rozprawie pt. *Stan rzeczy w Wielkim Księstwie Poznańskim*, będącej pierwszym podsumowaniem wydarzeń Wiosny Ludów¹². Jednak w tym wypadku praktyka wyprzedzała teorię, program pracy organicznej nie wymagał zresztą jakichś wielkich konstrukcji teoretycznych, wyrastał po prostu ze zdroworozsądkowej oceny społecznych i narodowych po-

¹⁰ Z obfitej literatury patrz ciągle istotny szkic T. Kizwaltera i J. Skowronka, [w:] *Droga do niepodległości czy program defensywny? Praca organiczna – programy i motywy*. Wyboru dokonali oraz wstępem i przypisami opatrzyli T. Kizwalter i J. Skowronek, Warszawa 1988, s. 7 – 51, tamże wybór ważniejszych tekstów także do dziejów poznańskich robót organicznych. Por. także W. Molik, *Prace organiczne a rozwój polskiej świadomości narodowej na ziemiach pod panowaniem pruskim w XIX i na początku XX wieku (Zarys problematyki badawczej)*, [w:] *Od Wiosny Ludów do powstań śląskich*. Praca zbiorowa pod red. W. Wrzezińskiego, Bytom 1998, s. 95 – 102; P. Matusik, *Cieszkowski a początki pracy organicznej w Poznańskim*, [w:] *August Cieszkowski in memoriam 1814-2014*, pod red. K. Meller, Poznań 2015, s. 49-53.

¹¹ S. Kieniewicz, *Problem pracy organicznej 1840-1890*, [w:] tegoż, *Historyk a świadomość narodowa*, Warszawa 1982, s. 47.

¹² Zob. P. Matusik, „Nadeszła epoka przejścia...”. *Nowoczesność w piśmiennictwie katolickim Poznańskiego 1836-1871*, Poznań 2011, s. 54.

trzeb, artykuł Koźmiana oznaczał zaś jedynie konceptualizację tego, co już od jakiegoś czasu z powodzeniem realizowano.

Pierwsze inicjatywy wyrastające z tego ducha pojawiły się w Poznaniu już z początkiem lat 20. właśnie w środowisku ziemiańskim, odpowiadając na jego widoczne już wówczas potrzeby. I tak w 1821 r. w Sarbinowie Antoniego Szczanieckiego założono Towarzystwo Rolników Wielkiego Księstwa Poznańskiego, którego statut opracował Józef Morawski z Oporowa, jednak wydaje się, że szybko umarło ono śmiercią naturalną. Może wynikało to z faktu, iż w tymże roku powstało ziemstwo kredytowe, instytucja pożyczkowa analogiczna do powołanych już wcześniej w Prusach, której kapitał początkowy stworzyło państwo, dając jej zarazem dużą samodzielność wewnętrzną, wskutek czego szybko została ona opanowana przez przedstawicieli polskiego ziemianstwa. To dzięki temu po 1831 r. w poznańskiej siedzibie ziemstwa znalazło zatrudnienie kilku weteranów powstania listopadowego. Najistotniejsze było jednak to, iż ziemstwo pozwoliło ziemianstwu stanąć silniej na nogach i wyjść z kryzysowej sytuacji ciągnącej się od 1815 r.

Powstanie tej tak ważnej instytucji kredytowej nie zakończyło jednak usiłowań nad powołaniem organizacji gospodarczej o szerszym, nie tylko rolniczym charakterze. Jeszcze przed 1823 r. wspomniany wyżej Józef Morawski wraz z Amilkarem Kosińskim oraz kanonikiem Teofilem Wolickim wystąpili z inicjatywą powołania Towarzystwa Propagandy Krajowego Przemysłu, jednak nie zostało ono zatwierdzone przez władze, podobnie jak następny projekt z 1828 r., firmowany przez Antoniego Kraszewskiego, księcia Antoniego Radziwiłła oraz już wówczas arcybiskupa Teofila Wolickiego – Towarzystwo Przyjaciół Rolnictwa, Przemysłu i Oświaty na Wielkie Księstwo Poznańskie. W nazwie Towarzystwa mieścił się zresztą w skrócie program organicznikowski.

Wracające uporczywie pomysły organizacyjne udało się ziszczyć w połowie lat trzydziestych, już po powstaniu listopadowym, w którym wzięło udział około 200 przedstawicieli wielkopolskich rodzin ziemiańskich z gen. Dezyderym Chłapowskim, Tytusem Działyńskim, Gustawem Potworowskim, Maciejem i Sewerynem Mielżyńskimi na czele. Jak pisał Witold Jakóbczyk, to oni właśnie wróciwszy „...na swój zagon (...), zapłacili kary, odsiedzieli twierdzę, podreperowali gospodarstwa i zaczęli myśleć, co dalej dla narodu robić i jak robić”¹³. 27 października 1835 r., w trakcie tradycyjnego jar-

¹³ W. Jakóbczyk, *Doktor Marcin. Jan Karol Marcinkowski 1800-1846*, [w]: tegoż, *Krocząc gościńcem wytyczonym przez Karola Marcinkowskiego*, wstęp i dobór tekstów L. Trzeciakowski, Poznań 2007, s. 62.

Ryc. 2. Bazar Poznański około połowy XIX w. poznai.fotopolska.eu

marku końskiego w Gostyniu, doszło do spotkania grona ziemian w pałacu Gustawa Potworowskiego w Goli, na którym sformułowano pomysł powołania do życia kasyna, czyli rodzaju wiejskiego klubu podejmującego także działalność formacyjną i społeczną. Do spotkania organizacyjnego doszło 10 grudnia w Gostyniu, następnie Kasyno zostało zatwierdzone przez miejscowego landrata, czyli starostę powiatowego. Gostyńskie Kasyno, ta pierwsza instytucja organicznikowska w Poznańskim, rozwinęło ambitną działalność. Propagowaniu nowoczesnego rolnictwa i w ogóle podnoszeniu świadomości ekonomicznej ziemian służyło m.in. wydawanie własnego czasopisma pt. „Przewodnik Rolniczo-Przemysłowy”, jednego z najciekawszych periodyków tej doby. Na wzór gostyńskiego Kasyna powstawać zaczęły inne – w Gnieźnie, Raszkowie, Szamotułach. Zapoczątkowana na prowincji działalność przeniosła się wkrótce do Poznania, gdzie jej *spiritus movens* stał się wybitny lekarz, prawdziwy lider społeczności polskiej w Poznańskim, dr Karol Marcinkowski. W 1838 r. w trakcie jarmarku świętojańskiego doprowadził on do powołania do życia Spółki Akcyjnej Bazaru Poznańskiego, która skupiła aktywnych ziemian i z ich funduszy wystawiła w centrum miasta Hotel Bazar, najnowocześniejszy wówczas w Poznaniu, otwarty w 1841 r. (ryc. 2). Bazar miał się stać centrum polskiego życia organizacyjnego w stolicy Wielkopolski, nic więc dziwnego, że dwadzieścia lat

później Centralne Towarzystwo Gospodarcze ukonstytuowało się właśnie w jego murach. W tymże samym 1841 r. Marcinkowski powołał do życia znane nam już Towarzystwo Naukowej Pomocy wspomagające stypendialnie zdolną młodzież z uboższych rodzin, które jak słusznie pisał niemiecki ekonomista Ludwig Bernhard, „służyło nie tylko jako wzorzec dla przyszłych organizacji tworzonych przez Polaków, ale zarazem i ich fundament”¹⁴. Podobnie jak w przypadku Bazaru, także działalność TNP była możliwa dzięki ziemiańskim zasobom finansowym. W pierwszych latach istnienia Towarzystwa na jego stypendialny fundusz składali się mniej więcej po połowie polscy właściciele ziemscy i katoliccy proboszczowie. To był praktyczny wyraz zasady solidaryzmu: tradycyjne elity finansowały formowanie się elit nowych, mieszczańskich i inteligenckich, które w końcu wieku przejęły kierownictwo polskiego ruchu narodowego.

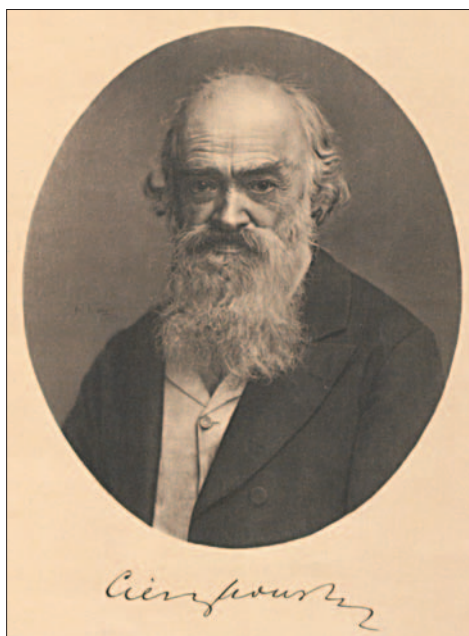
W 1844 r. doszło z inicjatywy władz pruskich do próby powołania jednej, scentralizowanej organizacji rolniczej, na wzór tych działających już w innych pruskich prowincjach. Jednak gdy walne zebranie zwołane na 27 grudnia wybrało polski zarząd towarzystwa (m.in. Gustaw Potworowski, Maciej Mielżyński, Karol Libelt), władze zawiesiły organizację¹⁵. Kilkanaście miesięcy później, w 1846 r., wskutek represji, jakie spadły na polskie społeczeństwo po wykryciu nieudanego spisku mającego doprowadzić do ogólnopolskiego powstania, Prusacy rozwiązali Kasyno Gostyńskie oraz pozostałe ziemiańskie organizacje.

Nową przestrzeń działania stworzyły w 1848 r. wydarzenia Wiosny Ludów, które wprowadziły w Poznańskim skończyły się na przełomie kwietnia i maja zbrojnym stłumieniem ruchu polskiego, jednak nie powstrzymało to wyzwolonej społecznej energii. Latem 1848 r. powstała z inicjatywy Augusta Cieszkowskiego Liga Polska, idealne wcielenie w życie zasady solidaryzmu, scentralizowana organizacja, która obejmować miała swym zasięgiem całe społeczeństwo polskie, kierując wszystkimi przejawami jego aktywności: od organizacji akcji wyborczej, poprzez zakładanie banków, działalność ochronek dla dzieci, czytelni i księgarni przewoźnych, po Towarzystwo Zabezpieczenia Krów Czeladzi Wiejskiej (ryc. 3). Pierwsze miesiące działania Ligi przyniosły jej żywiołowy rozwój tak w Poznańskim, jak i na Pomorzu Gdańskim, z czasem, chcąc zająć się wszystkim,

¹⁴ L. Bernhard, *Das polnische Gemeinwesen im preussischen Staat. Die Polenfrage*, Leipzig 1907, s. 33.

¹⁵ W. Jakóbczyk, *Pierwsze Centralne Towarzystwo Gospodarcze w Poznańskim*, Poznań 1939.

straciła nieco impet. Była to jednak pierwsza i niemająca precedensu w dziejach próba skupienia wszystkich Polaków bez względu na stan wokół jednolitego, solidarnego działania na rzecz wspólnej sprawy. Można wręcz powiedzieć, że Liga była w zamierzeniu organizacją totalną, swego rodzaju polskim państwem w państwie, co oczywiście było dla pruskich władz nie do przyjęcia, wkrótce więc została przez nie zmuszona do rozwiązania¹⁶. Uderzenie w Ligę zahamowało na kilka lat polską aktywność, choć nie w pełnym zakresie. Pokłosiem jej rozbudzonej działalności były powołane przez ziemian do życia w 1850 r. powiatowe towarzystwa rolnicze, średzko-wrzesińskie oraz gostyńskie, do których dołączyło dziesięć lat później towarzystwo poznańsko-szamotulskie.

Ryc. 3. August Cieszkowski (1814-1894). <http://regionwielkopolska.pl/wybitni-wielkopolanie>

CENTRALNE TOWARZYSTWO GOSPODARCZE W SYSTEMIE POZNAŃSKICH PRAC ORGANICZNYCH

To ostatnie pojawiło się już w nowych warunkach. Od połowy lat 50. stopniowo Polacy na powrót zaczęli wracać do gry, tym bardziej że w końcu tej dekady nastąpiło pewne odprężenie w pruskiej polityce. W 1858 r. chorego psychicznie króla Fryderyka Wilhelma IV zastąpił – jako regent – jego brat Wilhelm I, który przystąpił do wewnętrznych reform. Rok wcześniej ukonstytuowało się w stolicy Wielkopolski Towarzystwo Przyjaciół Nauk Poznańskie, w 1859 r. odsłonięto w Poznaniu pierwszy na ziemiach polskich pomnik Adama Mickiewicza oraz dzięki funduszom

¹⁶ Nadal najpełniej o Lidze Polskiej W. Jakóbczyk [w]: *Studia nad dziejami Wielkopolski*, t. I, s. 101 – 184, tamże *Ustawa organiczna Ligi Polskiej*, s. 187 – 190; zob. także J. Kozłowski, *Wielkopolska pod pruskim zaborem w latach 1815-1918*, Poznań 2004, s. 155 – 158.

największego polskiego przedsiębiorcy, Hipolita Cegielskiego, zaczął się ukazywać „Dziennik Poznański”, w następnych dziesięcioleciach najbardziej wpływowe pismo zaboru pruskiego. Także i w innych częściach ziem polskich coś się zmieniło na lepsze. Po klęsce w wojnie z Francją i Piemontem w 1859 r. rozluźnieniu zaczęła ulegać dotychczasowa polityka centralizacyjna w państwie austriackim. Z kolei Królestwo Polskie od kilku już lat doświadczało tzw. odwilży posewastopolskiej, spowodowanej objęciem rządów w Rosji przez następcę Mikołaja I jego syna Aleksandra II i wszczęciem przez niego reform wymuszonych klęską państwa carów w wojnie krymskiej. Na tej fali powstało w 1858 r. w Warszawie Towarzystwo Rolnicze, na którego czele stanęła czołowa postać życia społecznego i politycznego Królestwa, Andrzej Zamoyski. Towarzystwo stało się od początku faktyczną reprezentacją społeczeństwa polskiego i forum dla artykulacji polskich aspiracji narodowych, oddziałując z racji swego znaczenia także na pozostałe zabory.

Przykład aktywności ziemiaństwa Królestwa Polskiego z pewnością oddziaływał także na środowisko ziemiańskie Poznańskiego, zachęcając do podejmowania żywszych działań organizacyjnych. W takich właśnie okolicznościach, wzbierającej fali polskiej aktywności we wszystkich trzech zaborach i budzących się nadziei na pozytywną zmianę, doszło w lutym 1861 r. do wspomnianego na początku tego tekstu zjazdu w Poznaniu, inspirowanego przez owe trzy powiatowe towarzystwa rolnicze, i powołania do życia Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, na którego prezesa wybrano Adolfa Łączyńskiego. Sześć dni po ukonstytuowaniu się poznańskiego towarzystwa, w Warszawie, w której trwały obrady tamtejszego Towarzystwa Rolniczego, doszło do demonstracji, a próba jej stłumienia przez Rosjan doprowadziła do śmierci pięciu osób. Te dramatyczne wydarzenia były prawdziwym wstrząsem dla polskiego społeczeństwa i dały początek tzw. rewolucji moralnej, szerokiemu ruchowi, który objął wszystkie trzy zabory, a wskutek rozmaitych okoliczności zakończył się wybuchem powstania styczniowego, w którym wzięli aktywny udział także Poznańczycy.

Klęska powstania głęboko dotknęła polskie społeczeństwo wszystkich trzech zaborów. Teraz już wszędzie, nie tylko w Poznańskim, mówiono o konieczności podjęcia prac organicznych, jednak tylko w Wielkopolsce miało to oparcie w istniejących już instytucjach. Jedną z nich było oczywiście Centralne Towarzystwo Gospodarcze. W dobie powstania nie przejawiało większej aktywności, bo stosunek do styczniowego zrywu głęboko

podzielił jego członków. Jedni, jak prezes Adolf Łączyński, wypowiedzieli się przeciw walce zbrojnej, z kolei członek zarządu CTG Jan Działyński stał się *spiritus movens* poznańskiego zaplecza powstania, po rozbiciu zaś przez policję kierowanych przez niego struktur (tzw. Komitetu Działyńskiego) sam też wziął w nim udział¹⁷. Do odnowienia działalności Towarzystwa doszło w 1865 r., wyrazem nowego ducha były też jego nowe władze, wybrane na walnym zebraniu w Bazarze 19 grudnia. Prezesem, co znamienne, nie został ziemianin, lecz przemysłowiec – Hipolit Cegielski (ryc. 4). Był on już wówczas wiceprezesem Towarzystwa Naukowej Pomocy, a także prezesem Towarzystwa Przemysłowców, rozwijającego swą aktywność wśród warstw miejskich. Stając na czele CTG, skupił więc w swoim ręku najważniejsze gałęzie formującego się polskiego systemu organizacyjnego¹⁸.

Ryc. 4. Hipolit Cegielski (1813-1868). Zbiory Biblioteki PTPN.

Po nieudanym doświadczeniu z mającą objąć wszystko Ligą Polską rozpoczynała się oto w latach 60. nowa faza aktywności organicznikowskiej, tym razem jednak w formie odrębnych, celowych organizacji, z definicji apolitycznych, a choć pełniących oczywiste narodowe funkcje, to zarazem stroniących od otwartej narodowej agitacji, przez co nie mogły być zakwestionowane przez pruskie władze. One też były zalążkiem wielkiego, rozrastającego się ruchu organizacyjnego, którego apogeum przyjdzie w końcu XIX i na początkach XX wieku¹⁹. Środowisko miejskie zagospodarowywały więc towarzystwa przemysłowe, a po jakimś czasie

¹⁷ Zob. W. Molik, *Komitet Działyńskiego*, „Kronika Miasta Poznania” 2013, nr 1, s. 72 – 88.

¹⁸ Z. Grot, *Hipolit Cegielski 1813-1868*, Warszawa – Poznań, 1980, s. 177 – 183.

¹⁹ Zwięzły zarys ruchu organicznikowskiego zob. L. Trzeciakowski, *Wielkopolski program samomodernizacji – kształtowanie się nowoczesnego społeczeństwa*, [w]: *Samomodernizacja społeczeństw w XIX wieku. Irlandczycy, Czesi, Polacy*, pod red. L. Trzeciakowskiego i K. Makowskiego, Poznań 1999, s. 65 – 105.

popularne Towarzystwo „Sokół”, kapitał dla drobniejszej własności chłopskiej, ale i rzemieślników i kupców gromadziły tzw. spółki zarobkowe, kierowane przez błyskotliwych patronów – ks. Augustyna Szamarzewskiego, a następnie ks. Piotra Wawrzyniaka. Edukacyjną i kulturalną rolę odgrywało Towarzystwo Oświaty Ludowej i jego następca – Towarzystwo Czytelni Ludowych, a także Towarzystwo Przyjaciół Wzajemnego Pouczania się i Opieki nad Dziećmi „Warta”, kierowane przez niezmiernie sprawną Anielę Tułodziecką, płomień refleksji naukowej ciągle zaś płonął w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk. Rolnictwem zajmowało się natomiast Centralne Towarzystwo Gospodarcze, uczące ziemian nowoczesnego gospodarowania, istotnego czynnika w walce o zachowanie polskiej własności. O szerokości spojrzenia jego liderów świadczy powołanie w 1866 r. Wydziału Leśnego CTG, uczącego właścicieli ziemskich – jak pisał Józef Rivoli – „racjonalnego gospodarstwa leśnego”²⁰. W tymże roku powstało w Miłosławiu parafialne Ludowe Towarzystwo Rolnicze, w Dolsku zaś – Kółko Włościańsko-Rolnicze. Był to początek chłopskich kółek rolniczych, nad którymi opiekę przejęło CTG, obawiające się, by „szlachta nie pozostała w dziedzinie politycznej oficerami bez szeregowych”²¹. Opiekę nad kółkami przejął powołany do Zarządu Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w 1865 r. Maksymilian Jackowski, pod którego patronatem znakomicie się one rozwinęły. Te dwie gałęzie – wiejska i chłopska – odegrały istotną rolę w formowaniu się silnego, nowoczesnego rolnictwa w Poznańskim.

Przez całe XIX stulecie dominował w pruskich wyobrażeniach o Polakach obraz „polnische Wirtschaft” – polskiej gospodarki, rozumianej jako synonim bałaganu i bezhołwia. Z początkiem XX wieku stało się jasne, że obraz ten nie ma nic wspólnego z rzeczywistością, a Polacy coraz skuteczniej potrafili nie tylko przeciwstawić się pruskiej polityce, ale i odnosić w rywalizacji z Niemcami prawdziwe sukcesy. Sytuacja ta była na tyle intrygująca, że stosunki w Poznańskim stały się obiektem systematycznych socjologiczno-gospodarczych badań, które realizowali m.in. renomowani profesorowie zatrudniani w powołanej do życia w 1903 r. poznańskiej Akademii Królewskiej. Efektem takich badań stała się m.in. rozprawa znanego niemieckiego ekonomisty Ludwiga Bernharda *Das pol-*

²⁰ J. Rivoli, *Wydział leśny i wpływ jego na rozwój prywatnego leśnictwa w W. Ks. Poznańskim*, [w:] *Księga Jubileuszowa*, s. 260; z nowszej literatury zob. *150 lat stowarzyszenia leśników polskich w Wielkopolsce: 1866-2016: materiały konferencji jubileuszowej, Bazar Poznański, 19 grudnia 2016 r.*, pod red. W. Chałupki, Poznań 2016.

²¹ Cyt. za: J. Karwat, *Maksymilian Jackowski 1815-1905*, Poznań 2005, s. 91.

nische Gemeinwesen im preussischen Staat. Die Polenfrage (Polskie życie organizacyjne w państwie pruskim. Kwestia polska), która wyszła drukiem w Lipsku 1907 r. i doczekała się w sumie trzech wydań, a z nich ostatniego w 1920 r. Bernhard musiał uznać skuteczność podejmowanych przez Polaków działań, a z perspektywy 1920 r. pisał wręcz o polskim sukcesie, który naśladować powinni przedstawiciele wszystkich mniejszości narodowych pragnący przeciwstawić się obcemu państwu. Był to tryumf poznańskiej strategii prac organicznych, długotrwałej, żmudnej pracy, której częścią była aktywność ziemiańskiego Centralnego Towarzystwa Gospodarczego.

Władysław Chałupka

Z kart historii Oddziału Wielkopolskiego Polskiego Towarzystwa Leśnego: 1866-1939

1. WSTĘP

Jubileusz 150-lecia Towarzystwa Leśnego w Wielkopolsce obchodzony w 2016 r. stał się dobrą okazją do podjęcia tematu działalności organizacyjnej leśników polskich w Wielkim Księstwie Poznańskim, a poszukiwania archiwalne w znacznym stopniu poszerzyły dotychczasową wiedzę na ten temat.

Nieliczne wcześniejsze doniesienia przedstawiały tylko pewien ułamek faktów i wydarzeń związanych z tym tematem (Chałupka 2008, Chałupka, Kowalkowski 2012). Również autorzy różnych opracowań podejmujących tematykę dziejów Polskiego Towarzystwa Leśnego (m.in. Krajski 1957, Kasprzyk 1984, Broda 2000, Grzywacz 2013), koncentrowali się głównie na roli i znaczeniu Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego i tylko zdawkowo odnotowywali działalność organizacyjną polskich leśników w zaborach rosyjskim i pruskim.

Ponowna weryfikacja znanych wcześniej materiałów źródłowych, z których korzystali wymienieni autorzy, w połączeniu z odnalezionymi w ostatnich latach danymi archiwalnymi daje możliwość uzupełnienia głównego, galicyjskiego nurtu dziejów Polskiego Towarzystwa Leśnego o mniej znane lub wręcz nieznaną dotąd informacje o początkach organizowania się polskich leśników w pozostałych dzielnicach zaborowych.

Niniejsze opracowanie jest przede wszystkim próbą charakterystyki działalności organizacji zrzeszającej polskich leśników zarówno w dobie zaboru pruskiego (Wydział Leśny Centralnego Towarzystwa Gospodarczego i Towarzystwo Leśne w Wielkim Księstwie Poznańskim), jak i póź-

niej, w Rzeczypospolitej okresu międzywojennego (Polskie Towarzystwo Leśne). Zawarłem w nim wiele szczegółowych informacji, by zilustrować zarówno zakres, jak i intensywność działań – najpierw Wydziału Leśnego CTG, a później Towarzystwa Leśnego.

Zasadniczą część tego opracowania poprzedza krótki przegląd dotychczasowej literatury na temat dziejów stowarzyszeń leśnych powstających około połowy XIX w. w poszczególnych dzielnicach zaborowych. Ich działalność miała jednak w większości charakter efemeryczny i tylko dwa stowarzyszenia leśników na podzielonych ziemiach polskich wykazały się nieprzerwaną działalnością organizacyjną od chwili swego powstania do czasu odrodzenia Polski po I wojnie światowej. Pierwszym z nich był powstały w 1866 r. Wydział Leśny Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkim Księstwie Poznańskim, drugim – powstałe w 1882 r. Galicyjskie Towarzystwo Leśne, do którego należeli także leśnicy z zaboru pruskiego i rosyjskiego. To ostatnie, działające w bardziej sprzyjających Polakom warunkach politycznych zaboru austriackiego, stało się po 1918 r. głównym ośrodkiem scalającym leśników i właścicieli lasów w ogólnokrajowym Polskim Towarzystwie Leśnym powstałym w 1925 r. Wszystko to sprawiło, że Polskie Towarzystwo Leśne związało początki swej historii z powstaniem Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego.

Nie podważając w niczym ciągłości tradycji Polskiego Towarzystwa Leśnego, datującej swój początek od 1882 r. (Szczerbowski 1907, Heymanowski 1972, Żabko-Potopowicz 1972), trzeba jednak pamiętać o jej wielkopolskiej gałęzi, która poprzez osoby leśników z Wielkiego Księstwa Poznańskiego wplatała się od początku w sposób istotny najpierw w dzieje Galicyjskiego, a później Polskiego Towarzystwa Leśnego.

2. POCZĄTKI STOWARZYSZEŃ LEŚNIKÓW POLSKICH W XIX WIEKU W ŚWIETLE LITERATURY

2.1. Zabór austriacki

Powstałe w 1882 r. Galicyjskie Towarzystwo Leśne nie było pierwszym stowarzyszeniem zawodowym z udziałem leśników polskich na terenie zaboru austriackiego. Już w 1846 r. przy powstałym rok wcześniej Galicyjskim Towarzystwie Gospodarskim we Lwowie utworzono najpierw referat leśny, a sześć lat później sekcję leśną tego Towarzystwa, która fak-

tycznie przestała działać w 1861 r., a formalnie w 1866 r. (Szczerbowski 1907, Brzozowski i Kosiek 1975, Kasprzyk 1984).

W 1850 r., z inicjatywy leśnika austriackiego Alberta Theriota, powstało w Wadowicach dość prężnie działające Westgalizischer Forestverein (Zachodnio-Galicyjskie Towarzystwo Leśne), zrzeszające 152 leśników galicyjskich różnej narodowości, wśród których Polacy stanowili nieco ponad połowę członków. Poza leśnikami do Towarzystwa należeli także ziemianie oraz pracownicy leśnej administracji rządowej (Żabko-Potopowicz 1956, Brzozowski i Kosiek 1975). Po wyjeździe Theriota z Galicji w 1858 r. działalność Towarzystwa stopniowo zamierała, a w 1866 r. przekształcono je w sekcję leśną C.K. Krakowskiego Towarzystwa Rolniczego, która praktycznie bez większej już aktywności przetrwała formalnie do 1871 r. (Szczerbowski 1907, Grzywacz 2007a).

Zaprzestanie działalności przez wyżej wymienione stowarzyszenia nie osłabiły jednak dążności leśników galicyjskich do organizowania się. Kolejną okazją do podjęcia działalności organizacyjnej stała się krajowa wystawa rolnicza we Lwowie w 1877 r. W grupie 19 leśników, którzy z inicjatywy Henryka Strzeleckiego, dyrektora Szkoły Gospodarstwa Lasowego, spotkali się 27 września tegoż roku przy okazji tej wystawy, znalazł się także leśnik z zaboru pruskiego – Józef Rivoli (Szczerbowski 1907), którego zaproszono do jury oceniającego ekspozycję (A.Ks. 1895).

Podczas wspomnianego wyżej spotkania zapadła decyzja o powołaniu towarzystwa leśnego. Dla przygotowania statutu przyszłego towarzystwa leśnicy zebrani we Lwowie wyłonili ze swego grona trzyosobowy zespół w składzie: Henryk Strzelecki, Józef Rivoli i Ernest Till, który był adwokatem i docentem uniwersytetu we Lwowie (Szczerbowski 1907). Nieco inaczej wygląda skład tego zespołu w opracowaniu Zarzyńskiego (2014), który podaje nazwiska tylko Strzeleckiego i Tilla, wymieniając Rivolego jedynie przy okazji opisu zebrania z udziałem „19 przodujących leśników z terenów Galicji”.

Ta ostatnia informacja nie jest ścisła, bo Rivoli po odejściu z Kórnik w 1876 r. przeniósł się do Poznania, gdzie kontynuował wydawanie „Przeglądu Leśniczego”, zajmując się równocześnie pracą organizacyjną w Wydziale Leśnym Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkim Księstwie Poznańskim. Prawdą jest, że po 1877 r. zajmował się także urządzaniem lasów w majątkach polskich poza Wielkopolską, w tym w Galicji – w Beńkowej Wiszni Jana Aleksandra Fredry (syna słynnego pisarza) oraz w Nawojowej hrabiego Edwarda Stadnickiego. Trudno go jednak na

Ryc. 1. Odznaka Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego. <http://www.krosno.lasy.gov.pl>.

tej podstawie uznać za leśnika galicyjskiego. Jak wspomniano wyżej, Rivoli przebywał w 1877 r. we Lwowie z powodu Wystawy Krajowej, a w gronie przyszłych założycieli GTL znalazł się z pewnością dlatego, że był ogólnie znany we wszystkich dzielnicach zaborowych nie tylko jako wydawca „Przeglądu Leśniczego”, jedyne go wówczas polskiego czasopisma leśnego, ale także ze względu na 11-letnie już doświadczenie w pracy organizacyjnej na stanowisku wiceprzewodniczącego Wydziału Leśnego CTG.

29 września 1877 r. powołany zespół przedstawił gotowy projekt statutu Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego, a zgromadzeni ponownie w tym dniu leśnicy wyłonili ze swego grona komitet wykonawczy, w skład którego weszli: Henryk Strzelecki, Gustaw Lettner i Ernest Till. Zadaniem tego komitetu miało być doprowadzenie do rejestracji statutu przez władze i formalne rozpoczęcie działalności nowo powstałego Towarzystwa.

Władze krajowe zatwierdziły statut 15 lutego 1878 r. Z różnych jednak powodów faktyczne rozpoczęcie działalności GTL opóźniło się aż o cztery lata i dopiero 29 maja 1882 r. Henryk Strzelecki ponownie zwołał we Lwowie spotkanie w celu uaktywnienia Towarzystwa. Na zebraniu tym poszerzono skład komitetu wykonawczego o nowych członków: Juliusza Sieglera, Karola Mikolascha, Józefa Głanza, Emila Hołowkiewicza i Romualda Makarewicza. Na pierwszym walnym zebraniu 3 września 1882 r. we Lwowie utworzono organ zarządzający pod nazwą Wydział Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego, którego pierwszym prezesem został hr. Roman Potocki (ryc. 1). Tym samym Towarzystwo rozpoczęło swoją normalną działalność organizacyjną (Szczerbowski 1907).

Do końca sierpnia 1882 roku na liście członków Towarzystwa znalazło się 338 nazwisk, a wśród nich Władysław Rivoli, brat Józefa, który po ukończonych w 1866 r. studiach w Akademii Leśnej w Tharandcie przeniósł się do Galicji i w 1882 r. pracował jako nadleśniczy w Starym Siole koło Oleszyc. Wśród członków GTL pojawiają się także leśnicy zamieszkali na terenach zaborów pruskiego i rosyjskiego. Spis członków GTL z 1904 r. odnotowuje siedem nazwisk leśników z Wielkiego Księstwa Po-

znańskiego: Ludwika Borczyńskiego, nadleśniczego z Reńska koło Wielichowa, Romana Grusa, nadleśniczego z Grudnej koło Bolewic, Hipolita Janowskiego, nadleśniczego z Kórnika, Antoniego Kausa, nadleśniczego z Babek koło Poznania, Bronisława Pudelewicza, także nadleśniczego z Babek koło Poznania oraz Filipa Skoraczewskiego, nadleśniczego z Bagatelki koło Miłosławia. Ponadto w spisie figuruje hr. Władysław Zamoyski, członek honorowy GTL. Oprócz tych osób do GTL należeli leśnicy pochodzący z zaboru pruskiego, a pracujący wówczas w lasach galicyjskich: Władysław Alkiewicz, nadleśniczy w Czercach koło Sieniawy i Władysław Rivoli (członek GTL od 1882 r., kiedy to był nadleśniczym w Starym Siole koło Oleszyc), nadleśniczy w Byble koło Nowegomiasta (Anonim 1904). W następnym spisie członków towarzystwa z 1907 roku znajdujemy natomiast czterech leśników z Wielkiego Księstwa Poznańskiego: Władysława Alkiewicza, nadleśniczego z Babek, dokąd wrócił z Czerc, Edmunda Barta, adiunkta leśnictwa z Potulic koło Nakła, Romana Grusa, nadleśniczego z Bolewic oraz Filipa Skoraczewskiego, nadleśniczego z Bagatelki w dobrach miłosławskich. Ponadto w spisie tym figuruje Dominium Kórnickie jako członek zbiorowy oraz Władysław Zamoyski – członek honorowy (Szczerbowski 1907).

Według Krajskiego (1957) na początku XX wieku GTL było jedynym towarzystwem leśnym na ziemiach polskich, a zdaniem Kasprzyka (1984) było pierwszą autentycznie polską organizacją społeczno-zawodową leśników na ziemiach polskich w dobie zaborów. Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, iż GTL gromadziło w swych szeregach nie tylko leśników narodowości polskiej, ale także austriackiej i węgierskiej, a nawet bułgarskiej, choć oczywiście ci pierwsi mieli zdecydowaną przewagę liczebną w Towarzystwie i jego władzach (Szczerbowski 1907).

O ile dzieje Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego znalazły szerokie odbicie w opracowaniach historyków Polskiego Towarzystwa Leśnego, o tyle działalność stowarzyszeń leśnych w pozostałych zaborach traktowana była przez nich tylko marginalnie.

2.2. Zabór rosyjski

Przytoczone wyżej stwierdzenie Krajskiego (1957) o braku działalności organizacyjnej leśników polskich poza zaborem austriackim podzielili także wieloletni prezes Polskiego Towarzystwa Leśnego prof. Franciszek

Krzysik (1963), który pisał: „Zdławienie swobód i daleko idące zmiany po upadku powstania listopadowego, przekreśliły możliwość stworzenia w Królestwie Polskim leśnego stowarzyszenia o charakterze społeczno-naukowym”.

O tym, że opinie o braku aktywności leśników w zaborze rosyjskim nie były precyzyjne, świadczy opracowanie Kasprzyka (1984), który – co prawda lakonicznie, ale podaje informację o początkach organizacji leśników polskich w zaborze rosyjskim. Autor ten nadmienia, że przy powstaniu w 1858 r. Centralnym Towarzystwem Rolniczym w Królestwie Polskim powołano „Delegację leśniczą”, która w 1860 r. przekształciła się w sekcję leśną. Wraz z Centralnym Towarzystwem Rolniczym sekcja ta zaprzestała swej działalności po powstaniu styczniowym (Kasprzyk 1984).

Późniejsze, choć nie tak obszerne opracowanie historii Polskiego Towarzystwa Leśnego autorstwa prof. Józefa Brody nie przynosi żadnych informacji o działalności stowarzyszeń leśników w Królestwie Polskim (Broda 2000). Również w odnoszącej się także do dziejów PTL publikacji Przybylskiego (2006) znajdujemy jedynie krótką wzmiankę o powstałym w 1907 r. Wydziale Leśnym Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Warszawie.

Chronologicznie ostatnim opracowaniem, w którym znajdujemy krótką informację na interesujący nas temat, jest artykuł Zarzyńskiego (2007), w którym czytamy: „W Królestwie Polskim przez krótki czas (1860-1863) przy tamtejszym Towarzystwie Rolniczym istniała sekcja leśna zajmująca się głównie publikowaniem („Roczniki Gospodarstwa Krajowego”) artykułów na temat gospodarki leśnej”.

Wstępne poszukiwania archiwalne wskazują jednak na możliwość znacznego poszerzenia wiedzy na temat działalności organizacyjnej leśników polskich w Królestwie Polskim.

2.3. Zabór pruski

Podobnie do zaboru rosyjskiego, równie ogólnikowo przedstawiana jest w opracowaniach historycznych sprawa działalności organizacyjnej leśników polskich w zaborze pruskim. Krzysik (1963) tak określał sytuację w tej dziedzinie zaborowej: „Eksterminacyjna polityka rządów pruskich nie sprzyjała również kształtowaniu swobodnej myśli leśnej i nie dawała przesłanek do stworzenia polskiego stowarzyszenia naukowo-leśnego na terenie Wielkiego Księstwa Poznańskiego”. Nawiązując do I Ogólnego Zjazdu

Leśników Polskich w 1907 r., stwierdził natomiast jedynie, że na Zjeździe „wiele uwagi poświęcono zagadnieniu zorganizowania towarzystw leśnych w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Poznańskim”.

Szerzej niż inni, chociaż także jedynie w kilku zdaniach, działalność Wydziału Leśnego Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkim Księstwie Poznańskim przedstawił Kasprzyk (1984), ograniczając się jednak tylko do lat 1866-1877 r.: „W 1861 r. powstało w Poznaniu, na obszarze tzw. Wielkiego Księstwa Poznańskiego, Centralne Towarzystwo Gospodarskie, w którym obok trzech wydziałów (sekcji) rolniczych powołano w 1866 r. Wydział Leśny. Głównym polem działania Wydziału było inicjowanie i publikowanie artykułów na tematy leśne, drukowane w organie Towarzystwa – czasopiśmie rolniczym pt. »Ziemianin«. Wśród autorów piszących na tematy leśne wymienić należy między innymi H. Trąmpczyńskiego, F. Chojnackiego, J. Rivolego i W. Góreckiego. Przygotowywano również i wydawano książki o tematyce leśnej, między innymi staraniem J. Łukomskiego ukazało się książkowe wydanie cyklu artykułów publikowanych w »Ziemianinie«, zbiorowa praca pt. »Podręcznik leśnictwa« itp. W latach 1876-1877 ukazywał się również pod redakcją J. Rivolego periodyk leśny pt. »Przegląd Leśniczy«” (Kasprzyk 1984).

Żadnych danych o działalności stowarzyszenia leśników w Wielkim Księstwie Poznańskim nie znajdujemy u Brody (2000), a Przybylski (2006) podaje jedynie mylną informację o odrodzeniu Towarzystwa Leśnego w Wielkim Księstwie Poznańskim po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. Podaje on przy tym rok 1886 jako datę powstania tego Towarzystwa, co jest błędem, ponieważ powinien to być albo rok 1866, albo rok 1908, zależnie od tego, co autor miał na myśli: czy powstanie Wydziału Leśnego CTG, czy też przekształcenie go w Towarzystwo Leśne.

Podobnie jak w odniesieniu do zaboru rosyjskiego, również Zarzyński (2007) informuje tylko jednym zdaniem, iż „w zaborze pruskim powołano w ramach Centralnego Towarzystwa Gospodarczego Wydział Leśny o podobnym (jak w zaborze rosyjskim – przyp. W.Ch.) profilu działalności. W porównaniu z zaborem austriackim były to osiągnięcia znacznie mniejszej wagi”.

Przedstawione powyżej dane wskazują zarówno na ogólnikowość podawanych informacji, jak i na błędy w datowaniu wydarzeń. Ta konstatacja stała się punktem wyjścia do ukazania dziejów organizacyjnej aktywności leśników polskich w zaborze pruskim w oparciu o nowe poszukiwania w zasobach archiwalnych.

3. SYTUACJA POLITYCZNA I SPOŁECZNA W WIELKIM KSIĘSTWIE POZNAŃSKIM

Poszczególne dzielnice zaborowe różniły się pod względem warunków politycznych oraz możliwości prawnych dla rozwoju polskiej kultury oraz działalności społecznej i gospodarczej Polaków. Szczególnie trudne warunki panowały na terenach zagrabionych przez państwo pruskie, gdzie Polacy podlegali bardzo silnej germanizacji, szczególnie od połowy XIX wieku. Restrykcyjna polityka zaborcy zaowocowała jednak wielką mobilizacją Polaków. Zrodziła się i została wcielona w życie narodowe idea pracy organicznej i solidaryzmu społecznego jako współpracy wszystkich warstw społecznych dla obrony kultury narodowej i polskiego stanu posiadania (Zieliński 2011). Powstawały liczne polskie organizacje kulturalne i gospodarcze, wśród których niebagatelną rolę odegrało Centralne Towarzystwo Gospodarcze dla Wielkiego Księstwa Poznańskiego (patrz rozdział P. Matusika).

Jednym z przejawów polityki germanizacyjnej był konsekwentny brak zgody władz pruskich na utworzenie uczelni na poziomie uniwersyteckim. O ile w zaborach austriackim i rosyjskim w różnych okresach mogły funkcjonować wyższe uczelnie z polskim językiem wykładowym, w tym także leśne o charakterze akademickim lub quasi-akademickim, o tyle w zaborze pruskim było to niemożliwe (Kołowski 1967). Tymczasem już w pierwszej połowie XIX wieku coraz więcej polskich właścicieli ziemskich w Wielkim Księstwie Poznańskim zaczynało doceniać potrzebę fachowego wykształcenia dla dobrze prowadzonego gospodarstwa leśnego.

W tej sytuacji Polacy z Wielkiego Księstwa Poznańskiego od lat 40. XIX wieku udawali się na studia leśne głównie na uczelni niemieckie, przede wszystkim do Królewskiej Akademii Leśnej w Tharandcie w Saksonii (Brzozowski 1989, Chałupka i Modrzyński 2012). Innym, choć mniej uczęszczanym miejscem była Akademia Leśna w Eberswalde w Prusach (Brzozowski 1989, Cegielska 1997, Grot 1999), a nieliczni studiowali leśnictwo także w innych krajach, m.in. w Szwajcarii na Politechnice w Zurychu (Łuczakowa 1963, Chałupka 2015b). Przybywało więc w Wielkim Księstwie Polaków kształcących się na wyższych uczelniach leśnych, często przy finansowym wsparciu właścicieli lasów (Chałupka i Modrzyński 2012).

Powstałe w 1841 r. w Poznaniu polskie Towarzystwo Pomocy Naukowej (od 1861 r. Towarzystwo Pomocy Naukowej imienia Karola Marcinkowskiego) również wspierało swymi stypendiami naukę młodych ubogich Polaków kształcących się w zawodzie leśnika na różnych poziomach edu-

kacji, m.in. w 1862 r. Towarzystwo przyznało Filipowi Skoraczewskiemu stypendium w wysokości 120 talarów na praktyczną naukę zawodu leśnika (Łuczakowa 1963). W 1890 r. stypendium TPN pobierali: student leśnictwa w Eberswalde, student leśnictwa w Tharandcie oraz jeden praktykant leśny w Orlińcu koło Dolska (Jakóbczyk 1985), natomiast w 1908 r. udzielono pomocy finansowej dziesięciu adeptom leśnictwa (Kościński 1909).

Wobec wzrastającego zainteresowania zawodem leśnika próbowano utworzyć polską wyższą szkołę leśną w Wielkim Księstwie Poznańskim, jednak bez powodzenia (Chałupka 2008). Działała wprawdzie krótko w latach 1870-1876 Wyższa Szkoła Rolnicza im. Haliny w Żabikowie pod Poznaniem, gdzie w latach 1873-1875 znany leśnik i uczonec Józef Rivoli wykładał „Encyklopedię leśną dla rolników” oraz „Geografię fizyczną Polski”, było to jednak tylko uzupełnienie wiedzy kształcących się w tej uczelni rolników (Chałupka 2015a).

Tymczasem powiększająca się od lat 40. XIX w. grupa polskich leśników z wyższym wykształceniem w sposób naturalny poszukiwała kontaktów i wzajemnego wsparcia. Gorącym orędownikiem wspólnego działania był Hipolit Trąmpczyński, nadleśniczy Tytusa Działyńskiego w Kórniku w latach 1842-1846, a później Heliodora Skórzewskiego w Zaniemyślu w latach 1848-1867 (ryc. 2). Pierwszy Polak w Wielkim Księstwie Poznańskim z dyplomem wyższej uczelni leśnej (studiował w Królewskiej Saskiej Akademii Leśnej w Tharandcie w latach 1841-42), Trąmpczyński nieustannie dążył do jakiejś formy organizacji i integracji tworzącego się środowiska leśników i właścicieli lasów (Chałupka i Modrzyński 2012).

Taka możliwość zaistniała w 1861 r., kiedy 21 lutego 1861 r. w Bazarze Poznańskim zawiązało się Centralne Towarzystwo Gospodarcze na Wielkie Księstwo Poznańskie, w którym zjednoczyły się powstałe wcześniej lokalne

Ryc. 2. Hipolit Trąmpczyński (1815-1867). www.wbc.poznań.pl.

towarzystwa i kółka rolnicze. W ramach Towarzystwa utworzono początkowo trzy wydziały: Ogólny, Uprawy Roli i Chowu Bydła, jednak już na drugim walnym zebraniu CTG, które odbyło się w dniach 1 i 2 lipca 1861 r., przyjęto wniosek Jana Mielżyńskiego z Gościeszyna o utworzeniu Wydziału Leśnego (Komierowski 1886, Swinarski 1909a). Na kolejnym walnym zebraniu CTG w grudniu tegoż roku nie pojawił się jednak żaden leśnik, a w sprawozdaniu zarządu przedstawionym na walnym zebraniu CTG w grudniu 1862 r. zabrakło jakiegokolwiek wzmianki o Wydziale Leśnym (Trąmpczyński 1863).

Tak więc mimo formalnego przyjęcia wniosku Mielżyńskiego starania o utworzenie Wydziału Leśnego przeciągały się, a ówczesne działania tak wspominał R. [Józef Rivoli] (1877 a): „Centralne Tow. gospodarcze różne podejmowało próby, celem pozyskania leśników do współpracy w pracach swoich. Próby te jednakże nie powiodły się wcale a projektu zaniechano, przekonawszy się, że uczestników w kierunku jeszcze za mało”. Skoraczewski (1907) zaś pisał, że działo się tak, ponieważ „niepraktycznie brano się wszelako do jego [Wydziału Leśnego – przyp. W.Ch.] utworzenia”. Wydaje się jednak, że zasadniczą przyczyną zwłoki w utworzeniu Wydziału Leśnego było praktyczne ustanie funkcjonowania CTG w 1863 r. na skutek aresztowania większości członków zarządu w związku z ich działalnością na rzecz powstania styczniowego (Karwowski 1919). Po tej zapaści Towarzystwo reaktywowało energicznie swoją działalność dopiero w grudniu 1865 r., kiedy na prezesa zarządu wybrano Hipolita Cegielskiego (Grot 2000).

4. POWSTANIE WYDZIAŁU LEŚNEGO CENTRALNEGO TOWARZYSTWA GOSPODARCZEGO W WIELKIM KSIĘSTWIE POZNAŃSKIM

Pod nowym kierownictwem Centralnego Towarzystwa Gospodarczego sprawa powołania Wydziału Leśnego nabrała tempa. Prezes Cegielski rozumiał bowiem znaczenie leśnictwa i konieczność jego unowocześnienia. Początkowo Zarząd CTG, na posiedzeniu w dniu 15 lutego 1866 r., przychylił się do koncepcji włączania leśników do pracy w lokalnych towarzystwach rolniczych (Anonim 1866a), jednak koncepcja ta nie sprawdziła się z powodu niewielkiej jeszcze liczby leśników (Jackowski 1867). W tej sytuacji zarząd CTG na zebraniu w dniu 10 listopada 1866 r. zaakceptował

następujący wniosek Waleriana Mrowińskiego: „Zważywszy na trudność tworzenia wydziałów leśnych w Towarz. roln. filjanych dla szczupłej ilości wykształconych leśników w Księstwie, polecić należy jakiemu renomowanemu leśnikowi zniesienie się z kolegami względem sposobu wspólnej w zakresie leśnictwa pracy, której rezultaty na walnym zebraniu Centr. Towarz. Gospodarczego komunikowane będą”. Wraz z przyjęciem tego wniosku zarząd zlecił owo „zniesienie się z kolegami” Hipolitowi Trąmpczyńskiemu, znanemu już wówczas szeroko nadleśniczemu z Zaniemyśla (Anonim 1866b), a także członkowi honorowemu Towarzystwa Rolniczo-Przemysłowego w Gostyniu (Zakrzewski 1868). Ustalono jednocześnie, że temat utworzenia Wydziału Leśnego znajdzie się programie walnego zebrania CTG, zaplanowanego na 19 i 20 grudnia tegoż roku (Anonim 1866b).

W wyniku rozpoczętych konsultacji sporządzono listę polskich leśników z Wielkiego Księstwa Poznańskiego, potencjalnych członków Wydziału Leśnego (Rivoli 1911), a na spotkaniu Hipolita Cegielskiego z Hipolitem Trąmpczyńskim w dniu 27 listopada 1866 r. doszło do ostatecznego porozumienia w sprawie utworzenia tego Wydziału (Skoraczewski 1907). O tym, że tym razem sprawa była przesądzona, świadczy także włączenie się kilku leśników do stałej współpracy z redakcją „Ziemianina”. Na zebraniu zarządu CTG w dniu 18 grudnia 1866 r., a więc jeszcze na dzień przed formalną decyzją o utworzeniu Wydziału Leśnego, czterej leśnicy – Hipolit Trąmpczyński, Fabian Chojnacki, Józef Łukomski i Józef Rivoli zostali bowiem określani jako „współpracownicy w Wydziale Leśnym” (Anonim 1867a).

Dnia 19 grudnia 1866 r. odbyło się w Bazarze Poznańskim zebranie założycielskie Wydziału Leśnego z udziałem dwudziestu trzech zaproszonych przez Hipolita Trąmpczyńskiego leśników polskich z Wielkiego Księstwa Poznańskiego: Brzeskiego z Goli, Fabiana Chojnackiego z Bożejewic, Wojciecha Czypickiego z Wrześni, Dramińskiego, Wojciecha Góreckiego z Próchnowa, Gruszczyńskiego z Taczanowa, Walentego Janasa z Dobrojewy, Kortowicza, Kurowskiego, Krysiewicza, Kwiatkowskiego, Lewickiego, Józefa Łukomskiego z Kruszewa, Michalskiego, Aleksandra Nowickiego z Turwi, Stefana Okoniewskiego, Plewkiewicz z Oporowa, Józefa Rivolego z Kórniku, Robowskiego z Kwilcza, Maksymiliana Sawińskiego z Łabiszyna, Sokołowskiego, Ludwika Tłoczyńskiego z Mchów i Wardona (Skoraczewski 1907).

Prezesem nowo powstałego Wydziału Leśnego został Hipolit Trąmpczyński, a jego zastępcą Fabian Chojnacki. Trąmpczyński w swym

wstępnym przemówieniu nakreślił ideowe podstawy i cele nowego wydziału, a jego słowa warto przytoczyć w całości dla oddania ówczesnego nastroju i przeżyć uczestników zgromadzenia: „Zaszczytne odebrawszy polecenie od Zarządu Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, aby zagaic pierwsze zebranie Wydziału leśnego, mam sobie przede wszystkim za obowiązek, wynurzyć głęboką wdzięczność Zarządowi za starania jego usilne ku zebraniu mężów leśnictwem się zajmujących i szczęśliwe przeprowadzenie myśli przez każdego z nas przeczuwanej, a teraz w życie wchodzącej, bo oto widzę poważne grono obywateli i kolegów, którzy tak mocno ukochali lasy i drzewa, że wyłącznie w zawodzie leśnym pracują.

Witam was zatem w to kółko zebranych sercem uradowanem i nadziei pełnem, że prace nasze w połączeniu, że myśli nasze w jedno zebrane ognisko, rozplomienią się, oświecą pomroka ciemną zasępione lasy, powstrzymają niejedną siekiere przedwcześnie do pnia przyłożoną, a zagają i drzewem obsadzą rozległe przestrzenie, dziś bez użytku leżące. Widzę gotowość Waszą i chęć szczerą do pracy – daj Boże i wytrwałość, a praca ta przyniesie owoce, których wieki ubiegłe wydać nie zdołały, a za które przyszłe pokolenia błogosławić nam będą.

Nieświeża to i nie nowa myśl podniesienia leśnictwa naszego do stanowiska, na którym w ziemi naszej jaśnieć mu przystoi. Już przed 25 laty mężowie zacni, szacunek narodu całego mający, jak ś.p. Karol Marcinkowski, Tytus Działyński, a z żyjących Maciej Mielżyński i Jenerał Chłapowski do celu tego dążyli, o wypełnienie dorodnemi drzewami przestrzeni wyciętych lub niezaroślonych. Starania tych światłych, a gorącą miłością kraju pałających mężów nie pozostały bez skutku, bo gdy oto przed 25 laty sam nieledwie stanąłem jako młody pracownik w leśnictwie, dziś już znaczną liczbę zebrać możemy leśników, którzy dali dowody swego umiejętnego pojmowania nauk leśnych i zastosowania takowych w praktyce. Miło zaiste i błogo nam, żeśmy tej szczęśliwej doczekali chwili, w której po raz pierwszy na tej dzielnicy zbieramy się do wspólnej w leśnictwie pracy, a siłami wspólnymi, powtarzam, przy wytrwałości wiele pożytku krajowi przynieść możemy.

Niech Towarzystwo nasze wzmaga się i rośnie jak ów dąb wiekami niespożyty, który gwałtownym prądom wiatrów zachodnich i północnych silnie się opiera, coraz mocniejsze w rodzinną ziemię zapuszczając korzenie i corocznie koronę swą zdobi zielonymi latoroślami. Oto moje życzenie z którym posiedzenie nasze jako zagajone ogłaszam” (Górecki 1867).

Ze względu na rozległy obszar Księstwa i trudności komunikacyjne postanowiono utworzyć w Wydziale dwie sekcje terytorialne: północną

Ryc. 3. Mapa Wielkiego Księstwa Poznańskiego z 1911 r. Żółta linia rozgranicza rejencję poznańską od bydgoskiej. www.wbc.poznan.pl

pod przewodnictwem Fabiana Chojnackiego, obejmującą powiaty rejencji bydgoskiej oraz południową (rejencja poznańska), której przewodnictwo objął Józef Rivoli (ryc. 3). Zebrani zaakceptowali także wniosek zgłoszony przez Rivoliego „ażeby Walne Zabranie (CTG – przyp. W.Ch.) zwolnić nas raczyło od obowiązku stawiania się na zebraniach Towarzystw Filjalnych po miasteczkach powiatowych” (Górecki 1867), co wynikało z niewielkiej jeszcze liczby leśników, ale także było zaakcentowaniem odrębności tworzącego się nowego środowiska zawodowego. Podczas pierwszego posiedzenia Wydziału podjęto także konkretne decyzje o przygotowaniu refe-

ratów na kolejne posiedzenie (autorzy: Józef Łukomski, Hipolit Trąmpczyński i Józef Rivoli). Czterej członkowie Wydziału (Górecki, Janas, Robowski i Nowicki) zobowiązali się także do przygotowania publikacji fachowych dla „Ziemianina”, a Józef Łukomski prosił wszystkich o przygotowanie spisu posiadanych książek leśnych, „a to w celu wzajemnego udzielania sobie takowych” (Górecki 1867). Powyższe ustalenia zostały przedstawione 20 grudnia 1866 r. na ogólnym forum walnego zgromadzenia CTG przez Wojciecha Góreckiego, przedstawiciela Wydziału. W dyskusji nad tym sprawozdaniem Hipolit Cegielski z uznaniem mówił o powstaniu nowego wydziału CTG i proponowanych formach jego działania (Anonim 1867b).

Z sympatią odnotowała powstanie Wydziału Leśnego także prasa codzienna. W relacji z pierwszego dnia obrad walnego zebrania CTG „Dziennik Poznański” donosił o „powołaniu do współpracy leśników naszych” (Wiadomości... 1866a), a w następnym numerze pisał: „Pomijając rozprawy wydziałów jako mniej interesujące publiczność, konstatujemy fakt, że leśnicy nasi, zawiązani w towarzystwo, występowali poraz pierwszy na polu zbiorowej i umiejętnej pracy” (Wiadomości... 1866b).

Podniosłą atmosferę tamtej chwili tak wspominał po 45 latach Józef Rivoli: „Gdy w pamiętnym dla naszego leśnictwa roku 1866, na wielkiej Sali bazarowej, Referent nowo zawiązanego Wydziału leśnego odczytał sprawozdanie z obrad ukończonych w dniu poprzednim, wśród naprężonej uwagi Walnego Zebrania Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, zdziwienie słuchaczy było niepomierne a do pewnego stopnia i radosne, gdyż wszystkim się zdawało, że leśnictwo, ta w zaniedbaniu i w zapomnieniu dotychczas pozostająca gałąź gospodarstwa narodowego, żywym i soczystym pędem wystrzeliła nagle i bez przygotowania z pnia pracy narodowej, jak Minerwa z głowy Jowiszowej. [...] Zarząd Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, zawiązując Wydział leśny powołał do pracy nowe i energiczne siły, które dlatego tylko tak długo pozostawały utajone i nie wydobywały się na powierzchnię, ponieważ pracowały i działały w odosobnieniu i rozproszeniu. Brak im było styczności, brak organizacji, która zapładnia i potęguje wszelkie działalności zbiorowe” (Rivoli 1911).

W taki sposób, pod nazwą Wydział Leśny Centralnego Towarzystwa Gospodarczego dla Wielkiego Księstwa Poznańskiego, rozpoczęło swoją działalność pierwsze towarzystwo leśne na ziemiach zaboru pruskiego. Trzeba docenić determinację Hipolita Cegielskiego, Hipolita Trąmpczyńskiego oraz założycielskiej grupy leśników, albowiem okoliczności zewnętrzne – wojna prusko-austriacka oraz cholera panująca w Poznaniu od

czerwca do października 1866 roku, nie sprzyjały działalności narodowej (Skałkowski 1938).

Warto także w tym miejscu wyjaśnić różnice w znaczeniu nadawanym słowu „wydział” w zaborach pruskim i austriackim. Pojęcie „wydział” w Wielkopolsce oznaczało stowarzyszenie, dlatego Wydział Leśny CTG swoim charakterem odpowiadał organizacyjnie w pełni Galicyjskiemu Towarzystwu Leśnemu, natomiast to samo pojęcie w Galicji oznaczało tylko zarząd GTL. Na tę różnicę w pojmowaniu słowa „wydział” zwracał już uwagę Skoraczewski (1907) w swym referacie, wygłoszonym na Zjeździe w Krakowie, pisząc: „Przez Wydział leśny rozumiemy w W. Ks. Poznańskim co innego jak w Galicyi i Wydział leśny, to tu jest oddział, czyli sekcyja Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, a w Galicyi oznacza do zarządu towarzystwa wybrane szczupłe tylko członków grono”.

5. POCZĄTKI DZIAŁALNOŚCI WYDZIAŁU LEŚNEGO CTG: 1867-1879

Od początku swego istnienia Wydział Leśny prowadził działalność zgodnie z przyjętym w 1866 r. „Regulaminem dla posiedzeń i prac wydziałowych na Walnych Zebraniach Centr. Towarzystwa gosp. w W. Ks. Poznańskim” (Regulamin... 1866). Członkowie Wydziału spotykali się dwa razy w roku. Pierwsze spotkanie odbywało się w lutym lub w marcu w Bazarze Poznańskim, w lokalu Koła Towarzyskiego, w małym pokoju za czytelnią, w pierwszym dniu dorocznego dwudniowego walnego zebrania Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Poznaniu. Podczas tego spotkania dyskutowano nad przygotowanym wcześniej referatem i ustalano temat tzw. zadania wydziałowego (temat kolejnego opracowania) na następny rok. W drugim dniu walnego zebrania CTG wybrany członek Wydziału Leśnego przedstawiał jego działalność w minionym roku na forum ogólnym wraz z dyskutowanym dzień wcześniej referatem, który po kilku tygodniach ukazywał się drukiem na łamach „Ziemiańska”.

Drugie doroczne spotkanie członków Wydziału Leśnego miało charakter wyjazdu terenowego, w ramach którego odbywała się także kameralna dyskusja na wyznaczony temat, połączona z wycieczką terenową i zwiedzaniem obiektów leśnych w wybranej polskiej majątności ziemskiej.

Na samym początku swego istnienia Wydział poniósł bolesną stratę: 29 maja 1867 r. zmarł nagle Hipolit Trąmpczyński (Kronika Żałobna...

1877). Już 9 czerwca tegoż roku Zarząd CTG, kierując się postanowieniami regulaminu (Regulamin... 1866), mianował Fabiana Chojnackiego nowym przewodniczącym Wydziału. Odrębnym pismem datowanym tego dnia „wezвано P. leśniczego Rivoli w Kórniku, aby odebrał od rodziny zmarłego papiery, dotyczące wydziału leśnego”, co wezwany uczynił bezzwłocznie, przekazując dokumenty zarządowi CTG, który z kolei przesłał je Fabianowi Chojnackiemu (Anonim 1867c).

Śmierć pierwszego przewodniczącego nie zahamowała aktywnej działalności Wydziału w ramach obu jego sekcji pod nowym kierownictwem. Najpierw, w dniach 10 i 11 lipca 1867 r., spotkali się członkowie kierowanej przez Fabiana Chojnackiego sekcji północnej. Po pierwszym dniu obrad i sesji referatowej w Łabiszynie czterech uczestników spotkania udało się następnego dnia na wycieczkę do lasów lubostrońskich zarządzanych przez nadleśniczego Sawińskiego (Chojnacki i Górecki 1867).

Pierwsze posiedzenie południowej sekcji Wydziału pod przewodnictwem Józefa Rivolego z udziałem siedmiu członków odbyło się natomiast w dniach 23 i 24 października 1867 r. w Gostyniu (ryc. 4). Na początku posiedzenia przewodniczący sekcji uczcił pamięć Hipolita Trąpczyńskiego, podnosząc jego zasługi dla leśnictwa w Wielkim Księstwie

Poznańskim. Później wygłoszono dwa referaty (Rivoli i Nowicki) oraz wyznaczono dwóch kolejnych referentów (Haydesa i Czepickiego) na następne posiedzenie sekcji (Haydes 1867).

Zebrani poparli także wniosek Rivolego o podjęcie przez członków Wydziału doświadczeń naukowych, które „według dobrze obmyślanego planu i z należytą akuracją czynione odkryją wiele ciekawych i pouczających rzeczy i z czasem utworzą materiał ważny dla nas lub następców naszych, z którego utworzyć będzie można leśnictwo do potrzeb naszego kraju zastosowane”. Na zakończenie posiedzenia uczest-

Ryc. 4. Józef Rivoli (1838-1926). Archiwum redakcji „Przeglądu Leśniczego”.

nicy udali się do lasów Księży Filipinów ze Świętej Góry koło Gostynia, położonych w okolicach Błażewia (Haydes 1867).

Efektywna praca Wydziału Leśnego i aktywność jego członków zostały wysoko ocenione przez Zarząd CTG, co znalazło swój wyraz w sprawozdaniu za 1867 r., odczytanym na walnym zebraniu Towarzystwa w dniu 22 lutego 1868 r.: „[...] chlubnie są zapisane na karcie niniejszego sprawozdania czynności Wydziału Leśnego [...]. Szczupły co do liczby Wydział Leśny przedstawia atoli co do inteligencji znakomitą siłę, o której świadczą artykuły, oraz gruntownie opracowane i pouczające rozprawy, nagromadzone w Ziemianinie z 1867 r.” (Anonim 1868a). W dalszym ciągu tego walnego zebrania, w dniu 24 lutego 1868 r. Wojciech Górecki przedstawił sprawozdanie z działalności Wydziału Leśnego. Na wniosek prezesa CTG Hipolita Cegielskiego uczestnicy walnego zebrania wyrazili swoje uznanie Wydziałowi poprzez powstanie z miejsc oraz poparli wniosek Rivolego, aby delegat Wydziału Leśnego mógł przynajmniej raz w roku uczestniczyć z głosem doradcym w zebraniach zarządu CTG (Anonim 1868b).

Podczas odrębnego posiedzenia Wydziału, które odbyło się w ramach tego walnego zebrania CTG, przewodniczący Fabian Chojnacki przypomniał raz jeszcze zasługi Hipolita Trąmpczyńskiego. W dalszym ciągu zebrania Józef Rivoli wnioskował o opracowanie jednolitych kryteriów egzaminacyjnych dla elewów leśnych (Górecki 1868). Wybrany przez członków Wydziału Leśnego jako delegat do Zarządu CTG (Łukomski 1868a), Rivoli przedstawił tę sprawę także na posiedzeniu zarządu CTG w dniu 15 października 1868 r., wnioskując, „aby Zarząd Centralny [...] nie spuszczał z oka leśnictwa krajowego i zajął się kształceniem dobrych borowych, umieszczając elewów, mających chęć poświęcić się temu zawodowi, po wzorowo urządzonych gospodarstwach leśnych, pod dozorem biegłych i wykształconych leśniczych” (Anonim 1868c). Na posiedzeniu zarządu CTG w dniu 19 listopada tegoż roku postanowiono przedstawić wniosek Rivolego przyszłemu walnemu zebraniu CTG do akceptacji (Anonim 1868d).

Sprawę wykształcenia kadry leśnej podjął również Józef Łukomski, który opisał stosowaną przez siebie w Kruszewie metodę przyuczania uczniów leśnych do zawodu borowego. Podał także elementarny zasób wiadomości, który jego zdaniem uczeń powinien zdobyć w trakcie nauki i proponował innym nadleśniczym podjęcie podobnych działań (Łukomski 1868a). W związku z powyższym, na posiedzeniu Wydziału w dniu 16 grudnia 1868 r. poparto projekt Rivolego napisania i wydania podręcznika dla borowych (Górecki 1869).

W 1868 r. Wydział Leśny zdecydował także, że jego członkowie będą uczestniczyć tylko w zimowych walnych zebraniach CTG, ponieważ zebrania czerwcowe nastroczają wiele różnych niedogodności. W zamian za to zaapelowano do członków, by gorliwiej uczestniczyli w posiedzeniach terenowych Wydziału (Łukomski 1868b).

Rok 1868 przyniósł także dwa kolejne posiedzenia terenowe obu sekcji Wydziału Leśnego. W dniach 25 i 26 czerwca członkowie sekcji północnej spotkali się najpierw na sesji referatowej we Wróblewie koło Wroniek, a następnie odbyli wycieczkę do rozległych lasów ordynacji wróblewskiej, gdzie gospodarowali znakomici leśnicy Kazimierz Wojczyński i Walenty Janas (Łukomski 1868c).

Członkowie sekcji południowej spotkali się natomiast 8 i 9 lipca 1868 r. w Śremie na posiedzeniu połączonym z wycieczką do lasów kórnickich. W posiedzeniu tym uczestniczył gościnnie Władysław Rivoli, brat Józefa, nadleśniczy z Oleszyc w Galicji. Po wysłuchaniu trzech referatów, w trakcie dyskusji sformułowano zasady prowadzenia doświadczeń nad siewem i sadzeniem sosny, których prowadzenia podjęli się nadleśniczowie Wojciech Cypicki i Józef Haydes. Te ogólne wytyczne metodyczne miały zapewnić porównywalność wyników osiągniętych przez nadleśniczych zakładających uprawy doświadczalne w różnych warunkach siedliskowych. Warto je tutaj przytoczyć, są one bowiem świadectwem pierwocin oryginalnych badań naukowych podejmowanych przez polskich leśników.

- „1. Wszelkie doświadczenia tak z siewem, jako i sadzeniem sośniny odbywać się winny na kawałkach ziemi, reprezentujących najrozmaitsze klasy; ziemia jednakże na jednym i tym samym kawałku równa powinna mieć własności chemiczne i fizyczne.
2. Naznaczyć potrzeba ogólny stan powietrza od tygodnia do tygodnia.
3. Wysiewać i wysadzać równe ilości.
4. Zapisywać troskliwie ilość wschodzących ziarn i wysychających wysadków, z oznaczeniem czasu i okoliczności temuż towarzyszących” (Haydes 1868).

Na posiedzeniu w Śremie postanowiono także usprawnić funkcjonowanie biblioteczki leśnej poprzez zgromadzenie w Kórniku czasopism abonowanych przez członków Wydziału i wypożyczanie ich na określony czas.

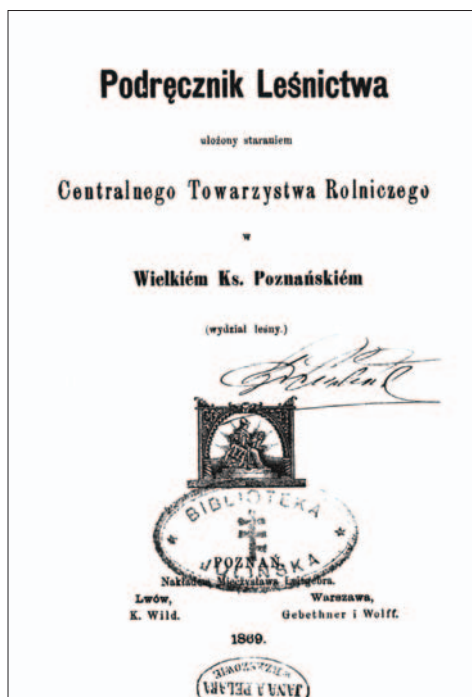
Następnego dnia zebrani udali się na wycieczkę do lasów kórnickich, podczas której zapoznali się m.in. z efektami zalesiania wydm śródlą-

dowych oraz z ciekawymi eksperymentami trzebieżowymi i hodowlanymi Józefa Rivolego w drzewostanie modrzewiowym. Tak opisywał sprawozdawca ten fragment wycieczki: „Udając się żwirówką, prowadzącą z Kórnika do Poznania, zoczyliśmy na prawo do rewiru Drapałki Iszej. Napotkany tamże drzewostan modrzewiowy, okryty obficie siwemi porostami, już zdaleka pokazuje swój stan chorobliwy i smutny przedstawia widok. Drzewostan ten na obszarze 200 mórg wzrosły, na ziemi leśnej III klasy, 30 do 35 lat stary, ustał obecnie prawie zupełnie w przyroście, co potwierdza doświadczenie czynione z tym gatunkiem drzewa w innych okolicach Księstwa. Chcąc go zachować od zupełnego zniszczenia, przedsięwziął Pan Rivoli trzebież tak, że $\frac{4}{5}$ drągów wycięto, zostawiając tylko celujące drągi, spodem zaś jako zastonę (Bodenschutzholz) zapuścił świerki, które doskonale się udały, ciekawe więc jest bardzo, czy postępowanie to wpłynie korzystnie na utrzymanie $\frac{1}{5}$ pozostałego drzewostanu. Drągi wycięte, wysokości 42 do 45 stóp, wszystkie wskazują w młodości jak najlepszy przyrost, dochodzący w pierwszych latach do $\frac{1}{4}$ cala w słoja, potem stopniowo prawie zupełnie w nim ustają i po większej części ulegają chorobie murszywości (Rothfäule). Ponęty, pozakładane na ryjki sosnowce i inne chrząszcze szkodliwe, regularnie rewidowane, ochraniają drzewostan osłaniający od spustoszeń tego owadu.

Obejrzenie tego drzewostanu jest bardzo zajmująca rzeczą, niejednen bowiem z nas nie miał sposobności widzenia drzewostanu modrzewiowego, tem więcej będzie pouczające widzieć go za lat parę, gdy świerki podrosną, okryją ziemię i prawdopodobnie wpłyną korzystnie na przyrost pozostałych drągów” (ryc. 5) (Haydes 1868).

Ryc. 5. Obecny wygląd drzewostanu modrzewiowego oglądanego w 1868 r. przez uczestników wycieczki Wydziału Leśnego CTG. Fot. W. Chałupka.

Ryc. 6. Okładka „Podręcznika leśnictwa” opracowanego przez członków Wydziału Leśnego CTG. Zbiory Bayerische StaatsBibliothek, München.

Trzeba jednak zauważyć, że od początku istnienia frekwencja na zebraniach Wydziału często nie dopisywała, co było sporą troską władz Wydziału. Bywało także, że członkowie Wydziału nie wywiązywali się z przyjmowanych na siebie zobowiązań dotyczących przygotowywania referatów (Górecki 1869).

W końcu 1868 r. ukazał się pierwszy w zaborze pruskim „Podręcznik leśnictwa” (na okładce podręcznika widniał rok wydania 1869), wydany staraniem – jak podano – Centralnego Towarzystwa Rolniczego (Anonim 1868e). Trzeba w tym miejscu wyjaśnić, że nazwy tej użyto błędnie, bo w rzeczywistości chodziło o Centralne Towarzystwo Gospodarcze. O tym, że kwestię nazewnictwa CTG trakto-

wano dosyć swobodnie, świadczy także inna nazwa – Centralne Towarzystwo Agronomiczne, której użył w swych wspomnieniach Motty (1999).

Podręcznik napisany przez ośmiu członków Wydziału został wydany w Poznaniu (ryc. 6), a jego wydawcą był Mieczysław Leitgeber, który nabył do niego prawa własności za 100 talarów, za które Wydział mógł zakupić dowolnie wybrane książki do biblioteki fachowej (Anonim 1868f, Chałupka 2014). „Podręcznik leśnictwa” nie był jednak owym zapowiadany rok wcześniej „popularnym podręcznikiem dla borowych” (patrz wyżej), wydawca bowiem w przedmowie wyraźnie adresował go przede wszystkim do właścicieli lasów, by wskazać im „sposób powiększenia bogactw”, a także do wykształconych leśników dla „przypomnienia nabytych wiadomości” (Anonim 1869a). Za swą aktywną działalność Wydział Leśny doczekał się kolejnej pochwały w sprawozdaniu zarządu CTG: „Prace Wydziału świadczą, że Wydział pojął swe zadanie i powołanie, że przejął się zamiłowaniem swego zawodu którego podniesienie za cel sobie obrał” (Anonim 1869b).

Na posiedzeniu zarządu CTG w dniu 15 stycznia 1869 r. powrócono do tematu kształcenia leśników, proponując opłacanie nauki przez CTG czterem elewom leśnym oraz zalecając umieszczenie ich we wzorowo prowadzonych lasach kórnickich Jana Działyńskiego i miłosławskich Seweryna Mielżyńskiego (Anonim 1869c). Na kolejnych posiedzeniach zarządu CTG (16 września i 19 listopada) ustalono ostatecznie umieszczenie na praktykach tylko dwóch kandydatów (Anonim 1869d, Anonim 1869e), a na zebraniu w dniu 20 grudnia tego roku zarząd CTG powierzył Józefowi Rivolemu opracowanie programu szkoleń elewów leśnych (Anonim 1870).

29 czerwca 1869 r. zarząd CTG przychylił się do prośby Józefa Rivolego, by w przyszłości zapraszać go tylko na grudniowe posiedzenia zarządu, a zwolnić z udziału w posiedzeniach w miesiącach letnich z uwagi na odbywające się w tym czasie terenowe posiedzenia Wydziału Leśnego (Anonim 1869f). W 1869 r. takie posiedzenie miała tylko sekcja południowa Wydziału, a odbyło się ono w dniach 18 i 19 sierpnia we Wrześni, w połączeniu z wycieczką do lasów wrzesińskich i czerniejewskich. Na posiedzeniu tym kilku członków Wydziału Leśnego zobowiązało się do prenumeraty następujących czasopism leśnych, które miały być dostępne w obiegu dla wszystkich członków: *Kritische Blätter* (Rivoli z Kórnik), *Östereichische Monatschrift für Forstwesen* (Czypicki z Marzelewa), *Allgemeine Forst-und Jagdzeitung* (Haydes z Czerniejewa), *Schweizerische Forstzeitung* (Mieloszyk z Miłosławia; pod tym nazwiskiem występował czasowo Filip Skoraczewski – przyp. W.Ch.), *Zeitschrift für Forst-und Jagdwesen* (Tłoczyński z Mchów), *Tharander Jahrbücher* (Krysiewicz ze Szczurów) oraz *Monatschrift für Forstwesen* (Sawiński z Arnoldowa) (Rivoli 1870a).

Realizując postulaty Wydziału i zarządu CTG, na posiedzeniu Wydziału Leśnego w Poznaniu w dniu 7 lutego 1870 r. Józef Rivoli przedstawił szczegółowy program kształcenia i egzaminowania elewów leśnych aspirujących do posad borowego, leśniczego i nadleśniczego w lasach prywatnych. Był to program bardzo ambitny i szeroko zakrojony, a autor wyraźnie podkreślał jego oryginalny charakter, pisząc: „Przy opracowaniu niniejszego projektu nie brałem za wzór organizacji służbowej lasów rządowych, [...] lecz starałem się czerpać z własnego doświadczenia i użytkować spostrzeżenia i uwagi, które w ciągu ostatnich lat w różnych czasach i okolicznościach mi się nasunęły”. Uzasadniając treść swojego projektu, Rivoli (1870b) pisał: „...nam bowiem leśnikom zależy na tem, ażeby za pomocą trafnej metody kształcenia wyrobić ludzi światłych i użytecznych

krajowi, ludzi, którzy by pospołu z nami pracowali z zamiłowaniem nad rozwojem leśnictwa polskiego, zbierając doświadczenia miejscowe i robiąc umiejętne zastosowanie z nauki zagranicznej; ludzi którzyby zawód nasz, dotąd jeszcze w kraju naszym upośledzony, pracą swą i inteligencją swoją podnieśli, uzacnili i wyjednali mu to poszanowanie, które mu się słusznie należy a którego u wszystkich prawie ucywilizowanych narodów od dawna używa. Właścicielom zaś lasów na tem zależeć powinno, ażeby urzędy leśne powierzać tylko ludziom takim, którzy dają dostateczne rękojmie, że z zadania swego wywiążą się należycie, że działając z rozważą i świadomością celu, nie nadwerężą powierzonego im majątku, że nie popełnią błędów jawnych i skrytych, które w przyszłości dotkliwie uczuć się dadzą, lecz że, gospodarząc przezornie i umiejętnie, wydobędą najwyższy możliwy dochód z lasu bez nadwerżenia jego zasobności (Nachhaltigkeit) a obok tego, że doprowadzą las do normalnego stanu”.

Autor zaproponował szczegółowe wymagania egzaminacyjne stawiane kandydatom na trzy podstawowe stanowiska: borowego, leśniczego i nadleśniczego. Od borowego po kilkutygodniowym kursie teoretyczno-praktycznym należało na egzaminie wymagać: „1 – czytelnego pisma, 2 – znajomości dodawania i odciągania, 3 – Następnie uczeń pracować powinien pod okiem egzaminatorów rozmaitemi narzędziami leśnymi i objaśniać zarazem, do czego każde z nich służy i jak go używać należy. Najważniejszym jest tutaj wymiarkować, czy uczeń umie się obchodzić z narzędziami kultywatorskimi i czy zna dokładnie używane w lasach naszych sposoby uprawy, zakładania i pielęgnowania szkółek, 4 – Uczniowi przedkładają się pożyteczne i szkodliwe owady leśne, które powinien odróżnić i opisać po krótku sposób ich życia, tudzież i metodę tępienia ostatnich. Prócz tego wymienić powinien pożyteczne ptaki i zwierzęta ssące, 5 – Uczniowi przedkładają się rozmaite nasiona drzew leśnych, które oznaczyć powinien, wymieniając zarazem czas, w którym każde z nich dojrzewa i sposób, w jaki się zbiera i przechowuje, 6 – Uczniowi wyznaczyć trzeba kawałek zagajenia lub drągownicy, którą pod okiem egzaminatorów do trzebieży wycechować powinien, 7 – Uczeń okazać powinien, że ważniejsze prawa policyjno-leśne, tyżące się defraudacji leśnych, fantowania i używania broni, nie są mu obce, 8 – Nareszcie uczeń okazać powinien, iż umie się obchodzić ze strzelbą i wyżłem” (Rivoli 1870 b).

Kandydat na leśniczego (elew leśny) powinien mieć ukończony kurs dla borowych, a po ukończeniu 2-letniej nauki na egzaminie należałoby od niego wymagać: „1) ortograficznej pisowni w języku polskim i niemiec-

kim; 2) z algebry: znajomości 4 działań, wyciągania pierwiastków, tudzież i regułę trzech; 3) z geometrii: planimetryą aż do podobieństwa trójkątów włącznie, znajomość wytykania linii i mierzenia prostych figur; 4) z botaniki: historią naturalną drzew i krzewów leśnych, oraz i chwastów szkodliwych; 5) z zoologii: historią naturalną najważniejszych szkodliwych i pożytecznych leśnictwu owadów, ptaków i zwierząt ssących; 6) z leśnictwa: naukę hodowania, naukę ochrony i naukę użytkowania lasów w całej rozciągłości; z nauki zaś urządzania i szacowania lasów ogólne zarysy. 7) Prócz tego okazać powinien elew, że posiada dokładną znajomość registratury leśnej” (Rivoli 1870 c).

W przypadku kandydatów na nadleśniczych właściciel lasów powinien od nich wymagać poddania się egzaminowi przed komisją powołaną przez Wydział Leśny CTG nawet wtedy, gdy posiadają świadectwo akademickie. Dla elewów leśnych (po kursie na leśniczych) kandydujących na stanowisko nadleśniczego można by, zdaniem Rivolego, obniżyć kryteria egzaminacyjne, jednak jako bezwzględne minimum należałoby od kandydata wymagać: „1. z umiejętności matematycznych: a) z arytmetyki: naukę o czterech działaniach, potęgach, pierwiastkach, logarytmach, równaniach 1go i 2go stopnia; z algebraicznej analysis tylko naukę o progresjach; b) z geometrii – planimetryą, stereometrią i trygonometrią płaską; c) z geodezyi: znajomość stolika, busoli i którego z instrumentów niwelacyjnych; znajomość najużywanych sposobów niwelacyjnych i mierzenia figur prostoliniowych płaskich; 2. z umiejętności fizykalnych: mechanikę i naukę o cieple w głównych zarysach, z ostatniej meteorologia dosyć szczegółowo; 3. z chemii: naukę o najważniejszych dla leśnika i rolnika pierwiastkach chemicznych i ich połączeniach; 4. z mineralogii geognozyi: znajomość najpospolitszych u nas minerałów, tudzież i naukę o geologicznych formacjach w ogólnych zarysach, szczegółowo zaś o formacji napływowej; 5. z botaniki: anatomią i fizjologią roślin w głównych zarysach; morfologią roślin dosyć szczegółowo; system Linneusza; 6. z zoologii: historią naturalną owadów leśnych, tudzież ich systematykę dość szczegółowo; 7. z leśnictwa: a) naukę urządzania lasów; b) naukę szacowania lasów szczegółowo; c) literaturę i historię leśnictwa w ogólnych zarysach. 8. Prócz tego okazać powinien kandydat, że pod kierunkiem doświadczonego nadleśniczego nabył potrzebnych wiadomości praktycznych do zarządzania lasów, do prowadzenia interesów i spraw sądowych”. Hodowlę, ochronę i użytkowanie lasów zaliczano by z egzaminów dla leśniczych. Powyższa propozycja wskazuje na szeroki zakres kształcenia i bardzo wysokie wymagania

egzaminacyjne, których celem było, „aby horyzont wiadomości aspiranta leśniczego stał nieco wyżej, niż rządowego *Förstera*” (Rivoli 1870 c).

W czerwcu 1870 r. miało miejsce także kolejne spotkanie członków sekcji północnej Wydziału, które odbyło się w Kruszewie (Anonim 1871). Było to ostatnie tego typu spotkanie w ramach sekcji, albowiem na zebraniu Wydziału Leśnego w dniu 14 lutego 1871 r. postanowiono odbywać odtąd wspólne wycieczki terenowe, likwidując tym samym podział Wydziału na sekcje terytorialne (Łukomski 1871a). Pierwsze takie posiedzenie Wydziału połączone z wycieczką leśną odbyło się w dniach 10 i 11 października 1871 r. w Miłosławiu. W referacie pt. „Kilka słów ku podniesieniu leśnictwa prywatnego”, wygłoszonym podczas tego posiedzenia, Filip Skoraczewski, nadleśniczy lasów miłosławskich, zaproponował wydawanie osobnego czasopisma leśnego oraz utworzenie szkoły, „w którejby młodzi ludzie na borowych kształcić się mogli. Dla borowych zaś będących już w urzędzie, urządzić coroczne kilkutygodniowe kursa w większych, dobrze zagospodarowanych lasach, pod kierownictwem fachowo wykształconego leśnika stojących”. Józef Rivoli poparł pomysł kursów dla borowych oraz przypomniał swoją wcześniejszą inicjatywę w sprawie utworzenia czasopisma leśnego. Z powodu nadmiaru obowiązków nie mógł Rivoli podjąć się od razu redagowania czasopisma, był bowiem w tym czasie plenipotentem Jana Działyńskiego i zarządzał całą majątnością kórnicką, a nie tylko lasami (Broda 2004, Kalisz 2004). Wobec braku innych kandydatów do redagowania pisma ustalono, że leśnicy będą nadal pisali fachowe artykuły do „Ziemiańska” (Łukomski 1871b).

Na posiedzeniu Wydziału Leśnego w dniu 19 lutego 1872 r. Nowicki przedstawił sprawę pastwisk śródleśnych, a Rivoli mówił o swej podróży naukowej w Tatry (Skoraczewski 1907).

W 1873 r., podczas posiedzenia Wydziału Leśnego w dniu 27 lutego, Józef Łukomski przedłożył opracowanie pt. „Jaki powinien być stosunek administracji leśnej do głównego Zarządu dóbr?”, a Nowicki odczytał swój referat pt. „O drzewostanach mieszanych”. W trakcie dyskusji nadleśniczy Janas przedstawił ciekawe efekty doświadczeń nad ograniczaniem występowania osutki na sośnie (Łukomski 1873).

Na kolejnym dorocznym posiedzeniu Wydziału Leśnego w Poznaniu w dniu 4 marca 1874 r. dyskusja skoncentrowała się na problemie metod i opłacalności uprawy wierzby koszykarskiej. Postanowiono także zająć się na następnym posiedzeniu sprawami doświadczalnictwa leśnego na przykładzie pruskich stacji doświadczalnych. Obecny na posiedzeniu

delegat z Prus Zachodnich Donimirski zaprosił Wydział na wycieczkę do lasów w swoim majątku Łysomice koło Torunia (Łukomski 1874).

W 1875 r. członkowie Wydziału Leśnego podjęli po raz pierwszy temat doświadczalnictwa leśnego. Na posiedzeniu Wydziału w Poznaniu w dniu 24 lutego tegoż roku Józef Łukomski omówił szczegółowo działalność niemieckich leśnych stacji doświadczalnych, a Józef Rivoli tak uzasadniał konieczność prowadzenia własnych badań: „Nie będziemy mieli jednak prędkiej naszego leśnictwa, póki nie będziemy mieli do dyspozycji tak ważnych do wydoskonalenia nauki leśnictwa polskiego, stacy doświadczalnych. [...] Wtenczas nie będziemy się potrzebowali posiłkować doświadczeniami bardzo często dla naszych stosunków nieprzydatnymi i fałszywymi, które jednak z braku własnych, dzisiaj na naszej ziemi zastosować jesteśmy zmuszeni” (Wewierowski 1875).

Podczas jesiennego dwudniowego posiedzenia terenowego członkowie Wydziału Leśnego spotkali się najpierw w dniu 24 października 1875 r. na sesji referatowej w Toruniu, dyskutując problem letniego pozyskania drewna z wysokopiennych dębów, a następnego dnia zapoznali się z prowadzeniem gospodarstwa leśnego w majątku Łysomice, głównie z metodami odnowienia sosny. W trakcie wycieczki Józef Rivoli przedstawił wyniki swoich badań nad przyrostami świerków w Norwegii, Tatrach, Czarnogórze i w Alpach (Haydes 1875).

Na kolejnym posiedzeniu Wydziału Leśnego w Poznaniu w dniu 7 marca 1876 r. omawiano szeroko temat sposobów odnawiania powierzchni leśnych na tle sporów, jakie na ten temat toczyły się w Niemczech, gdzie oba sposoby – odnowienie sztuczne i naturalne, miały swoich zwolenników i przeciwników. W trakcie dalszej dyskusji zalecono także, by dla równowagi po posadzeniu przycinać pędy sadzonek drzew liściastych, które przy wyjmowaniu ze szkółek tracą część korzeni (Łukomski 1876).

W 1877 r. na posiedzeniu Wydziału Leśnego w Poznaniu w dniu 26 lutego dyskutowano temat szerszego wprowadzania do lasu takich gatunków, jak „świerk, jodła, modrzew, akacja i sosna austriacka”, zwracając również uwagę na zanikanie dębu. Wrócił na wokandę także temat stacji doświadczalnej, albowiem hrabia August Cieszkowski zgodził się udostępnić część lasu wierzenickiego na powierzchnie doświadczalne, zobowiązując się także zapewnić osobny budynek mieszkalny dla „dyrygenta stacyi”. Wydział przyjął tę propozycję z wdzięcznością i „ma zamiar zrobić z niej pełny użytek, skoro tylko znajdą się fundusze zapewniające dostateczne utrzymanie kierownikowi podobnej stacyi” (Rivoli 1877 b).

Rok później na zebraniu Wydziału Leśnego w dniu 8 marca 1878 r. August Cieszkowski powtórzył swoją ofertę. W związku z tym Wydział upoważnił Józefa Rivolego do kontaktów w tej sprawie z Zarządem Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, zobowiązując go równocześnie do przygotowania kosztorysu utrzymania stacji i jej kierownika (Kurnatowski i in. 1878, Łukomski 1878). Podczas tego samego posiedzenia Rivoli poinformował członków Wydziału o powstaniu Towarzystwa Leśnego we Lwowie. Informacja ta dotyczyła zatwierdzenia przez władze statutu Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego, co nastąpiło 15 lutego 1878 r. (patrz podrozdz. 2.1.).

Realizując postanowienia Wydziału Leśnego z 8 marca, Rivoli przedstawił sprawę stacji doświadczalnej w Wierzenicy zarządowi CTG, który na posiedzeniu w dniu 22 czerwca 1878 r. uznał potrzebę jej utworzenia i „jeżeli tylko posiadać będzie odpowiednie fundusze, do założenia jej się przychyli”. Zarząd przyznał także Wydziałowi Leśnemu roczną subwencję na prenumeratę czasopism leśnych (Anonim 1878).

Na kolejnym walnym zgromadzeniu CTG w dniu 8 września 1878 r. Józef Rivoli przedstawił zasady działania i kalkulację rocznych kosztów utrzymania leśnej stacji doświadczalnej w Wierzenicy, formułując jej trzy podstawowe zadania:

- „1. Na pierwszym miejscu zbieranie doświadczeń miejscowych, robienie prób ważnych dla teorii i praktyki naszego leśnictwa polskiego, śledzenie postępów leśnictwa zagranicznego i stosowanie jego zdobyczy w gospodarstwie naszych lasów, tudzież przyczynianie się do ogólnego postępu nauki.
2. Kształcenie naszych urzędników leśnych jako borowych i podleśniczych, których w kraju brak jest tak wielki, przez urządzenie kursów praktycznych połączonych z popularnymi wykładami.
3. Hodowanie szkółek leśnych dla użytku obywateli, zawierających przedewszystkiem te gatunki drzew, które w kraju naszym zasługują na większe rozpowszechnienie”.

Roczne potrzeby finansowe stacji ocenił on na 1000 talarów (600 tal. – pensja kierownika; 200 tal. – pensja stróża; 100 tal. – zakup książek, czasopism i narzędzi; 100 tal. – koszt prac na polu doświadczalnym oraz jednorazowy wydatek rządu 300-400 tal. na założenie szkółek leśnych. Wobec tego kosztorysu zaproponowana wcześniej przez zarząd CTG roczna subwencja na działalność stacji w wysokości 300-400 talarów oka-

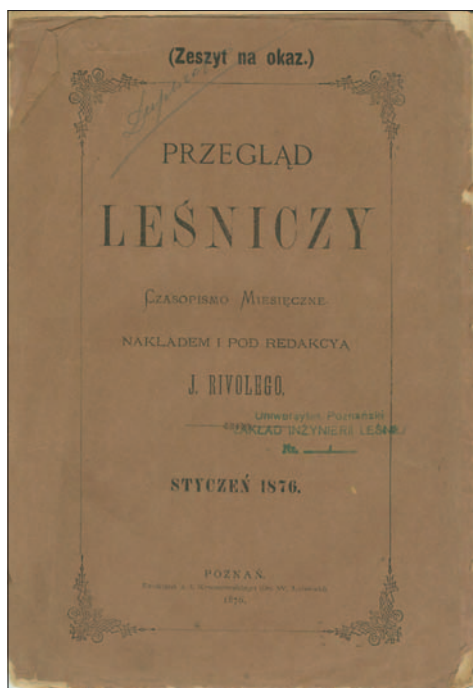
zała się dalece niewystarczająca (Rivoli 1878). Zarząd CTG uznał wagę wniosku Rivolego, a jednocześnie, wobec wysokości podanych kosztów, zwrócił uwagę na swoje ograniczenia finansowe oraz na nieukończone jeszcze rozmowy z Cieszkowskim w sprawie remontu budynku mieszkalnego (Anonim 1879).

Przed rozpoczęciem walnego zebrania CTG w dniu 3 marca 1879 r. odbyło się posiedzenie Wydziału Leśnego, na którym Rivoli poinformował zebranych o stanowisku zarządu CTG w sprawie stacji doświadczalnej. W trakcie zebrania Józef Thomas postawił także wniosek o wznowienie wydawania własnego pisma wydziałowego jako dodatku do „Ziemiańina”, jednak uznano, że w obecnych warunkach jest to niemożliwe. Obecni na posiedzeniu złożyli się po 2 marki na pokrycie kosztów utrzymania biblioteki Wydziału w Kórniku (Łukomski 1879).

Tymczasem w drugim dniu obrad wspomnianego wyżej walnego zebrania CTG sędzia Łyskowski zgłosił wniosek o przedyskutowanie tematu „zreformowania czynności Walnego Zebrania w celu uczynienia ich użyteczniejszymi i więcej zajmującymi” (Rogaliński i Paliszewski 1879). Zarząd CTG zgodził się poddać ten wniosek pod dyskusję na następnym walnym zebraniu, co stało się 8 marca 1880 r. Wniosek Łyskowskiego zmierzał do zmiany struktury Centralnego Towarzystwa Gospodarczego poprzez zniesienie wydziałów, a pozostawienie powiatowych towarzystw filialnych jako jedynych podmiotów struktury organizacyjnej. Propozycja ta została jednak zdecydowanie odrzucona przez zarząd CTG, oznaczała ona bowiem faktyczną likwidację dwóch wydziałów: Leśnego i Fabryczno-Technicznego, które swoim zasięgiem obejmowały całe Wielkie Księstwo Poznańskie i nie posiadały struktury powiatowej (Anonim 1880).

6. „PRZEGLĄD LEŚNICZY” ORGANEM WYDZIAŁU LEŚNEGO

Własne czasopismo fachowe, organ Wydziału Leśnego, ukazało się w 1876 r. Wtedy to Józef Rivoli zaczął wydawać „Przegląd Leśniczy” – najpierw w Kórniku, a później w Poznaniu (ryc. 7). W tym czasie nie ukazywało się na ziemiach polskich żadne czasopismo leśne, bo w 1858 r. przestał wychodzić w Warszawie „Sylwan”. Ze względu na niski poziom merytoryczny upadły także dwa pisma wydawane przez Aleksandra Połujańskiego w Warszawie: „Rocznik leśniczy” (lata 1861-1865), oraz „Goniec wiejski i leśny” (1865-1866) (Szymański 1994 a).

Ryc. 7. Okładka pierwszego numeru „Przeglądu Leśniczego”. Archiwum redakcji „Przeglądu Leśniczego”.

„Przegląd Leśniczy” w jakimś stopniu wypełniał istniejącą ogólnopolską lukę, dostarczając czytelnikom nowoczesnej wiedzy leśnej na wysokim poziomie. Wydawany był, niestety, tylko przez dwa lata, po czym upadł z powodu zbyt małej liczby prenumeratorów, mimo iż rozchodził się we wszystkich zaborach (Skoraczewski 1907, Rivoli 1911). Zdaniem Szymańskiego (1994b) było to pismo na wysokim poziomie, informujące o najnowszych postępach wiedzy leśnej i uczące właściwych metod zagospodarowania i urządzania lasów. Wydaje się jednak, że – paradoksalnie – właśnie wysoki poziom merytoryczny „Przeglądu Leśniczego” mógł ograniczać liczbę prenumeratorów i przyczynić się do jego upadku.

Szczegółowe omówienie krótkiej historii „Przeglądu Leśniczego” z lat 1876-1877 można znaleźć w cytowanych wyżej artykułach Szymańskiego.

7. DZIAŁALNOŚĆ WYDZIAŁU LEŚNEGO CTG W LATACH 1880-1906

Rok 1880 przyniósł zmianę w dotychczasowym trybie pracy Wydziału Leśnego, postanowiono bowiem o rezygnacji z zebrań terenowych i wycieczek do lasów, ograniczając się tylko do zimowych zebrań podczas walnych zgromadzeń CTG. Na zebraniu Wydziału w Poznaniu dnia 8 marca 1880 r. Rivoli argumentował, że „ekskursje leśne w obrębie Księstwa, gdzie stosunki położenia, klimatu i wzrostu drzewa członkom Wydziału, jako ogólnie znane, mniej budzą interesu, mało zaś przyczyniają się do rozwoju gospodarstwa leśnego, wymagają zaś od członków Wydziału, biorących w tychże udział, na podróże ofiar pieniężnych, uchwalił Wydział zamiast

tych ekskursji, na teraz zwrócić punkt ciężkości do prac Wydziału Leśnego na Walnem Zebraniu w Poznaniu i na bibliotekę leśną” (Łukomski 1880).

W trakcie kolejnego walnego zebrania CTG odbyło się w Poznaniu posiedzenie Wydziału Leśnego w dniu 9 marca 1881 r. Na posiedzeniu dyskutowano m.in. na temat znaczenia stacji doświadczalnych dla nauki leśnej na przykładach niemieckich oraz omawiano racjonalizatorskie ulepszenia pługów leśnych. Józef Rivoli poinformował także o trwającym impasie w sprawie utworzenia stacji doświadczalnej w Wierzenicy, a obecny na posiedzeniu August Cieszkowski przypomniał Wydziałowi o planowanej wycieczce do lasów wierzenickich i zaproponował urządzenie terenowego pokazu pracy ulepszonych pługów (Łukomski 1881).

Wyjazd do Wierzenicy doszedł do skutku w dniu 13 czerwca 1881 r. Rzęsisty deszcz przerywał kilkakrotnie zwiedzanie szkółek, jednak po południu możliwa była prezentacja pracy wspomnianych pługów leśnych: Alemana ulepszanego przez Józefa Heydesa, nadleśniczego z Czerniejewa oraz Brehmera, z poprawkami konstrukcyjnymi Sawińskiego, nadleśniczego z Lubostronia. Uznano wyższość tego drugiego i postanowiono przekazać go do produkcji w fabryce Hipolita Cegielskiego (Swinarski 1881).

Sprawą, która zajmowała Wydział Leśny podczas zebrania w dniu 27 lutego 1882 r., były efekty uprawy sosny czarnej, sosny wejmutki i robinii w lasach wielkopolskich. Ponadto Józef Rivoli poinformował o możliwości uzupełnienia biblioteki dzięki kolejnej dotacji od zarządu CTG (Łukomski 1882).

Przyjęte rok wcześniej zadanie wydziałowe przedstawił Józef Rivoli w postaci referatu pt. „O rozsiedleniu się geograficznym świerka” na zebraniu Wydziału w dniu 28 lutego 1883 r. To gruntowne opracowanie dotyczyło zasięgu świerka w Europie i było skutkiem podróży naukowych jego autora do m.in. Skandynawii. Wystąpienie Rivolego zaowocowało przyjęciem rezolucji w sprawie szerszego wprowadzania tego gatunku do lasów (Łukomski 1883).

Na dorocznym zebraniu w Poznaniu dnia 10 marca 1884 r. wróciła kwestia prowadzenia drzewostanów mieszanych różnych gatunków drzew, rozważana już wcześniej. Problem ten przedstawił obszernie Kazimierz Wojczyński, nadleśniczy kórnicki, a ponadto dyskutowano także sprawę zwalczania „opadziny” (osutki sosny) w szkółkach (Grus 1884).

Dyskutowana wcześniej sprawa gatunków nierodzimych w lasach znalazła kontynuację w referacie Wiewiórowskiego, który na zebraniu w Poznaniu dnia 9 marca 1885 r. przedstawił szeroko w ujęciu europejskim

zagadnienie najnowszych badań nad sosną austriacką (czarną). Uczestnicy zebrania dyskutowali także o potrzebie utworzenia stacji meteorologicznej w Żabikowie, czym była również zainteresowana Sekcja Przyrodnicza Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu (Thomas 1885).

Na zebraniu w Poznaniu w dniu 16 marca 1886 r. Rivoli, przypominając 20 rocznicę powstania Wydziału Leśnego, zachęcał do dalszej ofiarnej pracy, a jednocześnie zauważył z żalem „obojętne zachowanie się znacznej części leśników w Księstwie wobec Wydziału i prosił obecnych kolegów o pozyskanie świeżych sił dla tegoż”. Członkowie Wydziału po pięcioletniej przerwie postanowili wrócić do corocznych wycieczek terenowych (Thomas 1886).

Podczas zebrania Wydziału w Poznaniu dnia 28 marca 1887 r. dyskutowano o różnych sposobach prowadzenia lasów olszowych. Interesujący pomysł ułożenia słownika polskiej terminologii leśnej przedstawił Filip Skoraczewski, jednak Rivoli, popierając samą ideę, stwierdził, że realizację takiego zadania należałoby podjąć „za wspólnym porozumieniem powag leśniczych z trzech zaborów dawnej Polski” (Thomas 1887).

Posiedzenie Wydziału w Poznaniu w dniu 5 marca 1888 r. zdominowała dyskusja nad dwoma referatami na ten sam temat: „Czy sosnę siać, czy sadzić?”, autorstwa Janasa ze Smogółca i Feliksa Markiewicza z Orlińca. Na podstawie literatury i własnych badań obaj autorzy przedstawili plusy i minusy obu sposobów odnawiania sosny, a trzeba dodać, że temat ten bardzo interesował zarówno leśników, jak i właścicieli lasów. Po kilku wypowiedziach w dyskusji uznano, „że sadzenie sosny w wielu razach zasługuje na pierwszeństwo przed siewem, ale powinno być wykonane poprawnie, w przeciwnym bowiem razie lepiej jest używać siewu” (Łukomski 1888).

Pod koniec lat 80. XIX w. Wydział zaczął zyskiwać większą liczbę nowych członków, o czym świadczy wyrażone na posiedzeniu w Poznaniu w dniu 11 marca 1889 r. zadowolenie Rivolego „z licznie wstępujących członków do Wydziału leśnego”. Podczas tego posiedzenia powrócił temat sposobu odnowienia sosny w referacie Markiewicza, który przedstawił kolejne opracowanie pt. „Dla czego sadzenie sosny tak często u nas się nie udaje?”. W ożywionej dyskusji m.in. zastanawiano się, czy można skracać korzeń główny sosny po wyjęciu ze szkółki i jakich używać koszturów, a także polecano moczenie korzeni w roztworze próchnicy i gliny, bo sprzyjało to lepszemu wzrostowi drzewek (Łukomski 1889).

W listopadzie 1889 r. Wydział Leśny odbył wycieczkę do lasów w Komierowie w Prusach Zachodnich na zaproszenie ich właściciela,

Romana Komierowskiego, członka zarządu CTG. Uczestnicy wycieczki udzielili wielu cennych rad właścicielowi tych lasów nękanych różnymi chorobami (Markiewicz 1890).

W następnym roku na zebraniu w Poznaniu dnia 10 marca 1890 r. pojawił się także gorąco dyskutowany temat uprawy brzozy. Władysław Rektorowski przedstawił zalety i wady wprowadzania tego gatunku do lasów. Dyskutanci zalecali m.in. wprowadzanie brzozy na małych obszarach leśnych w formie domieszki do innych gatunków, a także podkreślali jej pożyteczną rolę pielęgnacyjną dla dębu w pierwszych 10-12 latach uprawy. Tadeusz Łukomski przedstawił z kolei opracowanie pt. „Czy w naszych lasach trzebieże wykonują się racjonalnie?”. W dyskusji podkreślono, że „zazwyczaj u nas trzebieże zbyt długo pozostają w zaniedbaniu, albo też za nadto radykalnie bywają wykonywane. Przedewszystkiem zaleca się, zwłaszcza przy pierwszych trzebieżach, wielkie umiarkowanie, a częste powtarzanie trzebieży” (Łukomski 1890).

Podczas zebrania w dniu 11 marca 1891 r. przewodniczący Rivoli ponownie z satysfakcją podkreślił liczniejszy w ostatnich latach udział członków Wydziału w obradach i odnotował stale wzrastający dopływ nowych „fachowo uzdolnionych współpracowników”. Dyskutowano także nad referatem Filipa Markiewicza na temat pożytku z uprawy olszy białej (ówczesna nazwa olszy szarej – przyp. W.Ch.). Zalecano jej uprawę na wilgotnych piaskach i w krótkiej kolei rębny, podkreślając przydatność tego gatunku jako „ochrony w młodości wrażliwych gatunków drzew”. Wiele uwagi poświęcono także nasilającym się pojawom gąsienic barczatki sosnowki i jej zwalczaniu różnymi metodami oraz prowadzeniu drzewostanów dębowych, który to temat przedstawił Władysław Robowski z Samostrzela (Łukomski 1891).

Rok później, na zebraniu w Poznaniu dnia 9 marca 1892 r. omawiano kwestię prowadzenia gospodarstwa wysokopiennego w połączeniu z niskopiennym, głównie na przykładzie dębu, na podstawie referatów Stanisława Dębickiego i Krzeszkiewicza (Grus 1892).

Niektóre tematy poruszane w tym czasie budziły gorące spory ze względu na swą nowość. Przykładem tego były zróżnicowane opinie uczestników zebrania Wydziału w dniu 15 marca 1893 r. w Poznaniu, na którym trzech referenci – Ludwik Borczyński z Reńska, Hipolit Janowski z Kórnika i Satory z Królestwa Polskiego przedstawili swoje opracowania na ten sam temat: „Jaka u nas kolej leśna pod względem finansowym jest najkorzystniejsza?”. Temat ten okazał się jednak na tyle nowy, że odłożono dyskusję nad nim na następny rok (Janowski 1893).

Luki w materiałach archiwalnych nie pozwalają na udokumentowanie działań Wydziału Leśnego w 1894 r. Kolejne zebranie odbyło się w Bazarze w Poznaniu 13 marca 1895 r. Przedmiotem dyskusji długiej i bardzo ożywionej dyskusji były dwa referaty: Ludwika Borczyńskiego o wpływie szerokości słoju rocznych na właściwości techniczne drewna oraz Józefa Łukomskiego o wprowadzaniu podszytów do drzewostanów. Na wniosek Hipolita Janowskiego z Kórnika postanowiono opracować statystyczny opis lasów wielkopolskich. Zaapelowano także gorąco o wsparcie moralne i finansowe „Sylwana”, jedyne polskie pisma zawodowego wychodzącego wówczas we Lwowie (Kauss 1895). Po posiedzeniu leśnicy oraz liczni przyjaciele udali się do hotelu Victoria, gdzie w uroczystie przystrojonej sali „p. Rivolemu obchód jubileuszowy z okazji 25-cio letniego przewodnictwa wydziałowi leśnemu wyprawili”. Jubilatowi wręczono skromne upominki w postaci „sztućca srebrnego” oraz albumu z dedykacją i zdjęciami leśników i przyjaciół. W uroczystości wzięli udział „obywatele, Zarząd Centralnego Tow. Gosp., Towarzystwo leśne Galicyjskie i redakcja »Sylwana« przez delegatów z Królestwa”. Nadesłano także wiele telegramów gratulacyjnych z „innych krain polskich” (Kauss 1895). Znacznie bardziej szczegółowe sprawozdanie z tych obchodów wraz życiorysem Rivolego pojawiło się także w specjalnym zeszycie „Sylwana” dedykowanym Rivolemu i leśnikom poznańskim (A.Ks. 1895).

W 1896 r. na zebraniu w dniu 10 marca powrócił sygnalizowany wcześniej przez Hipolita Janowskiego temat konieczności opracowania danych statystycznych dotyczących polskich lasów prywatnych w Wielkim Księstwie Poznańskim (Skoraczewski 1907).

Na zebraniu w 1897 r., także dnia 10 marca, Feliks Markiewicz i Stanisław Breliński przedstawili niezwykle ważny i aktualny problem pomocy leśnictwa dla gospodarki rolnej „w obecnych czasach krytycznych” (Skoraczewski 1907). Szukanie sposobów wsparcia dla polskich właścicieli ziemskich wiązało się z trwającym w Prusach od 1874 r. głębokim kryzysem agrarnym i zmierzało do poprawy sytuacji finansowej ówczesnych majątków ziemskich. Współcześni tak oceniali istniejącą sytuację: „Najgorsze i najmniej pomyślniejsze czasy przypadają na rok 1887-1897. Powtarzający się często nieurodzaj, niskie ceny zboża, bydła i wełny, opłakany stan cukrownictwa i gorzelnictwa obniżyły dochody gospodarstwa do tego stopnia, że położenie obywatelstwa wiejskiego było wprost rozpaczliwe” (Grabowski (1911).

Temat powyższy wrócił także na zebraniu w dniu 16 marca 1898 r. w referacie Kazimierza Łukomskiego, który przedstawił dodatkowe pomysły

na działanie. Z kolei Ludwik Borczyński omówił problem konfliktu między hodowlą zwierzyny w lesie a gospodarstwem leśnym (Skoraczewski 1907).

Podczas walnego zebrania CTG w 1899 r. Wydział Leśny odbył swe posiedzenie w dniu 14 marca w tradycyjnym miejscu (lokal Koła Towarzystwskiego w Bazarze). Tematem dyskusji był przedstawiony przez Władysława Rektorowskiego temat wpływu przygotowania gleby na wzrost młodników. Zebrani dzielili się także swymi doświadczeniami w zwalczaniu osutki sosny oraz zapobieganiu szkodom powodowanym przez króliki (Alkiewicz 1899).

Rok 1900 przyniósł zmianę w dotychczasowym terminarzu zebrań Wydziału. Odpowiadając na wcześniejsze postulaty, Rivoli zwołał tym razem zebranie w terminie 3 i 4 lipca w Ostrowie w hotelu Kornobisa. Za najlepszą porę na organizację dorocznych zebrań uznano ostatecznie pierwszą połowę czerwca. Dyskusja merytoryczna w Ostrowie koncentrowała się wokół zagadnień trzebieżowych, czemu też służyły wybrane obiekty leśne w dobrach Józefa Lipskiego w Lewkowie, które zwiedzano następnego dnia. Zebrani uczcili także pamięć zmarłych: Józefa Łukomskiego, długoletniego wiceprzewodniczącego i Piotra Wysogórskiego, wieloletniego członka Wydziału (Alkiewicz 1900).

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na skutki przyjęcia nowego, letniego terminu corocznych zebrań Wydziału Leśnego, zmiana ta oznaczała bowiem zerwanie z dotychczasową zasadą spotykania się czasie zimowych walnych zebrań Centralnego Towarzystwa Gospodarczego i początek swego rodzaju separacji organizacyjnej Wydziału Leśnego od CTG.

Kolejne zebranie Wydziału odbyło się w Poznaniu w Bazarze w dniu 11 czerwca 1901 r. Ponieważ uprzednio wybrany referent nie przybył, podjęto rozmowę o szkodach mrozowych przede wszystkim w jednorocznych uprawach dębowych i na kilkuletnich uprawach. Mroźna zima 1900/1901 była także dobrą okazją do obserwacji nad aklimatyzacją licznych gatunków egzotycznych w lasach i parkach. 12 czerwca członkowie Wydziału w liczbie 17 udali się na wycieczkę do lasów rządowych w rewirze Promno w okolicy Pobiedzisk, gdzie mogli zapoznać się z efektami przebudowy drzewostanów iglastych na liściaste, jakością drzewostanów dębowych oraz efektami uprawy licznych gatunków egzotycznych (Rektorowski 1901).

Również w Poznaniu odbyło się doroczne zebranie w dniu 9 czerwca 1902 r. Filip Skoraczewski omówił w swym referacie problem chrabąszcza, a wielu uczestników zebrania donosiło o masowym jego występowaniu i wielkich szkodach, które powodował (Skoraczewski 1907).

Ryc. 8. Wycieczka Wydziału Leśnego Centralnego Towarzystwa Gospodarczego do lasów miłosławskich w 1903 r. W pierwszym rzędzie z lewej strony z krzakiastym szalem na ramieniu stoi Józef Rivoli, po jego lewej ręce z kapeluszem w dłoni – Filip Skoraczewski, a w środku z laską Józef Kościelski, właściciel dóbr miłosławskich. Zbiory prywatne Janusza Bartzaka.

Po kilkunastu latach członkowie Wydziału mieli możliwość spotkania się ponownie w Miłosławiu. Zebranie Wydziału odbyło się tam 8 czerwca 1903 r., z udziałem Józefa Kościelskiego, właściciela dóbr miłosławskich (ryc. 8). Tematem dyskusji był referat Józefa Haydesa na temat efektów i kosztów stosowania „bordoliny” (cieczy bordoskiej) do zwalczania osutki. Józef Rivoli poprosił następnie z powodów zdrowotnych o pomoc w kierowaniu Wydziałem (czynił to samodzielnie od 1900 r.). W tajnym głosowaniu uczestnicy zebrania wybrali Filipa Skoraczewskiego na zastępcę prezesa. W części terenowej zebrania jego uczestnicy obejrżeli różne zalesienia sosnowe i dębowe. Największe wrażenie na zebranych wywarła wielka szkółka leśna, w której hodowano dziesiątki różnych gatunków drzew, także na eksport do innych krajów (Anonim 1903, Skoraczewski 1907).

Sprawie uprawy „drzew zamorskich” w lasach Wielkiego Księstwa Poznańskiego poświęcone było także zebranie w Poznaniu w dniu 14 października 1904 r. Uczestnicy zebrania wypowiedzieli się bardzo sceptycznie na temat polecanych przez firmy handlowe gatunków z innych stref klimatycznych. Nadleśniczy Lewandowski z Kąkolewa opowiedział następnie o wrażeniach z odwiedzin na ogromnym pożarysku na Śląsku, gdzie od iskry z lokomotywy spaliło się 5000 ha lasu sosnowego. W części tereno-

wej uczestnicy udali się następnego dnia do podpoznańskiej Dębiny, gdzie podziwiali dobrze prowadzone drzewostany dębowe (Skoraczewski 1907).

Zebranie Wydziału w dniach 19 i 20 września 1905 odbyło się w Poznaniu i Kórniku.

W pierwszym dniu pod nieobecność Kazimierza Chrzanowskiego odczytano jego referat na temat możliwości zastosowania w lasach prywatnych tych sposobów prowadzenia zrębów, które są stosowane w lasach rządowych. Koreferat w tej sprawie przedstawił Filip Skoraczewski, który polecał stosowanie zrębów zupełnych pod warunkiem uwzględniania kierunku wiatrów, unikania wielkich powierzchni zrębowych i rozmieszczania ich w odległych od siebie miejscach. Nie akceptował natomiast w lasach prywatnych zrębów kulisowych, a tylko warunkowo „ręby kociołkowe” (gniazdowe). Drugi dzień spotkania wypełniła wycieczka do lasów kórnickich, gdzie uwagę uczestników przyciągnął przede wszystkim drzewostan modrzewiowy, radykalnie przeredzony przez Józefa Rivolego w 1868 r. Stan tego drzewostanu po 38 latach od zabiegu oceniono jako bardzo korzystny. Wycieczka zakończyła się zwiedzaniem zamku i parku kórnickiego (Kapałczyński 1906).

W 1906 r. Wydział spotkał się w dniach 11 i 12 września ponownie w Poznaniu, w Domu Przemysłowym (ryc. 9). Na początku zebrania Józef

Ryc. 9. Dom Przemysłowy obok gmachu Biblioteki Raczyńskich przy ówczesnym placu Wilhelma w drugiej połowie XIX w. (dziś plac Wolności). poznań.fotopolska.eu.

zef Rivoli przypomniał o 40. rocznicy utworzenia Wydziału Leśnego CTG, podkreślając zasługi śp. Hipolita Cegielskiego dla tej sprawy. Kanwą dyskusji był tym razem referat Aleksandra Kozikowskiego na temat struktury organizacyjnej i sposobów działania niemieckich prywatnych towarzystw leśnych. Za bardzo istotne w działalności tych towarzystw i godne przejęcia przez Wydział Leśny uznano troskę o emerytury i ubezpieczenia leśników prywatnych. Podkreślano także m.in. prowadzenie przez jedno z takich towarzystw rocznej szkoły dla borowych w Templin w Brandenburgii. Po dyskusji zebrani podjęli decyzję o uruchomieniu kursów dla borowych i powołali w tym celu komisję, która miała przygotować statut tych kursów i znaleźć miejsce dla ich odbywania. W skład komisji weszli: Rivoli, Skoraczewski, Kauss, Grus i Wojczyński.

W trakcie zebrania Antoni Kauss z Babek zgłosił dwa wnioski. Pierwszy dotyczył utworzenia własnego czasopisma fachowego, a sprawę tę powierzono komitetowi redakcyjnemu, który utworzyli: Rivoli, Skoraczewski, Kauss, Wiewiórowski i Grus. W drugim wniosku Kauss apelował o przywrócenie posiedzeń zimowych podczas walnych zebrań Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, a tym samym dwukrotnego spotkania się Wydziału Leśnego w roku. Również i ten wniosek został przyjęty. Następnego dnia członkowie Wydziału udali się do Wierzenicy na zaproszenie hr. Augusta Cieszkowskiego. Podczas wycieczki do lasu udzielili wielu praktycznych porad ich właścicielowi, który borykał się z różnymi problemami z zakresu ochrony głównie drzewostanów sosnowych (Pałyński 1906).

Realizując wniosek Antoniego Kaussa z zebrania w 1906 r., Wydział powrócił do tradycji spotkań zimowych i odbył swe posiedzenie dnia 27 lutego 1907 r. w Poznaniu w sali Domu Przemysłowego podczas walnego zebrania Centralnego Towarzystwa Gospodarczego. W zebraniu wzięł udział Tadeusz Jackowski, prezes CTG, który „z ubolewaniem zaznacza brak należytej łączności pomiędzy wydziałem leśnym a Centralnem Towarzystwem Gospodarczym” (Rzyski 1907). Trzeba tu zaznaczyć, że zarówno wniosek Kaussa z 1906 r., jak i powyższa wypowiedź prezesa CTG wyrażały obawę o dalsze wzajemne relacje między Wydziałem a CTG, które stopniowo słabły od 1901 r. w konsekwencji przyjętej przez Wydział w 1900 r. zasady tylko jednego czerwcowego zebrania w roku (patrz wyżej). W odpowiedzi prezesowi CTG przewodniczący zebraniu Filip Skoraczewski stwierdził ugodowo, że „tylko przeszkody formalne nie pozwalały na zgromadzenie się podczas walnego zebrania”.

Podkładem merytorycznej dyskusji podczas tego zebrania stały się dwa referaty: Kazimierza Wojczyńskiego o stosowaniu nawozów sztucznych w leśnictwie oraz Edmunda Barta o drzewostanach litych i mieszanych. Na zebraniu pojawił się także wątek współpracy z leśnikami z Królestwa Polskiego. Uczestniczący w nim Lutomski ze Stawu w powiecie kaliskim w zaborze rosyjskim poinformował, że sekcja leśna Towarzystwa Rolniczego z Kalisza zamierza odbyć wycieczkę w lasy wielkopolskie, a szczególnie miłosławskie. Równocześnie prezes CTG Tadeusz Jackowski przekazał Wydziałowi list hr. Zygmunta Broel Platera, prezesa sekcji leśnej z Radomia. Hrabia Plater prosił Wydział Leśny o przesłanie opisu dotychczasowej działalności, protokołów z posiedzeń i tekstów wygłoszonych referatów oraz planów na przyszłość. Prośba prezesa Platera została przyjęta bardzo życzliwie jako początek „łączności z zakordonowymi sekcjami leśnymi tamtejszych Towarzystw rolniczych” (Rzyski 1907).

Do wspomnianej wyżej wycieczki członków sekcji leśnej z Kalisza doszło 9 lipca 1907 r. Uczestnicy zapoznali z efektami 40-letniej pracy Filipa Skoraczewskiego w lasach miłosławskich, a szczególnie znakomicie prowadzoną szkółką, produkującą 241 odmian drzew i krzewów. Gościom towarzyszyli także leśniczowie, którzy udzielali wszelkich objaśnień, co umożliwiło zwiedzającym „rozjaśnienie wielu zawiłych kwestyi z dziedziny leśnictwa” (Anonim 1907a).

Rok 1906 zamknął 40-lecie działalności Wydziału Leśnego CTG. Syntetyczną miarą aktywności Wydziału w tym okresie były 54 zebrania i co najmniej 347 publikacji członków Wydziału (Rivoli 1911). W sprawozdaniach z posiedzeń tego czasu rzadko można znaleźć dane o liczbie członków Wydziału Leśnego. Jedyną informacją na ten temat znajduje się w sprawozdaniu z posiedzenia 11 i 12 września 1906 r., kiedy podano liczbę 40 leśników, uczestników zebrania (Pacyński 1906). Przypomnijmy, że w zebraniu założycielskim w 1866 r. uczestniczyło 24 leśników (Górecki 1867).

8. TOWARZYSTWO LEŚNE W WIELKIM KSIĘSTWIE POZNAŃSKIM: 1907-1918

Ważną cezurą w historii Wydziału Leśnego CTG stał się rok 1907, w którym miało miejsce wydarzenie istotne dla polskich organizacji leśnych (Grzywacz 2007b). Z okazji 25-lecia istnienia Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego odbyło się dniach 18-22 sierpnia tego roku w Krakowie XXII wal-

ne zgromadzenie członków GTL, które stało się jednocześnie pierwszym trójzaborowym zjazdem leśników polskich (Anonim 1907b). Na zjazd do Krakowa wyjechała z Wielkopolski znacząca grupa członków Wydziału Leśnego CTG: Józef Rivoli, Filip Skoraczewski, Antoni Kauss, Lucyan Theurich, Władysław Alkiewicz, Józef Thomas, Antoni Metler, Józef Ziółkowski, Kazimierz Wojczyński oraz Edward Ekowski z Pomorza (Anonim 1907c).

Podczas zjazdu przedstawiono trzy główne referaty o stanie lasów w dzielnicach zaborowych podzielonej Ojczyzny. Wygłosili je wybitni leśnicy polscy: Jan Miklaszewski ze Zwierzyńca w Królestwie Polskim, Ignacy Szczerbowski ze Lwowa w Galicji i Filip Skoraczewski z Miłostawia w Wielkim Księstwie Poznańskim.

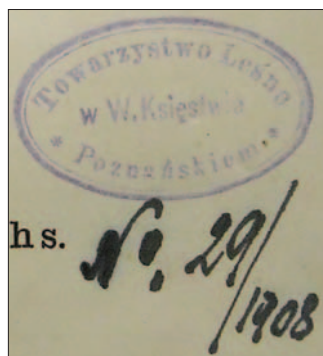
Referat Skoraczewskiego (1907) wyróżniał się m.in. danymi biograficznymi wielu znanych leśników polskich w Wielkim Księstwie Poznańskim. Autor podał także bogatą bibliografię, która pozwoliła na poznanie zarówno osiągnięć i zainteresowań, jak i problemów, z jakimi borykali się ówczesni leśnicy wielkopolscy.

Również inni członkowie delegacji Wydziału Leśnego CTG odegrali w Krakowie znaczącą rolę. Przewodniczącym zjazdu jednomyślnie obwołano Józefa Rivolego, prezesa Wydziału Leśnego. Filip Skoraczewski został członkiem komisji, która na wniosek prof. Stanisława Sokołowskiego opracowała „projekt zawiązania Towarzystw w trzech zaborach”, zaakceptowany następnie przez uczestników zjazdu. Ważny temat „ujednostajnienia terminologii leśniczej” przedstawił na zjeździe Józef Rivoli i on też został wybrany na przewodniczącego komisji, której powierzono „zbieranie materiałów, z których ułoży się nowy słownik leśnictwa polskiego, zobowiązywać mający leśników na całym obszarze Polski” (jako reprezentanci zaboru pruskiego w skład komisji weszli także Kazimierz Wojczyński i Antoni Kauss). Ten ostatni na zakończenie zjazdu przedstawił także w imieniu specjalnej komisji projekt rezolucji popierającej starania o utworzenie wyższej uczelni leśnej w Warszawie, co zjazd jednomyślnie zatwierdził (Anonim 1907c).

Kierując się uchwałą I Zjazdu Leśników Polskich w Krakowie zalecającą powstanie towarzystw leśnych we wszystkich zaborach, na zebraniu Wydziału Leśnego w Poznaniu w dniu 16 października 1907 r. omówiono „konieczność zmiany dotychczasowego ustroju wydziału”. Prezes Rivoli zaproponował utworzenie towarzystwa i opracowanie jego statutu, proponując nazwę: „Towarzystwo Leśników Poznańskich”. Po dyskusji przyjęto tę propozycję większością głosów, powołując jednocześnie komisję

do spraw opracowania statutu, w skład której weszli: Józef Rivoli, Kazimierz Wojczyński i Stanisław Breliński (Anonim 1907d).

W dniach 10-12 marca 1908 r. odbywało się w Bazarze w Poznaniu doroczne walne zebranie Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, w ramach którego w dniu 11 marca odbyło się także w Domu Przemysłowym walne zebranie Wydziału Leśnego, które rozpatrzyło statut przedstawiony przez Wojczyńskiego i zatwierdziło go bez żadnych poprawek (niestety, nie udało się dotąd trafić na ślad tego dokumentu). Prezes Rivoli oświadczył, że dawny Wydział Leśny przyjmuje ostatecznie nazwę „Towarzystwo Leśne w Wielkim Księstwie Poznańskim”

Ryc. 10. Pieczęć Towarzystwa Leśnego w Wielkim Księstwie Poznańskim. Zbiory Biblioteki Kórnickiej PAN.

„Towarzystwo Leśne w Wielkim Księstwie Poznańskim” (ryc. 10), a nowe Towarzystwo będzie nadal uważało się za część składową Centralnego Towarzystwa Gospodarczego. Obecny na zebraniu delegat zarządu CTG wyraził nadzieję na korzystny wpływ Towarzystwa na rozwój leśnictwa w Księstwie i zapewnił o poparciu CTG. Po wstępnych przemówieniach wybrano w tajnym głosowaniu zarząd Towarzystwa w osobach: Józef Rivoli – prezes, Ludwik Borczyński – wiceprezes (ryc. 11) oraz Stanisław Breliński, Filip Skoraczewski, Kazimierz Wojczyński i Julian Brzeski, ziemianin z Krotoszyna w powiecie żnińskim – członkowie zarządu (Breliński 1908a).

Ryc. 11. Ludwik Borczyński (?-1886), zastępca Józefa Rivolego w latach 1908-1918. Archiwum rodzinne dr. Macieja Borczyńskiego.

Po dokonaniu wyborów podjęto dyskusję na temat własnego czasopisma leśnego. Jedną z rozważanych koncepcji było wydawanie dodatku leśnego do pisma „Łowiec Wielkopolski”, redagowanego przez obecnego na

zebraniu Władysława Jantę-Połczyńskiego, prezesa Towarzystwa Łowieckiego, a także członka Wydziału Leśnego. Inicjatywa w tej sprawie wyszła już wcześniej od Towarzystwa Łowieckiego, jednak członkowie Towarzystwa Leśnego podeszło do niej dość chłodno, argumentując, że na zjeździe w Krakowie w 1907 r. uchwalono, iż to galicyjski „Sylwan” będzie głównym organem Towarzystwa obok planowanego dodatku do „Ziemianina”. Również podczas posiedzenia zdania były podzielone i prezes Janta-Połczyński opuścił zebranie, nie chcąc wpływać na wypowiedzi zebranych w tej sprawie. Po ożywionej wymianie zdań przyjęto uchwałę o wydawaniu czasopisma leśnego „Przegląd Leśniczy”, na razie jako kwartalnego dodatku do „Ziemianina” (Pobereźnik 1908, Breliński 1908a). Pierwszy numer nowego organu Towarzystwa Leśnego pod redakcją Wacława Swinarskiego (ryc. 12) ukazał się już w czerwcu 1908 r. (Anonim 1908, Szymański 1994b, Kusiak 2004).

Zadecydowano także o rozpoczęciu corocznych kursów dla borowych w Kórniku. W drugim, wrześniowym numerze „Przeglądu Leśniczego” opublikowano ramowy program zajęć i wyznaczono termin pierwszego kursu (Breliński 1908b). Ogłoszenie o kursie, z życzliwym komentarzem redakcji, ukazało się także na łamach „Łowca Wielkopolskiego” (Breliński 1908c), a sam kurs odbył się w październiku 1908 r. (Mreła 1909).

Ryc. 12. Winieta pierwszego numeru nowego „Przeglądu Leśniczego”. www.wbc.poznan.pl.

W tym samym roku, w dniach 1 i 2 października Towarzystwo Leśne odbyło swe zebranie w hotelu Victoria w Kościanie. Na wstępie zebrani uczcili pamięć zmarłych – Tadeusza Łukomskiego z Rokossowa i Wiewiórowskiego z Potulic. Referat Antoniego Pacyńskiego na temat ochrony lasu przed zwierzyną przedstawił w zastępstwie Edmund Bartz, po czym rozwinęła się dyskusja o skuteczności różnych metod tej ochrony, m.in. grodu upraw. Zamykając tę część dyskusji, prezes Rivoli stwierdził, że „zwierzyna nie robi szkód z potrzeby, tylko po większej części z przyzwyczajenia i swawoli”. Kolejny referat autorstwa Stanisława Brelińskiego prezentował wyniki uprawy akacji w lasach turewskich, co też było głównym tematem wycieczki terenowej następnego dnia. Prelegent podkreślał wysoką wydajność masy drewna akacji: w wieku 40 lat – 238 m³/ha, a wieku 70 lat – 282 m³/ha (Wojczyński 1908a).

Jak z powyższego wynika, powstałe w 1908 r. Towarzystwo Leśne w Wielkim Księstwie Poznańskim dość intensywnie rozpoczęło swą pracę pod nową nazwą, pozostając w prostej linii kontynuacją dawnego Wydziału Leśnego CTG, powstałego w 1866 roku, i zachowując praktycznie wszystkie metody działalności wypracowane w ciągu 42 lat istnienia Wydziału.

W dniach 9-11 marca 1909 r. odbywało się w Poznaniu walne zebranie CTG. W jego ramach w dniu 10 marca odbyło się w Domu Przemysłowym walne zebranie Towarzystwa Leśnego, podczas którego podjęto nowy ważny temat działalności pruskiej Izby Rolniczej, utworzonej w 1895 r. w rejencji poznańskiej. Izba ta zaczęła uzyskiwać coraz większy wpływ kontrolny także na lasy polskich ziemian. Niektórzy z nich zaczęli bowiem korzystać z doradztwa rządowych urzędników leśnych, pomijając własnych nadleśniczych. Dostrzegając to zjawisko, Towarzystwo Leśne zaapelowało do „panów Obywateli, aby w przyszłości polskich leśników więcej uwzględniać raczyli”.

Podczas tego posiedzenia rozważano także sprawę kolejnego ogólnego zjazdu leśników polskich. Rivoli, który wziął udział w nadzwyczajnym posiedzeniu Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego, poinformował o podjętej tam uchwale, która powoływała sześciuosobowy komitet organizacyjny (po dwóch przedstawicieli z każdego zaboru). W związku z tym wybrano Filipa Skoraczewskiego i Antoniego Knaussa na delegatów poznańskiego Towarzystwa Leśnego do pracy w tym Komitecie. Ponadto Rivoli poinformował o postępie pracy komisji słownikowej, w posiedzeniu której również uczestniczył we Lwowie (Breliński 1909).

W ostatnim dniu walnego zebrania CTG – 11 marca, jego uczestnicy wysłuchali sprawozdania z działalności nowo powstałego Towarzystwa Leśnego, a Julian Brzeski zaapelował do zebranych o „oddawanie spraw leśnych członkom tegoż Towarzystwa”. Prezes Zarządu CTG Tadeusz Jackowski zwrócił natomiast uwagę na nowe pismo „Przegląd Leśniczy” i zachęcił zebranych do jego lektury (Swinarski 1909b).

Jesienne zebranie Towarzystwa odbyło się 21 września 1909 r. w Domu Katolickim w Poznaniu i zaczęło się od gratulacji dla prezesa Rivolego w związku z przyznaniem mu tytułu honorowego członka Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego. Ważnym wydarzeniem stało się nawiązanie i ustalenie zasad formalnej współpracy Towarzystwa z Sekcją Leśną Kaliskiego Towarzystwa Rolniczego, którego delegaci w osobach A. Perkowskiego i J. Adamczewskiego uczestniczyli w posiedzeniu. Podczas posiedzenia wybrano także przedstawicieli Towarzystwa do stałych kontaktów z leśnikami guberni kaliskiej (Skoraczewski i Kapałczyński) oraz Galicyjskim Towarzystwem Leśnym (Rivoli i Wojczyński) (Breliński 1910a).

Następnego dnia uczestnicy zebrania udali się na wycieczkę do lasów bytyńskich w powiecie szamotulskim, gdzie gospodarował nadleśniczy W. Rektorowski. Jak donosił sprawozdawca, „Była to wycieczka już dla tego ciekawa, że skierowała się do lasów dotąd dla nas mało dostępnych. Wykazała ona, że i Wielkopolska posiada zakątki leśne, któremi się poszczycić może” (Wojczyński 1910).

Podczas walnego zebrania Towarzystwa, które odbyło się 9 marca 1910 r. w sali Domu Katolickiego w Poznaniu, wróciła sprawa przekazywania lasów przez niektórych polskich ziemian pod nadzór pruskich urzędników państwowych. Edmund Bartz z Dobrojewa wygłosił referat pt. „W czym i o ile różni się gospodarstwo lasów prywatnych od gospodarstwa lasów fiskalnych”. Uczestnicy ożywionej dyskusji wskazywali z ubolewaniem na istniejące przekonanie o wyższych kompetencjach pruskich urzędników leśnych, przez co niektórzy polscy ziemianie powierzali im administrację swych lasów. Podsumowując dyskusję, Rivoli stwierdził, że właściciele ci „widzą wszelkiego rodzaju doskonałości w urzędnikach fiskalnych, a zapoznają dobre chęci i specjalne uzdolnienia leśników prywatnych do zarządzania lasami prywatnymi”. Na tym samym zebraniu podjęto także niesłychanie ważny temat z zakresu hodowli lasu, zlecając nadleśniczemu Górskiemu z Łabiszyna opracowanie referatu pt. „Jak ważną jest sprawa pochodzenia nasion krajowego w przeciwieństwie do zagranicznego, dla przyszłości naszych lasów”. Na zakończenie wybrano po-

nownie Józefa Rivolego na prezesa na kolejną 3-letnią kadencję, natomiast na miejsce Filipa Skoraczewskiego wybrano do zarządu Towarzystwa nadleśniczego Robowskiego z Samostrzela (Brelński 1910b).

W sprawozdaniu za rok 1909-1910 poinformowano o drugim kursie dla borowych w Kórniku oraz podano, iż liczba członków Towarzystwa wzrosła z 43 do 47, a Zarząd odbył 5 posiedzeń, których tematem była głównie „kwestya szerzenia nauki leśnictwa i zwracanie uwagi panom właścicielom lasów na zabiegi Towarzystwa, celem podniesienia prywatnego gospodarstwa lasowego w dzielnicy naszej” (Brelński 1910c). Sprawozdaniu rocznemu towarzyszyło zestawienie dochodów i rozchodów, z którego można się dowiedzieć m.in. o kosztach wynajmu różnych sal na zebrania (w Domu Przemysłowym – 25,50 marek, a w Domu Katolickim – 14,05 marek) oraz wydatkach na abonament wydawnictw, m.in. „Centralblatt für das Gesamte Forstwesen” – 16 marek i „Sylwan” – 12 marek (Brelński 1910d).

Jesienne zebranie Towarzystwa odbyło się w dniach 4 i 5 września w Łabiszynie z udziałem delegata GTL, delegata Sekcji Leśnej z Kalisza oraz trzech innych leśników z zaboru rosyjskiego. Podczas tego posiedzenia i wycieczki terenowej do lasów łabiszyńskich obszernie dyskutowano problem pochodzenia nasion i używania do odnowień nasion zarówno pochodzenia krajowego, jak i zagranicznego (Brelński 1910e).

Na walnym zebraniu Towarzystwa w dniu 6 marca 1911 r. Rivoli podkreślił specjalny charakter tego zgromadzenia związany z obchodami 50-lecia istnienia Centralnego Towarzystwa Gospodarczego. W dyskusji powrócono do tematu podręcznika dla borowych, analizując konspekt opracowany przez Kazimierza Wojczyńskiego z Kórnika. Na wniosek Rivolego, który uznał konspekt za zbyt obszerny i skomplikowany, odłożono decyzję w sprawie wydania podręcznika do następnego posiedzenia Towarzystwa. Wyjaśniono także przyczynę absencji delegatów Towarzystwa Leśnego na ogólnym zebraniu członków Wydziału Leśnego w Królestwie Polskim oraz polecano „Pinoferę”, wynalazek Romana Grusa do przesadzania sadzonek z bryłą, szczególnie przydatny przy zalesianiu wydm śródlądowych. Prezes poinformował z zadowoleniem o kolejnym wzroście liczby członków Towarzystwa (Brelński 1911a).

Z okazji 50-lecia Centralnego Towarzystwa Gospodarczego ukazała się Księga Jubileuszowa, w której znalazł się artykuł o historii i dokonaniach Wydziału Leśnego (Rivoli 1911). W księdze tej zamieszczono także aktualny imienny wykaz 48 członków Towarzystwa Leśnego w Wielkim

Księstwie Poznańskim (Towarzystwo Leśne... 1911). Nazwiska członków Wydziału wraz z miejscami ich zamieszkania zostały także zamieszczone w Roczniku Jubileuszowym CTG (Rocznik Jubileuszowego... 1911).

Jesienne zebranie Towarzystwa odbyło się 5 września 1911 r. w Lesznie w hotelu Otto i było połączone z wycieczką w lasy kąkolewskie. Omawiano zasady współpracy z tartakami oraz różne metody karczowania pniaków na zrębach. Przewodniczący Rivoli poparł pomysł prowadzenia stałych obserwacji opadów atmosferycznych, oferując chętnym do ich prowadzenia pomoc w zakupie stosownej aparatury (Breliński 1911b).

Na zebraniu w dniu 5 marca 1912 r., które odbyło się w Poznaniu w salce Domu Katolickiego „przy udziale niestety tylko 27 członków”, prezes Rivoli oznajmił, że wyjdzie wreszcie „Podręcznik dla borowych”. Wobec utrzymującej się kolejny rok suszy zalecono zakładanie zbiorników wodnych w zagłębieniach leśnych, niszczenie włoskowatości gleby oraz przeciwdziałanie osuszającemu działaniu wiatrów poprzez umiarkowane trzebieże i zręby przeciwwiatrowe. Prezes Rivoli złożył do archiwum Towarzystwa swój niezrealizowany projekt stacji doświadczalnej sprzed 34 lat, aby przypomnieć, jak dalekosiężne myśli nurtowały niegdyś leśników. Powołano także komisję do opracowania metodyki zbierania materiałów statystycznych ze wszystkich zarządów polskich lasów prywatnych w celu opracowania statystycznej charakterystyki gospodarstwa leśnego w Wielkim Księstwie Poznańskim (Pacyński 1912a).

W jesiennym zebraniu Towarzystwa w 1912 r., które odbyło się 12 września w Nakle w połączeniu z wycieczką do lasów potulickich, wziął udział delegat Wydziału Leśnego z Królestwa Polskiego. Na wstępie uczczono pamięć zmarłego nadleśniczego Sawińskiego z Łabiszyna, seniora leśników wielkopolskich. Kazimierz Wojczyński omówił najnowsze teorie urządzania lasów, postulując opracowanie stosownej instrukcji dostosowanej do warunków przyrodniczych Wielkopolski; sprawę tę odłożono na następny rok. Wyrażono także ubolewanie z powodu malejącej liczby artykułów na tematy leśne napływających do „Przeglądu Leśniczego” (Pacyński 1912b).

Niespotykany przebieg miało walne zebranie Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w dniu 3 marca 1913 r. W trakcie zebrania plenarnego na salę w Bazarze wkroczyła policja, żądając, by obrady toczyły się w języku niemieckim. Żądanie policji wynikało z obowiązującego od kwietnia 1908 r. nowego pruskiego prawa o stowarzyszeniach i zgromadzeniach, które nakazywało używania języka niemieckiego podczas zgro-

madzeń publicznych, jeśli udział ludności niemieckiej w danej miejscowości sięgał co najmniej 40 proc. (Tarnowska 2015). W tym czasie nominalnie Niemcy stanowili 42 proc. mieszkańców Poznania.

Ponieważ zebrani nie podporządkowali się tej decyzji, policja rozwiązała zebranie (Anonim 1913a), „wprost brutalnie wypychając ze sali uczestników zebrania” (Anonim 1913b). Wobec tej sytuacji wydziały CTG odbywające zebrania w Bazarze przeniosły swe obrady do Starołęki i do Głównej, będącymi wówczas podpoznańskimi wsiami, o znacznej przewadze ludności polskiej.

W tym samym czasie, przy wyjątkowo licznym udziale ziemian – właścicieli lasów, odbywało się także walne zebranie Towarzystwa Leśnego w sali Domu Katolickiego, podczas którego zebrani powrócili w dyskusji do tematu działalności pruskiej Izby Rolniczej. Postanowiono zorganizować w ramach Towarzystwa specjalną grupę fachowców, którzy pod egidą Towarzystwa Leśnego udzielaliby polskim właścicielom lasów wszelkich porad w zakresie administrowania lasami, wykonywania planów, pomiarów i taksacji, pośredniczenia w sprzedaży drewna, zaopatrywania w nasiona i sadzonki itp. Chodziło tutaj wyraźnie o przejęcie zakresu usług świadczonych właścicielom lasów przez pruską Izbę Rolniczą. Prawdopodobnie obawiano się także, że właściciele lasów, korzystając z atrakcyjnych cenowo usług Izby Rolniczej, będą ograniczać zatrudnianie leśników Polaków. Postanowiono więc utworzyć „Biuro Leśne” Towarzystwa, a dla opracowania zasad jego funkcjonowania wybrano siedmioosobową komisję składającą się zarówno z ziemian (Komierowski z Komierowa, Szczaniecki z Łaszczyna i Żółtowski z Niechanowa), jak i leśników (Rivoli, Pacyński, Alkiewicz i Malinowski). Zebrani zdążyli jeszcze wysłuchać referatu Edmunda Bartza na temat handlu drewnem kopalniakowym i rozpocząć dyskusję na ten temat, kiedy na salę obrad wkroczyła policja i rozwiązała zebranie, uniemożliwiając realizację dalszych punktów programu (Anonim 1913c) i „nie pozwalając nawet zebrany na pozostanie w innej już ubikacyi przy szklance piwa” (Anonim 1913a).

W sprawozdaniu z działalności za rok 1912/1913 z satysfakcją odnotowano wzrost liczebności Towarzystwa, które na początku 1913 r. liczyło 53 członków (Pacyński 1913). W roku sprawozdawczym 1912/13 zarząd Towarzystwa Leśnego odbył trzy posiedzenia. Odpowiedział też na prośby o różnego rodzaju porady kierowane przez leśników z Królewca, m.in. „w sprawie projektowanej szkoły leśniczej i brakarskiej w Wilnie” (Pacyński 1914a).

Na wyjazdowym zebraniu Towarzystwa w Pleszewie w dniu 10 września 1913 r. zapowiedziano, że sprawozdanie komisji powołanej w marcu w sprawie grupy eksperckiej Towarzystwa ukaże się w niedługim czasie. Przedmiotem dyskusji uczestników zebrania stało się odnowienie sosny samosiewem, a dyskusję postanowiono kontynuować jesienią 1914 r. na wycieczce do Patoki na Śląsku (majątek zakupiony przez Zygmunta Chłapowskiego, właściciela Turwi), dokąd przeniósł się Stanisław Breliński, członek zarządu Towarzystwa. Zaapelowano także do członków Towarzystwa o bardziej intensywne popieranie „Przeglądu Leśniczego” zarówno poprzez abonowanie go, jak i nadsyłanie artykułów (Wojczyński 1913a).

Członkowie Towarzystwa zebrani na wiosennym posiedzeniu w dniu 10 marca 1914 r. w Poznaniu wysłuchali referatu Kazimierza Wojczyńskiego z Kórniku o najnowszych postępach w leśnictwie ostatnich czasów. Dyskutowano nadal o odnowieniu sosny, dochodząc do wniosku, że w warunkach Wielkopolski lepsze efekty daje odnowienie sztuczne. Ze szczególnym naciskiem podkreślono konieczność używania nasion rodzimego pochodzenia do produkcji sadzonek. Wiele uwagi poświęcono także sprawom ochrony lasów m.in. przed brudnicą mniszką. W części organizacyjnej dyskusji postanowiono zacieśnić współpracę z Towarzystwem Łowickim kierowanym przez Władysława Jantę-Pończyńskiego. W związku z upływem kadencji ustąpienie z zarządu zgłosili Wojczyński i hr. August Cieszkowski, a skład zarządu uzupełnili powtórnie wybrany Wojczyński i hr. Szembek z Wysocka (Pacyński 1914b).

W czerwcowym numerze „Przeglądu Leśniczego” Towarzystwo Leśne ogłosiło zapisy na siódmy kurs dla borowych w Kórniku, który miał się odbyć w pierwszym tygodniu sierpnia 1914 r. (Wojczyński 1914). Wybuch I wojny światowej nie wstrzymał wydawania organu Towarzystwa Leśnego, jednak w ostatnich numerach z 1914 r. oraz we wszystkich numerach z lat 1915 i 1916 brakuje jakichkolwiek informacji o działalności Towarzystwa z wyjątkiem dwóch komunikatów przypominających o bibliotece w Kórniku i zachęcających do wypożyczania czasopism i książek (Wojczyński 1916a i 1916b). Brak innych wiadomości świadczy o tym, że w 1914 r. i w latach następnym nie doszło ani do zapowiadanego jesienno-letniego posiedzenia Towarzystwa w Patoce na Śląsku, ani do sierpniowego kursu dla borowych w Kórniku.

Dopiero pierwszy numer „Przeglądu Leśniczego” z 1917 r. zdaje relację ze spotkania członków Towarzystwa „w szczupłym gronie... mniej więcej 20 leśników i właścicieli lasów” w dniu 20 grudnia 1916 r.

w Poznaniu, w Hotelu Francuskim. Okazją do spotkania była 50. rocznica powstania Wydziału Leśnego CTG oraz uczczenie półwiecza pracy Józefa Rivolego dla Wydziału i Towarzystwa. Z tej okazji jubilat otrzymał zachowany do dzisiaj dyplom (Anonim 1917), na którym swe podpisy złożyli: Fr. Górski, K. Wojczyński, A. Pacyński, E. Ekowski, A. Kubaszewski, L. Borczyński, Wł. Alkiewicz, Franciszek Nowak, W. Zalewski, Zygmunt Żółtowski, Edmund Bartz, Antoni Metler, Stanisław Breliński, T. Lorkiewicz, Józef Thomas, Kazimierz Łukomski, F. Robowski, Wiewiórowski, Kazimierz Borowicz i W. Breliński (ryc. 13).

Ryc. 13. Dyplom uznania dla Józefa Rivolego. Zbiory Katedry Inżynierii Leśnej UP w Poznaniu.

Jak się wydaje, spotkanie jubileuszowe było jedynym przejawem istnienia Towarzystwa Leśnego w okresie od kwietnia 1914 do końca 1917 r.

O powrocie do normalnej działalności świadczy natomiast zebranie Towarzystwa, które odbyło się 21 stycznia 1918 r. w Poznaniu przy udziale 20 członków. Wiceprezes Ludwik Borczyński poinformował zebranych, iż „prezes p. Rivoli składa z powodu podeszłego wieku swój urząd”. Uczestnicy zebrania przyjęli rezygnację Józefa Rivolego z prezesury Towarzystwa i dla uczczenia zasług dla Towarzystwa Leśnego i leśnictwa w ogóle skierowali do niego specjalny adres o następującej treści: „Wielmożny Panie! Zebrani po raz pierwszy od lat 51 bez współzałożyciela i przewodnika swego zwracamy się nasamprzód uczuciami swymi wdzięcznymi do Wielmożnego Pana i zasyłamy pozdrowienie oraz prośbę, by raczył przyjąć jako oznakę zewnętrzną naszych uczuć a Swej z nami wspólnoty godność »Prezesa honorowego«, a także usilne nasze pragnienie, aby i nadal radą Swą światłą nas wspierał i wspomagał”. Zaproponowano wybór nowego prezesa przez aklamację, jednak kandydat – Kazimierz Wojczyński „urzędu tego przyjąć nie chciał”. W głosowaniu tajnym na nowego prezesa wybrano Władysława Alkiewicza, a jego zastępcę Edmunda Bartzę.

W skład zarządu weszli także: Teofil Lorkiewicz z Kwilcza, pełniący funkcję sekretarza, Kazimierz Wojczyński z Kórnika – skarbnik i bibliotekarz, oraz hr. Zygmunt Żółtowski z Nekli i dr Wacław Swinarski, redaktor „Przeglądu Leśniczego” – członkowie (Pacyński 1918). W numerze 2 „Przeglądu Leśniczego” z 1918 r. opublikowano także sprawozdanie skarbnika z dochodów i rozchodów Towarzystwa w czasie od 10 marca 1914 r. do 27 lutego 1918 r. (Wojczyński 1918).

Na posiedzeniu wyznaczono termin następnego zebrania Towarzystwa na 28 lutego, jednak dwa kolejne numery „Przeglądu Leśniczego” nie przyniosły o nim żadnych informacji. Odbyło się natomiast w Poznaniu zebranie w dniu 21 października 1918 r. z udziałem 17 członków Towarzystwa, na którym podjęto decyzję o połączeniu „Przeglądu Leśniczego” z „Łowcem Wielkopolskim”. Postanowiono również, że „połączone pismo o nazwie »Leśnik i Łowiec Wielkopolski« miało wychodzić co miesiąc począwszy od 1 stycznia 1919 r.”, a jego finansowanie przejmie Towarzystwo Łowieckie (Bartz 1918). Tak więc czwarty numer „Przeglądu Leśniczego” z 1918 r. był ostatnim numerem organu Towarzystwa Leśnego w Wielkim Księstwie Poznańskim, o czym tak informowała jego redakcja: „Na obecnym numerze zamykamy wydawnictwo »Przeglądu Leśniczego« jako dodatku do »Ziemianina«. Zarząd Towarzystwa Leśnego w W. Ks. Poznańskim postanowił organ swój wydawać w połączeniu z organem Towarzystwa Łowieckiego i nowe pismo wychodzić będzie nadal pod zmienionym kierownictwem i tytułem. Zmiana ta, jak sądzimy, wyjdzie na korzyść pisma, czego mu serdecznie życzymy” (Anonim 1918). Na posiedzeniu wyznaczono także dwa tematy referatów na następne spotkanie. Jeden z nich miał dotyczyć dodatnich i ujemnych wpływów wojny na lasy wielkopolskie (Bartz 1918).

Powyższe informacje były ostatnimi wzmiankami o działalności Towarzystwa Leśnego w Wielkim Księstwie Poznańskim, jakie znalazłem w dostępnych internetowo źródłach, a posiedzenie październikowe było najprawdopodobniej ostatnim w dziejach TL. Nie znalazłem też żadnych informacji o ukazaniu się pisma „Leśnik i Łowiec Wielkopolski”.

9. BIBLIOTEKA WYDZIAŁU I TOWARZYSTWA LEŚNEGO

Na zebraniu założycielskim Wydziału Leśnego w dniu 20 grudnia 1866 r. Józef Łukomski zaproponował, by wszyscy członkowie przygo-

towali spisy posiadanych przez siebie książek fachowych, co umożliwiło wzajemne ich wypożyczanie (Górecki 1867). Podczas pierwszego posiedzenia południowej sekcji Wydziału w dniach 23 i 24 października 1867 r., na wniosek Józefa Rivolego, kilku członków Wydziału zobowiązało się do zaprenumerowania fachowych czasopism niemieckich jako początku wspólnej czytelnicy; czasopisma te miały następnie „kursować” między członkami Wydziału (Haydes 1867). Temat powrócił niemal dwa lata później, kiedy na posiedzeniu w dniu 18 marca 1869 r. poinformowano, że biblioteka liczy 13 tytułów, w tym m.in. 26 roczników „Sylwana” (Skoraczewski 1907).

Podczas letniego posiedzenia terenowego we Wrześni oraz w lasach wrzesińskich i czerniejewskich w dniach 18 i 19 sierpnia 1869 r. siedmiu członków Wydziału Leśnego zgłosiło gotowość zaabonowania następujących czasopism: „Kritische Blätter” (Rivoli), „Osterreichische Monatsschrift für Forstwesen” (Czepicki), „Allgemeine Forst-und Jagdzeitung” (Haydes), „Schweizerische Forstzeitung” (Mieloszyk [Skoraczewski]), „Zeitschrift für Forst-und Jagdwesen” (Tłoczyński), „Tharander Jahrbucher” (Krysiewicz) i „Monatsschrift für Forstwesen” (Sawiński). W ustalonym porządku czasopisma miały krążyć wśród wszystkich członków Wydziału (Rivoli 1870a). Siedzibą tej wysyłkowej biblioteki stał się Kórnik, a czuwał nad nią Rivoli, którego poproszono, by rozesłał wszystkim członkom Wydziału do wiadomości spis zgromadzonych zbiorów (Łukomski 1874).

Sprawa biblioteki leśnej cieszyła się życzliwym wsparciem Zarządu CTG, który reagował pozytywnie na każdą prośbę Wydziału Leśnego o subwencje na zakup nowych dzieł (Skoraczewski 1907). Na posiedzeniu Wydziału w dniu 26 lutego 1877 r. postanowiono zwrócić się do Zarządu CTG o subwencję na utworzenie stałej biblioteki (Rivoli 1877b). Prośba Wydziału została załatwiona pozytywnie i w 1879 r. Zarząd CTG przeznaczył 90 marek na potrzeby biblioteki, co pozwoliło na zakup kilku nowych czasopism („Centralblatt für das gesammte Forstwesen”, „Zeitschrift für Forstwesen”, „Forst und Jagdzeitung”, „Forstliche Blätter”, „Revue des eaux at des forêt” i „Chronik des Forstwesens”) oraz na zakupienie podręcznika Bauera „Die Fichte” i kilku mniejszych pozycji książkowych (Łukomski 1879). Taką samą dotacją uzyskał Wydział od Zarządu CTG także trzy lata później (Łukomski 1882). Dodatkowo utworzono fundusz ze składek członków Wydziału, dzięki któremu możliwe było oprowanie zakupionych wydawnictw; reszta tego funduszu przeznaczona została na dalsze zakupy (Łukomski 1880).

Ryc. 14. Kazimierz Wojczyński (1875-1967), członek zarządu i bibliotekarz Towarzystwa Leśnego w Wielkim Księstwie Poznańskim. Zbiory prywatne Waldemara L. Janiszewskiego.

W późniejszych latach bibliotekę prowadził kolejny nadleśniczy kórnicki Kazimierz Wojczyński (ryc. 14), a opublikowany przez niego w 1908 r. spis zbiorów obejmował 47 pozycji (podręczników i roczników czasopism), wśród których znajdowały się tylko dwie pozycje w języku polskim: „Przewodnik dla leśniczych”, wydany we Lwowie w 1886 r. i „Hodowla lasu” Stanisława Sokołowskiego, także wydanie lwowskie z 1908 r. (Wojczyński 1908). Mimo zachęt prowadzącego bibliotekę wypożyczanie nie było zbyt intensywne, skoro na zebraniu Wydziału w dniu 11 września Wojczyński zaproponował przeniesienie zbiorów do Poznania i umieszczenie ich w budynku Towarzystwa Przyjaciół Nauk (Pacyński 1906). Ostatecznie jednak do tego nie

doszło, o czym świadczą późniejsze komunikaty przypominające o istnieniu biblioteki, jej zasobach i warunkach wypożyczania: można było wypożyczać tylko jedną pozycję na 4 tygodnie, a niesumienny czytelnik płacił 1 markę za każdy miesiąc opóźnienia zwrotu (Wojczyński 1913b, 1917).

Część zbiorów biblioteki, a konkretnie pięć czasopism: „Allgemeine Forst-und Jagdzeitung” (roczniki 1865, 1880-1884, 1899), „Centralblatt für das gesammte Forstwesen” (1879-1880, 1898), „Forstliche Blätter” (1880), „Österreichische Revue” (1865-1867) i „Revue des eaux et forêts” (1878) i dwa podręczniki: „Die Central-Karpathern mit den nähsten Voralpen. Handbuch für Gebirgsreisende” autorstwa Friedricha Fuchsa, wydany w Peszcie w 1863 r., oraz II tom wspomnianego wyżej „Przewodnika dla leśniczych” zachowało się do dzisiaj w zbiorach Biblioteki Kórnickiej PAN. Nie wiadomo natomiast, co stało się z resztą zbiorów biblioteki Wydziału, a później Towarzystwa Leśnego.

10. KTO I KIEDY KIEROWAŁ WYDZIAŁEM LEŚNYM CTG I TOWARZYSTWEM LEŚNYM W WIELKIM KSIĘSTWIE POZNAŃSKIM?

Jak już wspomniano wyżej (patrz podrozdz. 4), pierwszym przewodniczącym Wydziału Leśnego CTG został Hipolit Trąmpczyński, wybrany w dniu 20 grudnia 1866 r. przez zgromadzonych leśników, a jego

zastępcą – Fabian Chojnacki. Niespodziewana śmierć Trąmpczyńskiego w maju 1867 r. postawiła przed członkami Wydziału problem wyboru jego następcy. W tym miejscu warto poświęcić nieco więcej miejsca kwestii stanowiska prezesa Wydziału. Autorzy dostępnych publikacji twierdzą bowiem gremialnie, że po śmierci Hipolita Trąmpczyńskiego stanowisko przewodniczącego Wydziału Leśnego CTG objął Józef Rivoli. Podają oni jednak zarówno różne daty, jak i okresy sprawowania przez niego tej funkcji. Sam Rivoli w swym życiorysie napisał, że funkcję prezesa Wydziału Leśnego pełnił w latach 1868-1918 (Rivoli 1920). Relacja z uroczystych obchodów 25-lecia „przewodnictwa wydziałowi leśnemu”, które odbyły się 13 marca 1895 r. w Poznaniu, sugeruje zaś, że Rivoli został przewodniczącym Wydziału w 1870 r. (Kaus 1895, A.Ks. 1895). Z kolei Pacyński (1926) we wspomnieniu pośmiertnym podaje, iż „po przedwczesnej śmierci pierwszego prezesa śp. Hipolita Trąmpczyńskiego [Rivoli] kieruje wydziałem tym aż przez blisko lat 50 do roku 1916”.

Współcześni autorzy także podają rozbieżne informacje. Więcko (1975) pisze, że przewodniczącym Wydziału po śmierci Trąmpczyńskiego został Rivoli. Dzieczkowski (1981) zamyka przewodniczenie Wydziałowi przez Rivolego latami 1867-1917, a Sokołowski (1988) podaje okres 1868-1918. Szczesiak (2004) pisze, iż Rivoli zastąpił zmarłego w 1867 r. Trąmpczyńskiego i kierował Wydziałem do 1918 r., natomiast Broda (2004) podkreśla tylko 50-letni czas nieprzerwanej prezesury Rivolego po śmierci Trąmpczyńskiego. Ostatnio Zarzyński (2014), podobnie jak Pacyński (1926), podał, że Rivoli został prezesem Wydziału po śmierci Trąmpczyńskiego i sprawował tę funkcję do 1916 r.

Powyższe rozbieżności skłaniają do podjęcia próby ich wyjaśnienia, zachowały się bowiem w większości materiały źródłowe w postaci publikowanych tekstów sprawozdań i protokołów z walnych zebrań i posiedzeń zarówno zarządu Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, jak i Wydziału Leśnego CTG. Co więc mówią te zachowane materiały źródłowe o sprawie następstwa po Hipolicie Trąmpczyńskim?

Jak wspomniano wcześniej (patrz podrozdz. 5), zaledwie 10 dni po śmierci Trąmpczyńskiego zarząd CTG w piśmie z dnia 9 czerwca 1867 r. skierowanym do Fabiana Chojnackiego powołał go na stanowisko przewodniczącego Wydziału (Anonim 1867c). W decyzji zarządu CTG o nominacji Chojnackiego nie było mowy o Rivolim, wydaje się jednak, iż został on zastępcą Chojnackiego niejako automatycznie, jako przewodniczący sekcji południowej Wydziału.

Nominacja Chojnackiego przez zarząd CTG kontrastowała z demokratycznym wyborem pierwszych władz i wzbudziła wśród członków Wydziału Leśnego pewne obawy o jego samodzielność i niezależność (Skoraczewski 1907). Została jednak przez nich zaakceptowana, albowiem na posiedzeniu Wydziału w dniu 24 lutego 1868 r. Fabian Chojnacki występuje już jako „mianowany od Zarządu przewodniczący wydziałowi” (Górecki 1868). Z powyższych danych wynika więc, że to nie Józef Rivoli został pierwszym następcą Hipolita Trąmpczyńskiego na stanowisku przewodniczącego Wydziału Leśnego po jego śmierci.

Pewne zamieszanie do powyższych ustaleń w sprawie prezesury Chojnackiego wprowadza kolejne sprawozdanie z zebrania Wydziału w dniu 27 czerwca 1868 r., w którym odnotowano: „Przewodniczący Wydziału Leśnego, P. Rivoli z Kórnik, zagajając posiedzenie...” (Łukomski 1868b). Można jednak z pewnością przyjąć, że ta wzmianka była skutkiem nie dość ścisłego stosowania przez autora sprawozdania terminu „przewodniczący” w stosunku do wiceprzewodniczącego, już bowiem w październiku tegoż roku w protokole z posiedzenia zarządu CTG ponownie pojawia się Fabian Chojnacki jako „przewodniczący w Wydziale Leśnym” (Anonim 1868 f). Przewodniczył on także kolejnym posiedzeniom Wydziału w dniu 16 grudnia 1868 r. (Górecki 1869) oraz 7 lutego 1870 r. (Nowicki 1870). Również we wszystkich późniejszych tekstach sprawozdań z działalności i protokołów z posiedzeń zarządu CTG i Wydziału Leśnego publikowanych w organie Centralnego Towarzystwa Gospodarczego „Ziemianin” Chojnacki i Rivoli figurują odpowiednio jako przewodniczący i zastępca przewodniczącego Wydziału (patrz m.in. Łukomski 1880).

Według informacji z „Ilustracji Polskiej” taki stan rzeczy utrzymywał się do śmierci Chojnackiego, kiedy to Józef Rivoli miał zostać wybrany na przewodniczącego Wydziału Leśnego (Anonim 1903). Ta informacja w świetle innych danych nie wydaje się jednak prawdziwa. Fabian Chojnacki zmarł bowiem 29 września 1892 r. pod długiej chorobie (Anonim 1892a), a nazwisko Rivolego jako przewodniczącego Wydziału pojawia się w dostępnych materiałach źródłowych po raz pierwszy już podczas posiedzenia Wydziału Leśnego w Poznaniu w dniu 9 marca 1881 r. (Łukomski 1881), a następnie (z Józefem Łukomskim jako zastępcą) 27 lutego 1882 r. (Anonim 1882, Łukomski 1882). Najprawdopodobniej więc Chojnacki ustąpił z funkcji przewodniczącego Wydziału Leśnego w drugiej połowie 1880 r. lub na początku 1881 r., a przyczyną tego mogło objęcie funkcji „wędrującego nauczyciela czyli prelegenta Kółek włościańskich”, które

to zadanie wypełniał przez wiele lat do 1891 r. „z wytężeniem nieraz ostatnich sił, bo na ostatku i nogi nie dopisywały i ręce trzęsły się bardzo” (Anonim 1892b). Dalszym potwierdzeniem takiego przypuszczenia może być informacja Skoraczewskiego (1907), który pisał: „Walne zebranie Wydziału d. 10 marca 1884, któremu już Rivoli jako prezes przewodniczył...”.

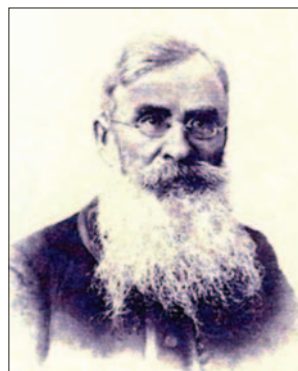
Nazwiska Rivolego jako przewodniczącego Wydziału Leśnego i jego zastępcy Józefa Łukomskiego (ryc. 15) pojawiają się w sprawozdaniach z posiedzeń Wydziału do śmierci Łukomskiego w 1900 roku (R.G. 1917). Odtąd Rivoli przez trzy lata kierował Wydziałem bez zastępcy. Dopiero na posiedzeniu w Miłosławiu, które odbyło się 8 czerwca 1903 r., na prośbę Rivolego Wydział „przydał” mu zastępcę w osobie Filipa Skoraczewskiego (Anonim 1903). Pięć lat później, kiedy Wydział Leśny przekształcił się w Towarzystwo Leśne, prezesem Towarzystwa obrano znów Rivolego, a jego zastępcą został Ludwik Borczyński (ryc. 16) (Breliński 1908a). Towarzystwem Leśnym kierował Rivoli do 21 stycznia 1918 r., kiedy złożył rezygnację ze swego stanowiska, motywując ją podeszłym wiekiem (patrz rozdz. 8).

Podsumowując temat władz Wydziału i Towarzystwa Leśnego, trzeba stwierdzić, że nikt nie pełnił swej służby w kierownictwie obu organizacji tak długo i nieprzerwanie jak Józef Rivoli: od funkcji przewodniczącego sekcji południowej Wydziału Leśnego, którą objął w 1866 r., poprzez stanowisko wiceprzewodniczącego w latach 1867-1881(?), przewodniczącego w latach 1881(?)-1908, po prezesa Towarzystwa Leśnego w latach 1908-1918.

Józef Rivoli był z całą pewnością najwybitniejszą osobowością w gronie członków Wydziału i Towarzystwa. Przez 52 lata swej działalności cieszył się największym i powszechnym autorytetem, a jego wpływ na działalność obu organizacji był decydujący.

Ryc. 15. Józef Łukomski (1826-1910), zastępca prezesa Wydziału Leśnego CTG w latach 1882-1900 (Rivoli 1911).

Ryc. 16. Filip Skoraczewski (1838-1910), zastępca Józefa Rivolego w latach 1903-1910. Materiały do historii Miłosławia, Poznań 1910.

11. ODDZIAŁ POZNAŃSKI POLSKIEGO TOWARZYSTWA LEŚNEGO: 1919-1939

Nie udało się znaleźć informacji o kontynuacji działalności wielkopolskiego Towarzystwa Leśnego w Wielkim Księstwie Poznańskim po roku 1918. Wydaje się, że wobec wielkich przemian dziejowych działalność Towarzystwa wygasła z końcem tego roku niejako w sposób naturalny, brak bowiem w materiałach źródłowych informacji o jego formalnym rozwiązaniu.

Dotychczasowi członkowie podjęli nowe zadania stosownie do okoliczności. Wielu działaczy Towarzystwa wzięło udział w zwycięskim Powstaniu Wielkopolskim. Wśród nich był m.in. Władysław Alkiewicz, nadleśniczy z Rajmundowa, który pełnił funkcje naczelnika Straży Ludowej na obwód komisarski Nekla (Pawełczyk 2013), a także Władysław Wiewiórowski nadleśniczy z Bagatelki, twórca i dowódca batalionu wrzesińskiego, zmarły po odniesieniu ciężkich ran w walkach (Olszewski 1981, Szeszycki 2015).

Wielu członków Towarzystwa Leśnego włączyło się w pracę tworzących się w zaborze pruskim polskich państwowych struktur leśnych w ramach powstałego w sierpniu 1919 r. Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej

(Gulczyński 1995). Naczelnikiem Wydziału Leśnego w Departamencie Rolnictwa i Dóbr Państwowych tego Ministerstwa (od sierpnia 1920 r. Sekcja Leśnictwa) został Antoni Pacyński (ryc. 17), a stanowiska referentów w Wydziale objęli Edmund Bartz, Antoni Kauss i Włodzimierz Zachert (Wykaz... 1921, Gulczyński 2015). Wielu członków Towarzystwa Leśnego przeszło z lasów prywatnych do państwowych, obejmując stanowiska nadleśniczych lub zarządzających nadleśnictwami w ustanowionych w 1920 r. na obszarze byłego zaboru pruskiego czterech dyrekcjach lasów państwowych (Gulczyński 2015). W dyrekcji poznańskiej byli to: Kazimierz Borowicz (Mochy), Teofil Lorkiewicz (Sieraków),

Ryc. 17. Antoni Pacyński (1883-1939), naczelnik Wydziału Leśnego w Ministerstwie byłej Dzielnicy Pruskiej. Zbiory prywatne Łukasza Czarnckiego-Pacyńskiego.

Kazimierz Łukomski (Czeszewo), Stanisław Magdziński (Wronki) i Józef Ziółkowski (Leszno), a w dyrekcji bydgoskiej – Ludwik Borczyński (Gniewkowo), Feliks Markiewicz (inspektor lasów), Antoni Metler (Żołędowo), Antoni Sell (Durowo) i Kazimierz Wojczyński (Margonińska Wieś) (Wykaz... 1921).

Józef Rivoli, Antoni Pacyński i Włodzimierz Zachert zaangażowali się w prace specjalnej komisji powołanej do organizacji studiów leśnych na Uniwersytecie Poznańskim, a ten pierwszy został w 1919 r. pierwszym prodziekanem Wydziału Rolniczo-Leśnego i rozpoczął wykłady dla studentów Sekcji Leśnej Uniwersytetu Poznańskiego (Broda 2009). Teofil Lorkiewicz (ryc. 18), sekretarz ostatniego zarządu Towarzystwa Leśnego, organizował w tym czasie jedną z czterech pierwszych dyrekcji lasów państwowych na ziemiach polskich w Gdańsku (Przybyszewski 2010).

Członkowie Towarzystwa Leśnego odegrali także znaczącą rolę w działalności innych organizacji powstających w Wielkopolsce. Władysław Alkiewicz, ostatni prezes Towarzystwa, podjął pracę w Wielkopolskim Zrzeszeniu Właścicieli Lasów (Izydorski 1922). Równocześnie objął stanowisko naczelnika Wydziału Leśnictwa Wielkopolskiej Izby Rolniczej, podczas gdy Józef Rivoli wszedł w skład Sekcji Leśnej tegoż Wydziału (Rocznik... 1922).

W tym miejscu trzeba także odnieść się do działalności powstałego w listopadzie 1918 r. w Warszawie Stowarzyszenia Leśników Polskich, które nieco później przyjęło nazwę Związek Leśników Polskich. Do Związku zaczęli przyłączać się także leśnicy dawnego zaboru pruskiego – z Wielkopolski i Pomorza, którzy na Zjeździe w Poznaniu w dniu 31 października 1920 r. powołali do życia Filię Poznańsko-Pomorską Związku Leśników Polskich. Do nowej organizacji przystąpiło wielu członków dawnego Wydziału Leśnego CTG i Towarzystwa Leśnego w Wielkim Księstwie Poznańskim, a wśród nich Władysław Alkiewicz, Stanisław Breliński, Edmund Bartz i Antoni Pacyński, pełniący również w późniejszych latach różne funk-

Ryc. 18. Teofil Lorkiewicz (1885-1944), organizator Dyrekcji Lasów Państwowych w Gdańsku w 1920 r. Archiwum Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu.

cje w zarządzie oddziału ZLP, który w 1923 r. zmienił nazwę na Związek Zawodowy Leśników w Rzeczypospolitej Polskiej (Historia ZLP). Przewodniczącym Filii Poznańsko-Pomorskiej obrano Antoniego Kaussa, a w skład jej zarządu weszli m.in. Kazimierz Wojczyński, Włodzimierz Zachert i Teofil Lorkiewicz (Rafalski 1921). Wznowiony w 1924 „Przegląd Leśniczy”, organ Towarzystwa Leśnego w latach 1908-1918, stał się *de facto* organem ZZLwRP.

Nowa organizacja rościła sobie pretensje do wyłącznego reprezentowania wszystkich leśników. Świadczy o tym przebieg dyskusji na III Ogólnopolskim Zjeździe Leśników Polskich, który odbył się w Poznaniu w 1921 r. Po referacie prezesa ZLP Józefa Zagórskiego „O potrzebie zjednoczenia leśników”, uczestnicy Zjazdu przyjęli wniosek o „konieczności zjednoczenia wszystkich leśników polskich”. We wniosku tym znalazło się także następujące stwierdzenie: „Tworzenie odrębnych stowarzyszeń poza Związkiem uznaje Zjazd za szkodliwe” (Historia ZLP). Dążenie ZLP do organizacyjnego obezwładnienia innych organizacji leśników stało się powodem wielu konfliktów, m.in. z Polskim Towarzystwem Leśnym, który to konflikt z różną intensywnością dawał o sobie znać w latach międzywojennych (Kasprzyk 1984).

Rezolucja III Zjazdu Leśników Polskich nie zahamowała jednak działalności Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego, które w 1920 r. dokonało zmian w swoim statucie i zmieniło nazwę na Małopolskie Towarzystwo Leśne. Pięć lat później nastąpiła kolejna zmiana. Walny zjazd Małopolskiego Towarzystwa Leśnego, który odbył się we Lwowie w dniu 14 września 1925 r., postanowił o przekształceniu Małopolskiego Towarzystwa Leśnego w ogólnokrajowe Polskie Towarzystwo Leśne. Na zjeździe tym powołano Tymczasową Radę Naczelną PTL, w której skład weszli także leśnicy spoza Małopolski. Powstanie PTL uaktywniło dawnych członków wielkopolskiego Towarzystwa Leśnego, o czym świadczy wejście Władysława Alkiewicza i Antoniego Pacyńskiego w skład Tymczasowej Rady Naczelnej (Kasprzyk 1984).

Na swym pierwszym posiedzeniu, w dniu 12 grudnia 1925 r. w Warszawie, Tymczasowa Rada postanowiła utworzyć trzy oddziały Towarzystwa: warszawski, lwowski i poznański oraz zwołać zjazd delegatów, zgodnie z przyjętym statutem, dopiero po utworzeniu co najmniej dwóch oddziałów Towarzystwa. Tworzeniem oddziałów warszawskiego i poznańskiego miały zająć się komitety organizacyjne. Dla organizacji oddziału w Warszawie wyznaczono spośród członków Tymczasowej Rady

Ziatkowskiego, hr. Platera i Jankowskiego, którzy według swego uznania mieli sobie dobrać dalszych współpracowników. Kierownictwo komitetu organizacyjnego oddziału poznańskiego powierzono natomiast Władysławowi Alkiewiczowi i Józefowi Ziółkowskiemu, również z prawem powiększenia składu komitetu (Anonim 1925).

Obecność Alkiewicza, ostatniego prezesa Towarzystwa Leśnego w Wielkim Księstwie Poznańskim, w Radzie Naczelnej PTL stwarzała szansę na szybkie ukonstytuowanie się oddziału PTL w Poznaniu. Mimo postanowienia Tymczasowej Rady Naczelnej z dnia 14 września 1925 r., tworzenie oddziału PTL w Wielkopolsce postępowało jednak zadziwiająco opornie. Pośrednio świadczy o tym zapowiadany porządek obrad posiedzenia zarządu Oddziału Poznańskiego Związku Zawodowego Leśników w Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 24 sierpnia 1924 r., który w punkcie 6 przewidywał: „Omówienie stanowiska Oddziału do organizującego się Towarzystwa Leśnego” (Przybylski 1924). Niestety, opublikowany kilka tygodni później protokół z tego zebrania nie zawierał dalszych informacji na ten temat, bo punkt 6 został zdjęty z porządku obrad, ponieważ „Towarzystwo Leśne jeszcze się nie ukonstytuowało” (Przybylski i Szulczewski 1924).

Tymczasem w Warszawie, na zebraniu w dniu 27 marca 1927 roku, zawiązał się drugi oddział PTL, jednak „oddział warszawski według urzędowych wiadomości zorganizował się wprawdzie, ale na razie daje bardzo słabe oznaki życia” (Anonim 1927). Opieszałość zarówno poznańskich, jak i warszawskich leśników w organizacji oddziałów Polskiego Towarzystwa Leśnego spotkała się z ostrą krytyką Rady Oddziału Lwowskiego na posiedzeniu w dniu 2 października 1927 r.: „Rada Oddziału Lwowskiego, która jako Wydział byłego Małopolskiego Towarzystwa Leśnego stanowi, w myśl postanowień przejściowych nowego statutu, trzon tymczasowej Rady Naczelnej Polskiego Towarzystwa Leśnego, musiała może nawet z uszczerbkiem interesów Oddziału Lwowskiego położyć najgłówniejszy nacisk na ostateczne zorganizowanie P. T. L. W tym charakterze jako Tymczasowa Rada Naczelna zbierał się Wydział trzykrotnie, w tym raz w Warszawie, aby przecieżyć doprowadzić do skutku organizację oddziałów a mianowicie w ośrodku warszawskim i poznańskim.

Niestety wszystkie wysiłki rozbijały się aż dotychczas o nadzwyczajną i niczem nieusprawiedliwioną obojętność dla ideowych celów, które przyświecają Towarzystwu Leśnemu. Gdyby przedstawiciele leśnych sfer w Warszawie i Poznaniu wykluczyli z góry możliwość zorganizowania tamże oddziałów, wówczas możliwym byłby korzystniejszy rozwój ośrod-

ka lwowskiego. Tymczasem zapewniano, że lada miesiąc a nawet tydzień zorganizuje się oddział poznański lub warszawski a w rezultacie nie dochodziły do Lwowa pomimo ciągłych urgensów wieści o zorganizowaniu oddziałów” (Anonim 1927).

Mimo braku aktywności oddziału warszawskiego wykorzystano jednak jego formalne istnienie i zwołano do Warszawy pierwsze Ogólne Zebranie Delegatów Polskiego Towarzystwa Leśnego na dzień 23 lipca 1928 r., w którym wzięli także udział Jan Fijałkowski z Pomorza i Włodzimierz Zachert z Wielkopolski. Podczas zebrania wyłoniono władze PTL, wśród których znaleźli się: Jan Fijałkowski jako jeden z trzech wiceprezesów oraz Władysław Alkiewicz jako jeden z radców, czyli członków zarządu (Anonim 1928).

Obecność przedstawiciela leśników wielkopolskich w Zarządzie PTL nie posuwała jednak naprzód organizacji oddziału w Poznaniu. Nie powstawały także inne oddziały terenowe, co sprawiło, że temat ten podjęto na II Ogólnym Zebraniu Delegatów PTL we Lwowie w dniu 6 lipca 1930 r., usilnie apelując o zorganizowanie oddziałów w Poznaniu, Krakowie i Wilnie (Anonim 1930).

Temat braku postępów w organizacji oddziału poznańskiego wrócił

kolejny raz na posiedzeniu Rady Naczelnej PTL w Krakowie, w dniu 2 lutego 1931 r. Pod nieobecność Władysława Alkiewicza zwrócono się do Jana Fijałkowskiego z Pomorza i prof. Aleksandra Kozikowskiego (ryc. 19) o podjęcie efektywnych działania w tej sprawie (Anonim 1931). Na kolejnym posiedzeniu Rady Naczelnej w dniu 8 czerwca 1931 r. we Lwowie nie było również Władysława Alkiewicza, członka Rady. Jan Fijałkowski, przedstawiciel Pomorza, złożył sprawozdanie z podjętych przez siebie kroków w sprawie organizacji oddziału poznańsko-pomorskiego. Postanowiono wydrukować statut PTL i wraz ze specjalną odezwą rozesłać go do właścicieli lasów i leśników z województw zachodnich. Następnym krokiem miało być zwołanie zebrania organizacyjnego w Bydgoszczy (Kozikowski 1931).

Ryc. 19. Aleksander Kozikowski (1879-1956), jeden z organizatorów Oddziału Poznańskiego PTL. *Dzieje akademickich studiów leśnych w Poznaniu 1919-2009*. Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, 2009.

Trzecie Ogólne Zebranie Delegatów PTL odbyło się we Lwowie w grudniu 1931 r. bez udziału przedstawicieli Wielkopolski i Pomorza. W protokole odnotowano: „Z organizacją Oddziału poznańsko-pomorskiego nie postąpiliśmy naprzód mimo starań członków, na których złożono ten obowiązek. Natrafili oni bowiem w swoich usiłowaniach na poważne i właściwie niczem nieuzasadnione przeszkody czynników dziś uniemożliwiających pozyskanie większej ilości członków i zorganizowanie Oddziału. W każdym razie zdołaliśmy w tej dziedzinie zebrać adresy 280 osób z kół właścicieli lasów i leśników, do których Oddział lwowski wyśle w czasie najbliższym odezwę, zapraszającą do zapisywania do naszego Towarzystwa” (Anonim 1932).

Z powyższego zapisu wynika, że istniały w Wielkopolsce osoby lub środowiska, które z nieznanых powodów utrudniały powstanie oddziału. Trudno wyrokować, kto to mógł być, niemniej informacja ta ma niewątpliwie związek z przeciągającym się powstaniem oddziału poznańskiego PTL. Podobna sytuacja miała miejsce w oddziale warszawskim, gdzie jego działanie napotykało liczne trudności. Na III Ogólnym Zebraniu Delegatów PTL we Lwowie w dniu 6 grudnia 1931 r. tak mówił o tym prezes oddziału warszawskiego St. Kączkowski: „Praca w oddziale jest trudna, gdyż leśnicy są rozbici i boją się przystąpić do Towarzystwa. Organizacja jest w Warszawie utrudniona z tych samych powodów co na Pomorzu i w Poznańskim” (Anonim 1932). Zdaniem Kasprzyka (1984) „oddział ten nie rozwinął żywszej działalności, gdyż dawały o sobie znać sprzeczności i tarcia na tle ustosunkowania się Towarzystwa oraz w pewnym sensie „konkurencyjnego” Związku Leśników Polskich do podstawowych zagadnień polityki leśnej prowadzonej przez czynniki oficjalne; sprzeczności te istniały również wewnątrz Towarzystwa”. Dodajmy, że Polskie Towarzystwo Leśne, reprezentujące w głównej mierze interesy prywatnych właścicieli lasów, zajmowało niejednokrotnie krytyczne stanowisko wobec poglądów i działań Adama Loreta, ówczesnego dyrektora naczelnego Lasów Państwowych i nie cieszyło się jego poparciem.

Na V Ogólnym Zebraniu Delegatów PTL w dniu 10 grudnia 1934 r. obecny był Fijałkowski z Pomorza, natomiast z Wielkopolski nie było nikogo. Zebrani zajmowali się znów „sprawą poznańską”, o czym świadczy lakoniczne zdanie z protokołu: „Prace organizacyjne nad utworzeniem Oddziału w Poznaniu postępują stale naprzód” (Anonim 1934). Tymczasem dnia 3 czerwca 1934 r. ukonstytuował się oddział krakowski, trzeci w Polskim Towarzystwie Leśnym (W.F. 1935).

Powstanie Oddziału Poznańskiego Pol. Tow. Leśnego.

Dnia 16 lutego 1935 r. odbyło się w Poznaniu Zebranie organizacyjne Poznańskiego Oddziału Pol. Tow. Leśn., na którym dokonano przepisanych statutem wyborów. Oddział liczy 58 członków. Protokół Zebrania zamieści się w jednym z następnych zeszytów „Sylwana”.

Ryc. 20. Informacja o powstaniu OP PTL. „Sylwan” 1935, s. B, LIII, nr 1.

Gość z Wielkopolski w osobie inż. Stefana Studniarskiego pojawił się wreszcie na VI Ogólnym Zebraniu Delegatów PTL w Warszawie, które odbyło się 16 grudnia 1934 r. W protokole z zebrania znów bardzo lapidarnie stwierdzono, że „stworzono warunki do zorganizowania Oddziału poznańskiego”; nie odnotowano przy tym żadnej wypowiedzi Studniarskiego na posiedzeniu (Anonim 1935a).

Dwa miesiące później, po 10 latach starań, dnia 16 lutego 1935 r. doszło wreszcie do utworzenia Poznańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Leśnego. Na zebraniu organizacyjnym dokonano wyboru władz Oddziału, który liczył 58 członków (ryc. 20). Informując o tym fakcie, redakcja „Sylwana” obiecała opublikowanie protokołu z zebrania (Anonim 1935b). Niestety, z niewiadomych powodów nigdy nie doszło do publikacji tego dokumentu i poza cytowanym wyżej lakonicznym komunikatem w „Sylwanie” nie dysponujemy, jak dotąd, żadnym innym opisem przebiegu zebrania założycielskiego.

Mimo formalnego powstania Oddziału Poznańskiego PTL, z nieznanых powodów jego delegaci nie pojawili się na Nadzwyczajnym Zebraniu Delegatów PTL w Warszawie w dniu 16 czerwca 1935 r., które po wyczerpującej dyskusji dokonało ważnych zmian w statucie PTL (Anonim 1936a). Po raz pierwszy delegaci Oddziału Poznańskiego w osobach St. Golcy i Wł. Śladka pojawili się natomiast na Walnym Zgromadzeniu Oddziału Lwowskiego w październiku tego samego roku. Na zebraniu tym poinformowano o przejściu 37 dotychczasowych członków Oddziału Lwowskiego do Oddziału Poznańskiego (Anonim 1936b).

Delegaci Oddziału Poznańskiego w osobach Antoniego Linke, Leona Mroczkiewicza i Stefana Studniarskiego uczestniczyli także w zebraniu delegatów w Krakowie w grudniu 1936 r.; ten ostatni został wybrany do Rady Naczelnej na dwuletnia kadencję (ryc. 21). Postanowieniem delegatów udzielono wówczas dwóm Oddziałom – Krakowskiemu i Poznańskiemu subwencji na cele organizacyjne w postaci redukcji udziału

Rady Naczelnej w składkach członkowskich do 50 proc. W sprawozdaniu finansowym podano, że w 1935 r. Oddział Poznański wpłacił na konto Rady Naczelnej 252,65 zł, a w roku 1936 – 784,14 zł. W preliminarzu budżetowym na 1937 r. przewidywano wpływ sumy 819 zł, co wynikało z liczby 70 członków i rocznej składki członkowskiej w wysokości 11,70 zł. Warto wspomnieć, że to na tym zebraniu ustanowiono oficjalną odznakę Polskiego Towarzystwa Leśnego w postaci gałązki jodłowej z literami PTL (Roszkowski i Janiczek 1938).

Ryc. 21. Stefan Studniarski (1868-1942), członek Rady Naczelnej PTL w latach 1936-1938. *Dzieje akademickich studiów leśnych w Poznaniu 1919-2009*. Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, 2009.

Kolejne zebranie delegatów, tym razem z udziałem delegatów z Wielkopolski w osobach Antoniego Linke, Leona Mroczkiewicza i Zygmunta Skórzewskiego, właściciela Czerniejewa, odbyło się w marcu 1938 r. we Lwowie (ryc. 22). Dyskutowano wówczas m.in. o sprawie subwencji na wydawanie „Sylwana”, o którą Rada

Ryc. 22. Zebranie delegatów PTL we Lwowie w marcu 1938 r. „Sylwan” 1938, s. B, LXI, nr 5-6.

Naczelna PTL zwróciła się bezskutecznie do kilku instytucji, m.in. Ministerstwa Oświaty, Funduszu Kultury Narodowej i Polskiej Akademii Umiejętności. Jedynie Fundacja Kórnicka odpowiedziała pozytywnie, wpłacając na ten cel 250 zł. Oddział Poznański wpłacił tylko 600 zł ze składek za rok 1937 (na przewidywane 819 zł), a wobec zmniejszenia liczby członków do 60 ustalono w preliminarzu budżetowym na 1938 r. wpłatę 702 zł.

Podczas zebrania delegat z Wielkopolski, Zygmunt Skórzewski, przedłożył wnioski Oddziału Poznańskiego, w których postulowano powołanie przez PTL specjalnej komisji do spraw nasiennictwa leśnego oraz szersze informowanie społeczeństwa o działalności PTL na łamach pracy codziennej. Poza tym Oddział Poznański zaprosił delegatów na następne zebranie do Poznania. Wszystkie te wnioski zostały przez delegatów przyjęte (Anonim 1938). Do zjazdu delegatów w Poznaniu 1939 r. już jednak nie doszło, w każdym razie nie ma o tym informacji w „Sylwaniu” do czerwca tegoż roku.

Podsumowując działalność Oddziału Poznańskiego w latach międzywojennych, trzeba podkreślić przede wszystkim jego późne powołanie, dopiero w 10 lat po powstaniu Polskiego Towarzystwa Leśnego. Pewne środowiska (trudno powiedzieć jakie) były przeciwne rozszerzeniu działania Polskiego Towarzystwa Leśnego na Wielkopolskę, na co wskazywałoby omówione wyżej stanowisko Rady Naczelnej z grudnia 1931 r. Innym powodem mogło być aktywne zaangażowanie leśników wielkopolskich w działalność Związku Leśników Polskich i innych instytucji, o czym także wspomniano wyżej.

Trzeba jednak powiedzieć, że po swym powstaniu Oddział Poznański – chociaż w niewielkim stopniu, ale zaznaczył swe istnienie na forum ogólnym PTL, co dokumentują m.in. relacje z zebrań delegatów drukowane w „Sylwaniu”. Nie natrafiłem jednak na ślady uczestnictwa Oddziału Poznańskiego w toczących się wówczas często burzliwych dyskusjach, z aktywnym uczestnictwem innych oddziałów PTL, które na łamach „Sylwana” prezentowały swoje krytyczne stanowiska m.in. w sprawie ochrony lasów drobnej własności, protestowały przeciwko postanowieniom ustawy o zagospodarowaniu lasów niepaństwowych odnoszącym się do pracowników leśnych oraz przeciwko dekretowi prezydenta podporządkowującemu sprawy leśne rolnictwu. W „Sylwaniu” ukazywały się także regularnie sprawozdania i protokoły z posiedzeń Oddziału Lwowskiego, rzadziej Krakowskiego, Warszawskiego czy Ziemi Północno-Wschodnich, jednak z Poznańskiego nie napływały żadne informacje o działalności tego oddziału.

Nie zachowały się również oryginalne archiwalia w postaci protokołów z walnych zebrań Oddziału Poznańskiego, zebrań zarządu, sprawozdań komisji rewizyjnej itp., wskutek czego nie wiemy praktycznie nic o aktywności Oddziału w wymiarze lokalnym. Taka aktywność jednak istniała, czego świadectwem może być informacja Inspektoratu Leśnego Wielkopolskiej Izby Rolniczej o współpracy „z Oddziałem Poznańskim Polskiego Tow. Leśnego, które wykazuje wysokie zainteresowanie we wszelkich ważniejszych pracach Inspektoratu Leśnego, szczególnie zaś sprawami kształcenia personelu leśnego i nasiennictwa” (Sprawozdanie... 1937).

12. ZAKOŃCZENIE

Przedstawiony skrótowo kronikarski zapis dziejów stowarzyszeń wielkopolskich leśników w zaborze pruskim wskazuje przede wszystkim na wielką determinację założycieli Wydziału Leśnego Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkim Księstwie Poznańskim w 1866 r., ich głębokie patriotyczne i ideowe motywacje, a także wyjątkowe na tle innych zaborów niesprzyjające warunki polityczne, w jakich przyszło im działać.

Nieprzerwana 52-letnia działalność leśników wielkopolskich, najpierw w Wydziale, a później Towarzystwie Leśnym w Wielkim Księstwie Poznańskim, znalazła po odrodzeniu Ojczyzny w 1918 r. swą kontynuację w różnych strukturach organizacyjnych, a od 1935 r. w Oddziale Poznańskim Polskiego Towarzystwa Leśnego.

Nakreślony wyżej zarys historii Wydziału Leśnego Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, Towarzystwa Leśnego w Wielkim Księstwie Poznańskim i Oddziału Poznańskiego PTL do 1939 roku z pewnością nie wyczerpuje tematu, a jedynie otwiera szeroką perspektywę dalszych poszukiwań archiwalnych dla poszerzenia wiedzy o dziejach Oddziału Wielkopolskiego Polskiego Towarzystwa Leśnego.

LITERATURA

- A. Ks. [Antoni Kauss] 1895. Józef Rivoli. Sylwan XIII, kwiecień: 137-142.
Alkiewicz W. 1899. Wydział leśny. Rocznik Walnego Zebrania Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkim Księstwie Poznańskim odbytego w dniach 14, 15 i 16 marca 1899. Rocznik IV, Poznań: 22-25.

- Alkiewicz W. 1900. Sprawozdanie z zebrania i wycieczki wydziału leśnego Centralnego Tow. Gospod. w roku 1900. Ziemiańin nr 48: 221.
- Anonim 1866a. Protokół posiedzenia Zarządu Centralnego Towarzystwa Gospodarczego dla W. Ks. Poznańskiego z dnia 15 lutego 1866 roku. Ziemiańin, nr 21: 5-8.
- Anonim 1866b. Sprawozdanie z posiedzenia Zarządu Centraln. Towarzystwa Gospodarczego dla Wlk. Ks. Poznańskiego z dn. 10 listopada r.b. Ziemiańin, nr 47: 1-4.
- Anonim 1867a. Sprawozdanie z posiedzenia odbytego w dniu 18 grudnia 1866 r. celem urzędzenia współpracownictwa dla redakcyi Ziemiańina. Ziemiańin, nr 1: 2-3.
- Anonim 1867b. Protokół Walnego Zebrania Central. Towarzystwa Gospodarczego dla W. Ks. Poznańskiego. Ziemiańin, nr 8: 57-60.
- Anonim 1867c. Protokół piątego posiedzenia Zarządu Centralnego Tow. Gosp. dla W. Ks. Poznańskiego. Ziemiańin, nr 47: 373-376.
- Anonim 1868a. Sprawozdanie z czynności Zarządu Centralnego Towarzystwa Gospodarczego dla W. Ks. Poznańskiego za rok 1867. Ziemiańin, nr 10: 75-77.
- Anonim 1868b. Protokół z walnego zebrania Centralnego Towarzystwa Gospodarczego dla Wielk. Ks. Poznańskiego, które odbyło się w Poznaniu dnia 22, 24 i 25 lutego 1868 r. Ziemiańin, nr 11: 81-83.
- Anonim 1868c. Protokół z posiedzenia Zarządu Centralnego Towarzystwa Gospodarczego dla W. Ks. Poznańskiego, wspólnie z Delegowanymi Towarzystw Rolniczych Filjalnych dnia 15 października 1868 r. odbytego. Ziemiańin, nr 45: 354-356.
- Anonim 1868d. Protokół z szóstego posiedzenia Zarządu po walnem zebraniu Centralnego Tow. Gospodarczego z dnia 19 listopada 1868 r. Ziemiańin, nr 50: 393-395.
- Anonim 1868e. Wiadomości literackie. Ziemiańin, nr 52: 418.
- Anonim 1868f. Protokół z piątego posiedzenia Zarządu po walnem zebraniu Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, z dnia 14 października 1868 r. Ziemiańin, nr 43: 338-340.
- Anonim 1869a. Przedmowa. W: Podręcznik leśnictwa. Poznań, Nakładem Mieczysława Leitgebra.
- Anonim 1869b. Sprawozdanie Zarządu Centralnego Tow. Gosp. dla W. Ks. Poznańskiego za rok 1868. Ziemiańin nr 2: 9-11.
- Anonim 1869c. Protokół z pierwszego posiedzenia Zarządu po walnem zgromadzeniu z dnia 15go stycznia 1869 r. Ziemiańin nr 5:35-37.
- Anonim 1869d. Wyciąg z protokołu piątego posiedzenia Zarządu z dnia 16go września 1869 r. Ziemiańin nr 40: 327-328.
- Anonim 1869e. Wyciąg z protokołu szóstego posiedzenia Zarządu z dn. 19 listopada 1869 r. Ziemiańin nr 49: 400.
- Anonim 1869f. Wyciąg z protokołu posiedzenia Zarządu Centr. Tow. Gospodarczego wspólnie z Delegowanymi Tow. Roln. Filjalnych z dn. 29go czerwca 1869 r. Ziemiańin nr 30: 246-248.
- Anonim 1870. Wyciąg z protokołu posiedzenia Zarządu wspólnie z Delegowanymi Tow. Roln. Filjalnych z dnia 20 grudnia 1869 r. Ziemiańin nr 3: 23-25.
- Anonim 1871. Sprawozdanie z odbytej ekskursyi leśnej w lasach Kruszewskich w dniu 20 czerwca 1870. Ziemiańin, nr 30: 240-241.
- Anonim 1878. Protokół z posiedzenia Zarządu wspólnie z Delegowanymi Tow. roln. filjalnych. Ziemiańin, nr 27: 217-218.
- Anonim 1879. Sprawozdanie z czynności Centralnego Towarzystwa Gospodarczego na W. Ks. Poznańskie za r. 1879. Ziemiańin, nr 10: 77-79.
- Anonim 1880. Sprawozdanie z czynności Centralnego Towarzystwa Gospodarczego na W. Ks. Poznańskie za r. 1878. Ziemiańin, nr 12: 89-91.
- Anonim 1882. Porządek dzienny Walnego Zebrania Centr. Tow. Gosp. Ziemiańin, nr 4: 25.
- Anonim 1892a. Śp. Fabian Choynacki. Dziennik Poznański, nr 224, piątek dnia 30 września 1892.
- Anonim 1892b. Z Wągrowieckiego. Dziennik Poznański nr 231, sobota dnia 8 października 1892.

- Anonim 1903. Wydział Leśny Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkim Księstwie Poznańskim. *Ilustracja Polska*, nr 32: 602.
- Anonim 1904. Wykaz członków galicyjskiego Towarzystwa leśnego z końcem rok 1904. *Sylwan*, grudzień: 380-392.
- Anonim 1907a. Wycieczka sekcji leśnej Tow. rolniczego kaliskiego do Miłosławia. *Ziemiańin* nr 34: 172-173.
- Anonim 1907b. Zaproszenie na XXII Walne Zgromadzenie członków Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego połączone z Ogólnym Zjazdem polskich leśników. *Ziemiańin*, nr 29: 152.
- Anonim 1907c. Zjazd leśników polskich w Krakowie. *Ziemiańin*, nr 35: 179-182.
- Anonim 1907d. Sprawozdanie z zebrania wydziału leśnego odbytego w Poznaniu dnia 16 października 1907. *Ziemiańin*, nr 44: 221.
- Anonim 1908. Od redakcyi. *Przegląd Leśniczy*, nr 1: 1-2.
- Anonim 1913a. Walne zebranie Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w W. Ks. Poznańskim. *Dziennik Poznański* nr 53, 5 marca 1913.
- Anonim 1913b. Ostatnie wiadomości. Gwałty policji w Poznaniu. *Kurier Poznański* nr 52, 4 marca 1913.
- Anonim 1913c. Sprawozdanie z obrad Walnego Zebrania Towarzystwa Leśnego w dniu 3 marca 1913. *Przegląd Leśniczy*, nr 2: 33-36.
- Anonim 1917. Pięćdziesięcioletni jubileusz Towarzystwa leśnego i jego przewodniczący Józef Rivoli. *Przegląd Leśniczy*, nr 1: 1-4.
- Anonim 1918. Od Redakcyi. *Przegląd Leśniczy*, nr 4: 113-114.
- Anonim 1925. I posiedzenie Tymczasowej Rady Naczelnej Polskiego Towarzystwa Leśnego. *Sylwan* XLIII, listopad-grudzień: 304-305.
- Anonim 1927. Protokół Walnego Zgromadzenia Lwowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Leśnego odbytego w dniu 2/X 1927 r. we Lwowie w Sali przy ul. św. Marka 1. *Sylwan* XLV, nr 5: 415-429.
- Anonim 1928. I. Ogólne Zebranie Delegatów Polskiego Towarzystwa Leśnego. *Sylwan*, XXLVI, nr 3: 313-318.
- Anonim 1930. Protokół z II. Walnego Zebrania Delegatów Polskiego Towarzystwa Leśnego we Lwowie, w dniu 6 lipca 1930 r. *Sylwan* XLVIII, nr 3: 310-315.
- Anonim 1931. Protokół z posiedzenia Rady Naczelnej Polskiego Towarzystwa Leśnego odbytego dnia 2 lutego 1931 r. w Krakowie. *Sylwan* XLIX, nr 1: 107-111.
- Anonim 1932. Protokół III. Ogólnego Zebrania Delegatów Polskiego Towarzystwa Leśnego, odbytego dnia 6 grudnia 1931 we Lwowie. *Sylwan* L, nr 1: 22-32.
- Anonim 1934. Protokół V. Ogólnego Zebrania Delegatów Pol. Tow. Leśnego z dnia 10 grudnia 1933. *Sylwan* LII, nr 6: 196-200.
- Anonim 1935a. Protokół z VI. Ogólnego Zebrania Delegatów Pol. Tow. Leśn. w Warszawie dnia 16 grudnia 1934. *Sylwan* s. B, LIII, nr 4: 185-189.
- Anonim 1935b. Powstanie Oddziału Poznańskiego Pol. Tow. Leśnego. *Sylwan*, s. B, LIII, nr 1: 48.
- Anonim 1936a. Protokół z Nadzwyczajnego Ogólnego Zebrania Delegatów Polskiego Towarzystwa Leśnego odbytego dnia 16. czerwca 1935 r. w Warszawie przy ul. Miodowej 23. *Sylwan*, s. B, LIV, nr 1: 29-33 i nr 2: 64-71.
- Anonim 1936b. Protokół Walnego Zgromadzenia Oddziału Lwowskiego Polsk. Tow. Leśn. , odbytego dnia 6 października 1935 r. o godz. 10.30 we Lwowie w Sali przy ul. św. Marka 1. *Sylwan*, s. B, LIV, nr 6: 189-204.
- Anonim 1938. Protokół z Zebrania Delegatów Polskiego Towarzystwa Leśnego odbytego dnia 27 marca 1938 w Sali Polskiego Towarzystwa Politechnicznego przy ul. Zimorowicza 9 o godz. 11-tej. *Sylwan*, s. B, LXI, Nr 5-6: 142-147.
- Bartz E. 1918. Sprawozdanie z zebrania Towarzystwa Leśnego na W. Ks. Poznańskie odbytego w Poznaniu, dnia 21-go października 1918. *Przegląd Leśniczy*, nr 4: 114-117.

- Breliński S. 1908a. Sprawozdanie z posiedzenia walnego zebrania Wydziału leśnego Centr. Tow. Gosp. w Wielkim Księstwie Poznańskim z dnia 11. marca 1908 r. *Przegląd Leśniczy*, nr 2: 35-39.
- Breliński S. 1908b. Odezwa. *Przegląd Leśniczy*, nr 2: 33-34.
- Breliński S. 1908c. Odezwa Towarzystwa Leśnego. *Łowiec Wielkopolski*, nr 13: 207-208.
- Breliński S. 1909. Wydział leśny. W: *Rocznik Walnego Zebrania Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkim Księstwie Poznańskim, odbytego w dniach 9, 10 i 11 marca 1909 w Poznaniu, na starej Sali w Bazarze*. *Rocznik XIV*: 18-24.
- Breliński S. 1910a. Sprawozdanie z zebrania Towarzystwa Leśnego na W. Ks. Poznańskie odbytego w Poznaniu dnia 21 września 1909. *Przegląd Leśniczy*, nr 1: 1-5.
- Breliński S. 1910b. Sprawozdanie z Walnego Zebrania Tow. Leśnego na W. Księstwo Poznańskie. *Przegląd Leśniczy*, nr 2: 33-36.
- Breliński S. 1910c. Sprawozdanie Zarządu Tow. Leśniczego na W. Ks. Pozn. na rok 1909/1910. *Przegląd Leśniczy*, nr 2: 36-38.
- Breliński S. 1910d. Zestawienie dochodów i rozchodów kasy Towarzystwa leśnego w czasie od 10 marca 1909 do 7 marca 1910. *Przegląd Leśniczy*, nr 2: 38-39.
- Breliński S. 1910e. Sprawozdanie z posiedzenia Towarzystwa leśnego w Łabiszynie we wrześniu 1910 r. *Przegląd Leśniczy*, nr 4: 98-102.
- Breliński S. 1911a. Sprawozdanie z Walnego Zebrania Towarzystwa Leśnego w W. Ks. Poznańskim odbytego w Poznaniu d. 6. marca 1911 r. *Przegląd Leśniczy*, nr 2: 33-42.
- Breliński S. 1911b. Sprawozdanie z jesiennego Zebrania Towarzystwa Leśnego w W. Ks. Poznańskim odbytego w Lesznie dnia 5 września 1911. *Przegląd Leśniczy*, nr 4: 97-101.
- Broda J. 2000. Historia i dokonania Polskiego Towarzystwa Leśnego. W: *Polskie Towarzystwo Leśne w służbie lasów i społeczeństwa*. Mat. sesji naukowej towarzyszącej Jubileuszowemu 100 Zjazdowi PTL. Poznań 2000: 7-22.
- Broda J. 2004. Sylwetka Józefa Rivolego i główne kierunki jego działalności. W: *Profesor dr h.c. Józef Rivoli: In memoriam*. Poznań: 9-15.
- Broda J. 2009. Historia studiów leśnych w Poznaniu (1919-2009). W: *Dzieje akademickich studiów leśnych w Poznaniu 1991-2009*. Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu: 11-107.
- Brzozowski S. 1989. Polacy na studiach gospodarstwa wiejskiego w Niemczech w XIX i XX wieku. W: *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* (red. J. Różewicz), t. CXLVI, Aneks V: 189-190 i Aneks VII: 199-203.
- Brzozowski S., Kosiek Z. 1975. Leśnictwo galicyjskie w dobie centralizmu 1815-1870. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*, s. B. *Historia nauk biologicznych i medycznych*, z. 25: 15-82.
- Cegielska P. 1997. *Z moich wspomnień. Przechadzki po mieście*. Wydawnictwo Miejskie, Poznań, 246 s.
- Chałupka W. 2008. 75 lat Instytutu Dendrologii w Kórniku (1933 – 2008): wybrane karty z historii. *Rocznik Dendrologiczny LVI*: 53-73.
- Chałupka W. 2014. Najstarsze polskie podręczniki leśnictwa w zaborze pruskim na tle XIX-wiecznej polskojęzycznej literatury leśnej. *Studia i Materiały Ośrodka Kultury Leśnej* 13: 41-70.
- Chałupka W. 2015a. Kształcenie leśników w Wielkopolsce w XIX wieku i w okresie międzywojennym. *Studia i Materiały Ośrodka Kultury Leśnej* 14: 9-34.
- Chałupka W. 2015b. Przyczynek do biografii Filipa Skoraczewskiego. *Studia i Materiały Ośrodka Kultury Leśnej* 14: 75-90.
- Chałupka W., Kowalkowski W. 2012. Wielkopolski ślad w dziejach Polskiego Towarzystwa Leśnego. *Więści Akademickie*. Czasopismo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu nr 11-12 (170-171): 11-13.
- Chałupka W., Modrzyński J. 2012. Polscy studenci w Królewskiej Saskiej Akademii Leśnej w Tharandcie w latach 1816 – 1919. *Studia i Materiały Ośrodka Kultury Leśnej* 11: 17-50.

- Chojnacki F., Górecki W. 1867. Sprawozdanie z posiedzenia członków „Wydziału Leśnego” Połączonych Powiatów Północnych i ekskursji leśnej, odbytej w borach luboostrońskich d. 10 i 11 lipca b.r. Ziemiańin, nr 35: 283-284.
- Dzięczkowski A. 1981. Rivoli Józef. W: Wielkopolski Słownik Biograficzny. PWN Warszawa-Poznań: 622.
- Górecki [W.] 1867. Sprawozdanie z pierwszego posiedzenia „Wydziału Leśnego” z dnia 20 grudnia 1866”. Ziemiańin, nr 2: 5-6.
- Górecki W. 1868. Sprawozdanie z Wydziału Leśnego. Ziemiańin, nr 12: 95-96.
- Górecki [W.] 1869. Sprawozdanie z „Wydziału Leśnego”, odbytego w Poznaniu dnia 16 grudnia b.r. [1868]”. Ziemiańin, nr 5: 38-39.
- Grabowski K. 1911. Rys historyczny ostatnich 25-ciu lat (1887-1911) Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w W. Ks. Poznańskiem. W: 1861-1911. Księga Jubileuszowa wydana w 50-tą rocznicę założenia Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkiem Księstwie Poznańskiem. Poznań: 43-77.
- Grot Z. 1999. Marcelli Motty i jego *Przechadzki po mieście*. W: Marcelli Motty – *Przechadzki po mieście. Tom I*. (Seria: Wznowienia). Wydawnictwo Miejskie, Poznań: V-XXXVIII.
- Grot Z. 2000. Hipolit Cegielski. Wydawnictwo Miejskie, Poznań, 324 s.
- Grus R. 1884. Z Wydziału Leśnego. Ziemiańin nr 14: 120-121.
- Grus R. 1892. Wydział Leśny (Działo się w Poznaniu, dnia 9go marca 1892 r.). Ziemiańin nr 25: 107.
- Grzywacz A. 2007a. „Pamiętnik 25-letniej działalności Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego 1882-1907” – inspiracją dla współczesnej działalności leśników Polskich. W: I. Szczerbowski 1907. Pamiętnik 25-letniej działalności Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego 1882-1907. (Reprint) Wyd. Ruthenus, Krosno: I - V.
- Grzywacz A. 2007b. Pierwszy Zjazd Polskich Leśników w 1907 r. w Krakowie – geneza, przebieg i rezultaty. W: Pierwszy Zjazd polskich leśników w Krakowie 1907 (reprint). Wyd. PTL, Kraków: 13-20.
- Grzywacz A. 2013. Udział Polskiego Towarzystwa Leśnego w formowaniu kształtu współczesnego leśnictwa. W: Towarzystwa naukowe w Polsce: dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie (red. Zbigniew Kruszewski), Warszawa, t. 1: 174-190.
- Gulczyński A. 1995. Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej (1919-1922). Wyd. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań, 252 s.
- Gulczyński A. 2015. Początki państwowości polskiej w byłej dzielnicy pruskiej. W: Lasy – od pokoleń dla pokoleń. 95 lat Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Poznaniu (red. R. Śniegocki i M. Brzostowska). Wyd. Quercus, Chrzanów: 8-19.
- Haydes [J.] 1867. Sprawozdanie z posiedzenia „Wydziału Leśnego” Połączonych Powiatów Południowych i ekskursji leśnej, odbytej w lasy Błażejewskie. Ziemiańin, nr 52: 419-420.
- Haydes [J.] 1868. Sprawozdanie z posiedzenia „Wydziału Leśnego Połączonych Powiatów Południowych i ekskursji leśnej, odbytej w lasy Kórnickie. Ziemiańin nr 46: 361-363.
- Haydes [J.] 1875. Referat z posiedzenia Wydziału Leśnego i ekskursji odbytej do Łysomic pod Toruniem. Ziemiańin, nr 49: 405-406.
- Heymanowski K. 1972. Polskie Towarzystwo Leśne w latach 1919-1939. Mat. na Jubileuszowy Zjazd z okazji 90-lecia PTL. Kraków: 5 -13.
- Historia ZLP. <http://zlpwpr.pl/historia-zwiazku-lesnikow-polskich/>
- Łydorski 1922. Protokół Walnego Zebrania Członków Filii Poznańsko-Pomorskiej Związku Leśników Polskich dnia 10 września 1922 r. w Poznaniu. Las Polski, nr 11: 432-435.
- Jackowski M. 1867. Sprawozdanie Zarządu Centralnego Towarzystwa Gospodarczego dla W. Ks. Poznańskiego za czas: od 19 grudnia 1865 aż do 19 grudnia 1866 r. odczytane na walnym zebraniu d. 19 grudnia b.r., napisał Sekretarz Centralnego Towarzystwa Gospodarczego. Ziemiańin, nr 1: 4-8.
- Jakóbczyk W. 1985. Towarzystwo Pomocy Naukowej w Wielkopolsce 1841-1939. Wyd. Poznańskie, 160 s.
- Janas [W.] 1888. Czy sosnę siał czy sadzić? Ziemiańin nr 16: 135-136.

- Janowski H. 1893. Wydział Leśny (Działo się w Poznaniu, dnia 15-go marca 1893). Ziemiańin nr12: 52.
- Kalisz Z. 2004. Józef Rivoli – plenipotent i zarządca majątków kórnickich Jana Działyńskiego. W: Profesor dr h.c. Józef Rivoli: In memoriam. Poznań: 23-25.
- Kapałczyński M. 1906. Sprawozdanie z zebrania i wycieczki wydziału leśnego z dnia 19 i 20 września 1905 roku. Ziemiańin nr 35: 164-165.
- Karwowski S. 1919. Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Tom II. Poznań, 540 s.
- Kasprzyk S. 1984. Dzieje Polskiego Towarzystwa Leśnego 1882-1982. PWRiL Warszawa, 280 s.
- Kauss A. 1895. Wydział leśny. Ziemiańin, nr 12: 48-49.
- Kołowski E. 1967. Szkolnictwo z zakresu leśnictwa i drzewnictwa na ziemiach polskich do drugiej wojny światowej. Sylwan 111, nr 6-7: 103-112.
- Komierowski R. 1886. Rys historyczny dwudziestopięcioletniego istnienia Towarzystwa Centralnego Gospodarczego na W. Ks. Poznańskie. Poznań: 1-55.
- Kościński K. 1909. Towarzystwo Pomocy Naukowej Imienia Karola Marcinkowskiego. Książka Jubileuszowa Dziennika Poznańskiego 1859-1909. Poznań: 201-202.
- Kozikowski A. 1931. Protokół z posiedzenia Rady Naczelnej Polskiego Tow. Leśn., odbytego dnia 8 czerwca 1931 r. o godzinie 17-tej we Lwowie przy ul. św. Marka 1. Sylwan XLIX, nr 2: 253-256.
- Krajski W. 1957. Z historii i tradycji zjazdów leśników polskich. Las Polski, nr 8: 1-4.
- Kronika Żałobna Rodzin Wielkopolskich od 1863-1876 r. z uwzględnieniem ważniejszych osobistości zmarłych w tym przeciągu czasu w innych dzielnicach Polski i na obczyźnie przez Teodora Żychlińskiego. 1877. W Poznaniu czcionkami drukarni Jarosława Leitgebra.
- Krzysik F. 1963. Polskie Towarzystwo Leśne – jego działalność i kierunki rozwoju. Nauka Polska XI, nr 5 (47): 117-138.
- Kurnatowski S., Dobrzycki H., Sempołowski. 1878. Protokół z Walnego Zebrania Centr. Tow. Gosp. w W. Ks. Poznańskiem. Ziemiańin, nr11: 83-84.
- Kusiak W. 2004. Józef Rivoli – twórca i pierwszy redaktor „Przeglądu Leśniczego”. W: Profesor dr h.c. Józef Rivoli: In memoriam. Poznań: 27-33.
- Łuczakowa J. 1963. Filip Skoraczewski – powstaniec 1863 r. Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej, z. 8: 82-112.
- Łukomski J. 1868a. O służbie leśnej. Ziemiańin, nr 31: 246-247.
- Łukomski S. 1868b. Referat z odbytego posiedzenia Wydziału Leśnego dnia 27 czerwca 1868 r. Ziemiańin, nr 29: 228-229.
- Łukomski J. 1868c. Sprawozdanie z odbytej ekskursji leśnej sekcji Powiatów Północnych Wydziału Leśnego w dniach 25 i 26 czerwca 1868. Ziemiańin, nr 45: 356-359.
- Łukomski J. 1871a. Referat z posiedzenia Wydziału Leśnego, odbytego dnia 14 lutego 1871. Ziemiańin, nr 15: 120-121.
- Łukomski J. 1871b. Sprawozdanie z posiedzenia Wydziału Leśnego w Miłosławiu i odbytej ekskursji leśnej w lasach miłosławskich w dniach 10 i 11 października 1871 r. Ziemiańin, nr 49: 394-396.
- Łukomski J. 1873. Sprawozdanie z posiedzenia Wydziału Leśnego w Poznaniu z dnia 27go lutego 1873 r. Ziemiańin, nr 14: 113-114.
- Łukomski J. 1874. Referat z posiedzenia Wydziału Leśnego (działo się w Poznaniu, dnia 4go marca 1874 r.). Ziemiańin, nr 17: 141-143.
- Łukomski J. 1876. Sprawozdanie z posiedzenia Wydziału Leśnego (działo się w Poznaniu dnia 7 marca 1876). Ziemiańin, nr 15: 127.
- Łukomski J. 1878. Referat z posiedzenia Wydziału Leśnego z dnia 8go marca 1878 r. Ziemiańin, nr 14: 114.
- Łukomski J. 1879. Referat z posiedzenia Wydziału Leśnego. Ziemiańin, nr 11: 93-94.
- Łukomski J. 1880. Referat z posiedzenia Wydziału Leśnego w Poznaniu w dniu 8go marca 1880 r. Ziemiańin, nr 15: 119-120.

- Łukomski [J.] 1881. Referat z posiedzenia Wydziału Leśnego w Poznaniu. Ziemiańin, nr 13: 104.
- Łukomski [J.] 1882. Wydział Leśny. W: Sprawozdanie z obrad Wydziałów (w czasie Walnego Zebrania Centr. Tow. Gosp. w W. Ks. Poznańskim dnia 27go lutego 1882 r.). Ziemiańin, nr 11: 91-93.
- Łukomski J. 1883. Referat z posiedzenia Wydziału Leśnego (Działo się w Poznaniu dnia 28go lutego 1883 r.). Ziemiańin nr 12: 103.
- Łukomski J. 1888. Wydział Leśny (Działo się w Poznaniu, dnia 5go marca 1888 r.). Ziemiańin nr 13: 108-109
- Łukomski J. 1889. Wydział Leśny (Działo się w Poznaniu, dnia 11 marca 1889 r.). Ziemiańin, nr 14: 121-122.
- Łukomski J. 1890. Z Wydziału Leśnego (Działo się w Poznaniu, dnia 10go marca 1890 r.). Ziemiańin nr 14: 117.
- Łukomski J. 1891. Wydział leśny (Działo się w Poznaniu, dnia 11go marca 1891 r.). Ziemiańin, nr 12: 97-98.
- Markiewicz F. 1890. Sprawozdanie z wycieczki do lasów Komierowskich (w Prusach Zachodnich). Ziemiańin nr 25: 204-206.
- Motty M. 1999. Przechadzki po mieście. Tom I (Wznowienia), Wydawnictwo Miejskie, Poznań, 530 s.
- Mrela J. 1909. Sprawozdanie z kursu dla borowych odbytego w Kórniku od 12 do 17 października 1908 r. Przegląd Leśniczy, nr 1: 22-29.
- Nowicki A. 1870. Referat z posiedzenia Wydziału Leśnego. Ziemiańin, nr 13: 116-117.
- Olszewski M. 1981. Wiewiórowski Władysław (1883-1919). W: Wielkopolski Słownik Biograficzny. PWN Warszawa – Poznań: 818-819.
- Pacyński A. 1906. Sprawozdanie z posiedzenia walnego zebrania i wycieczki wydziału leśnego Centraln. Tow. Gospodarczego w W. Ks. Poznańskim, odbytych dnia 11 i 12 września 1906. Ziemiańin nr 38: 177-178.
- Pacyński A. 1912a. Sprawozdanie z Walnego Zebrania Towarzystwa Leśnego w W. Ks. Poznańskim odbytego w Poznaniu dnia 5-go marca 1912 r. Przegląd Leśniczy, nr 2: 33-35.
- Pacyński A. 1912b. Sprawozdanie z zebrania Towarzystwa Leśnego w W. Ks. Poznańskim odbytego dnia 16 września 1912 r. w Nakle. Przegląd Leśniczy, nr 4: 97-101.
- Pacyński A. 1913. Sprawozdanie zarządu Tow. Leśnego w W. Ks. Poznańskim za rok 1912/1913. Przegląd Leśniczy, nr 2: 36-38.
- Pacyński A. 1914a. Sprawozdanie z czynności Towarzystwa leśnego w W. Ks. Poznańskim za rok 1913. Przegląd Leśniczy, nr II:45-47.
- Pacyński A. 1914b. Sprawozdanie z posiedzenia Towarzystwa leśnego w W. Ks. Poznańskim w dniu 10 marca 1914 roku. Przegląd Leśniczy, nr II: 47-50.
- Pacyński A. 1918. Protokół z zebrania Tow. Leśnego w W. Ks. Poznańskim odbytego w Poznaniu dnia 21-go stycznia 1918 r. Przegląd Leśniczy, nr 2: 41-43.
- Pacyński A. 1926. Śp. Józef Rivoli, doktor hon. causa i profesor Uniwersytetu Poznańskiego. Przegląd Leśniczy, styczeń: 89-93.
- Pawełczyk M. 2013. Władysław Alkiewicz – nadleśniczy z Rajmundowa. http://www.mgops.nekla.eu/strona-1741-wladyslaw_alkiewicz_nadlesniczy_z.html
- Pobereźnik 1908. Łowiec a leśnik. Łowiec Wielkopolski I, nr 20: 319-322.
- Przybylski 1924. Komunikat Zarządu Oddziału Poznańskiego Zw. Zaw. Leśn. w Rz. Pol. Przegląd Leśniczy, sierpień: 230.
- Przybylski, Szulczewski 1924. Protokół Walnego Zebrania Oddziału Poznańskiego Zw. Zaw. Leśników w Rzplitej Polskiej, odbytego w dniu 24-go sierpnia 1924 r. w Poznaniu. Przegląd Leśniczy, wrzesień: 167-174.
- Przybylski J. 2006. Działalność społeczna i kulturalna leśników i ich rodzin. W: Z dziejów lasów państwowych i leśnictwa polskiego 1924-2004. Tom 1 – Okres międzywojenny (red. nacz. A. Szujewski, red. tomu 1 – J. Wiśniewski): 439 – 480.

- Przybyszewski K. 2010. Teofil Lorkiewicz (1885-1944). W: Z dziejów Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu 1925-2010 (red. T. Chrzanowski): 57-59.
- Rafalski J. 1921. Sprawozdanie ze Zjazdu Leśników Polskich b. dzielnicy pruskiej. Las Polski nr 1-2: 60-64.
- Rektorowski [W.] 1901. Sprawozdanie z zebrania wydziału leśnego z dnia 11-go i 12-go czerwca 1901. Ziemiańin nr 46: 193.
- R.G. [Roman Grus] 1917. Wspomnienie. Przegląd Leśniczy, nr 1: 43-54.
- Rivoli J. 1870a. Sprawozdanie z posiedzenia „Wydziału Leśnego” Połączonych Powiatów Południowych i ekskursji leśnej, odbytej w lasy wrzesińskie i czerniejewskie. Ziemiańin nr 35: 314-315.
- Rivoli J. 1870b. O kształceniu i egzaminowaniu elewów leśnych. Ziemiańin nr 16: 149-151.
- Rivoli J. 1870c. O kształceniu i egzaminowaniu elewów leśnych. Ziemiańin nr 17: 156-158.
- R. [Józef Rivoli] 1877a. Leśnictwo prywatne w W. X. Poznańskim dziś a przed dwudziestu laty. Przegląd Leśniczy nr 1: 1-7.
- Rivoli J. 1877b. Referat z posiedzenia Wydziału Leśnego z dnia 26 lutego 1877 r. Ziemiańin nr 12: 106-107.
- Rivoli J. 1878. Projekt stacy doświadczalnej leśnej. Ziemiańin nr 45: 366-367.
- Rivoli J. 1911. Wydział leśny i wpływ jego na rozwój prywatnego leśnictwa w W. Ks. Poznańskim. W: 1861-1911. Księga Jubileuszowa wydana w 50-tą rocznicę założenia Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkiem Księstwie Poznańskim. Poznań: 259-288.
- Rivoli J. 1920. Życiorys własny. Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego – akta osobowe Józefa Rivolego.
- Rocznik Jubileuszowego Walnego Zebrania Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkiem Księstwie Poznańskim. 1911. Spis członków Centralnego Towarzystwa Gospodarczego na Wielkiem Księstwie Poznańskie w 1910 r.: 150-168.
- Rocznik Wielkopolskiej Izby Rolniczej. 1922. Sprawozdanie z czynności Wydziału leśnictwa w roku 1921: 20-27.
- Rogaliński E., Paliszewski W. 1879. Protokół Walnego Zebrania Centr. Tow. Gosp. na W. Ks. Poznańskie. Ziemiańin, nr11: 89-90.
- Roszkowski, Janiczek 1938. Protokół ze Zwyczajnego Zebrania Delegatów, które odbyło się w Krakowie w Sali Związku Ziemiań przy ul. Batorego dnia 20 grudnia 1936 r. o godzinie 10-tej. Sylwan, s. B LVI, nr 1: 25-33.
- Rzyski J. 1907. Sprawozdanie z walnego zebrania wydziału leśnego Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkiem Księstwie Poznańskim, odbytego dnia 27 lutego 1907 roku w Poznaniu. Ziemiańin nr 16: 82-83.
- Skalkowski A.M. 1938. Bazar Poznański. Zarys stuletnich dziejów (1838-1938). Poznań, 433 s.
- Skoraczewski F. 1907. Rozwój polskiego leśnictwa w XIX wieku w Wielkiem Księstwie Poznańskim. W: Pierwszy Zjazd leśników polskich w Krakowie – referaty (reprint), Kraków 2007: 1-66.
- Sokołowski W. 1988. Rivoli Józef. W: Polski Słownik Biograficzny t. XXXI/1, z. 128. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: 318-319.
- Sprawozdanie Wielkopolskiej Izby Rolniczej za rok 1936/37. Poznań: 1-200.
- Swinarski W. 1881. Referat z odbytej wycieczki Wydziału Leśnego do lasów wierzenickich. Ziemiańin nr 27: 222-223.
- Swinarski W. 1909b. Sprawozdanie z walnego zebrania Centralnego Towarzystwa Gospodarczego na W. Ks. Poznańskie. Ziemiańin, nr 11: 41-45.
- Swinarski W. 1909a. Centralne Towarzystwo Gospodarcze i Kółka włościańskie. W: Książka Jubileuszowa Dziennika Poznańskiego 1859-1909. Poznań: 125-143.
- Szczerbowski I. 1907. Pamiętnik dwudziestopięcioletniej działalności Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego 1882-1907. Nakładem prezesa Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego, Jerzego hr. Dunin-Borkowskiego, Lwów, 230 s.

- Szczesiak M 2004. Józef Rivoli jako profesor Uniwersytetu Poznańskiego. W: Profesor dr h.c. Józef Rivoli: In memoriam. Poznań: 45-55.
- Szeszycki T. 2015. Leśnicy, robotnicy leśni i drzewiarze w Powstaniu Wielkopolskim. *Studia i Materiały Ośrodka Kultury Leśnej* 14: 291-316.
- Szymański B. 1994a. *Czasopismo „Przegląd Leśniczy” z lat 1876-1877 (1)*. *Sylvan CXXXVIII*, nr 2: 87-94.
- Szymański B. 1994b. *Czasopismo „Przegląd Leśniczy” z lat 1876-1877 (2)*. *Sylvan CXXXVIII*, nr 3: 37-46.
- Tarnowska A. 2015. Pruskie sądy administracyjne gwarantem praw podmiotowych? Organizacja sądów i praktyka orzecznicza Najwyższego Sądu Administracyjnego (OVG) a prawa polskiej mniejszości narodowej (1875-1914). *Czasopismo Prawno-Historyczne*, Tom LXVII, Zeszyt 2: 61-85.
- Thomas J. 1885. Wydział Leśny (działo się w Poznaniu, dnia 9go marca 1885 r.). *Ziemianin* nr 12: 99-100.
- Thomas J. 1886. Wydział Leśny (działo się w Poznaniu dnia 16 marca 1886 r.). *Ziemianin* nr 14: 111-112.
- Thomas J. 1887. Wydział Leśny (działo się w Poznaniu dnia 28 marca 1887 r.). *Ziemianin* nr 16: 124.
- Towarzystwo Leśne w Wielkiem Księstwie Poznańskiem 1911. W: *Księga Jubileuszowa wydana w 50-tą rocznicę założenia Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkiem Księstwie Poznańskiem*, Poznań: 315.
- Trąmpczyński H. 1863. Leśnictwo w Poznańskiem. *Ziemianin* nr 15:1-3.
- Regulamin dla posiedzeń i prac wydziałowych na Walnych Zebraniach Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w W. Ks. Poznańskiem. W: *Ustawy Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkiem Księstwie Poznańskiem*. 1906. Poznań, nakładem Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w W. Ks. Pozn.: 17-19.
- Wewierowski T. 1875. Wydział Leśny (Działo się w Poznaniu dnia 24go lutego 1875). *Ziemianin* nr 13: 107-108.
- W.F. 1935. Protokół z zebrania organizacyjnego Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Leśnego, które odbyło się w Krakowie, dnia 3 czerwca 1934 r. o godz. 11.30 w Zakładzie Leśnictwa U.J. w Krakowie. *Sylvan*, s. B LIII, nr 1: 46-48.
- Wiadomości miejscowe i potoczne 1866a. *Dziennik Poznański* Nr 290, Piątek, 21 grudnia 1866.
- Wiadomości miejscowe i potoczne 1866b. *Dziennik Poznański*. Nr 291, Sobota, 22 grudnia 1866.
- Więcko E. 1975. Zarys historii nauk leśnych w Polsce w latach 1795-1939. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*, s. B. *Historia nauk biologicznych i medycznych*, z. 25: 115-151.
- Wojczyński [K.] 1908a. Sprawozdanie z posiedzenia Towarzystwa Leśnego w Kościanie w październiku 1908 r. oraz z wycieczki w lasy turewskie. *Przegląd Leśniczy*, nr 3: 65-70.
- Wojczyński [K.] 1908b. Spis książek biblioteki. *Przegląd Leśniczy* nr 3: 97-98.
- Wojczyński K. 1910. Wycieczka w lasy bytyńskie. *Przegląd Leśniczy*, nr 1: 5-8.
- Wojczyński K. 1913a. Sprawozdanie z jesiennego zebrania Towarzystwa leśnego odbytego 10 września 1913 w Pleszewie. *Przegląd Leśniczy*, nr 4: 97-99.
- Wojczyński [K.] 1913b. W sprawie biblioteki. *Przegląd Leśniczy*, nr 1: 31.
- Wojczyński [K.] 1914. Odezwa leśników. *Przegląd Leśniczy*, nr III: 139-140.
- Wojczyński [K.] 1916a. Z biblioteki Towarzystwa leśnego. *Przegląd Leśniczy*, nr 2: 56.
- Wojczyński [K.] 1916b. Z biblioteki Towarzystwa leśnego. *Przegląd Leśniczy*, nr 4: 123.
- Wojczyński [K.] 1917. Z biblioteki Towarzystwa Leśnego. *Przegląd Leśniczy* nr 4: 146-147.
- Wojczyński 1918. Zestawienie dochodów i rozchodów Kasy Towarzystwa Leśnego. *Przegląd Leśniczy*, nr 2: 68-69.

- Wykaz urzędników leśnych, pracujących w Urzędach i lasach państwowych byłej dzielnicy pruskiej 1921. <http://szukajwarchiwach.pl/53/295/0/1/615/str/1/8/15>.
- Zakrzewski W.T. 1868. Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Rolniczo-przemysłowego w Gostyniu za triennium 1865, 1866, 1867, oraz sprawozdanie Podskarbiego Towarzystwa za czas od 1go stycznia 1865 do 31go grudnia 1867. Ziemiańin nr 2: 15-16.
- Zarzyński P. 2007. 125 lat Polskiego Towarzystwa Leśnego. Las Polski, numer specjalny 2/2007: 6 – 8.
- Zarzyński P. 2014. Poczec Przewodniczących, Członków Honorowych i Kawalerów Medalu Pro Bono Silvae Polskiego Towarzystwa Leśnego w latach 1882-2013, Warszawa, s. 1-344.
- Zieliński Z. 2011. Wielkopolska w czasie zaborów jako teren inicjatyw społecznych. W: Społeczna działalność duchowieństwa katolickiego w Wielkopolsce na przełomie XIX-XX wieku. Materiały do dziejów Archidiecezji Poznańskiej 5, red. ks. dr hab. Leszek Wilczyński, Poznań: 11-26.
- Żabko-Potopowicz A. 1956. Lasy i leśnictwo na ziemiach Polski w pierwszej połowie XIX wieku. Sylwan s. A, z. 7: 58-87.
- Żabko-Potopowicz A. 1972. Od Galicyjskiego do Polskiego Towarzystwa Leśnego. Mat. na Jubileuszowy Zjazd z okazji 90-lecia PTL. Kraków: 1-4.

ZAŁĄCZNIK 1

Regulamin dla posiedzeń i prac wydziałowych na Walnych Zebraniach Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w W. Ks. Poznańskim.

*Źródło: Ustawy Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkim Księstwie
Poznańskim. Poznań 1906: 17-19.*

REGULAMIN
dla
posiedzeń i prac wydziałowych
na
Walnych Zebraniach
Centralnego Towarzystwa Gospodarczego
w W. Ks. Poznańskim.

§ 1.

Walne zgromadzenie dzieli się, tak dla ułatwienia i przyspieszenia swych czynności, jako też dla ścisłego i umiejętnego rozbierania specjalnych kwestyi i prac z różnych sfer gospodarczych, na wydziały, a mianowicie:

- 1) Wydział ogólny,
- 2) Wydział rolny,
- 3) Wydział chowu inwentarzy,
- 4) Wydział leśny,
- 5) Wydział gorzelniczny,
- 6) Wydział pomologiczny.

Utworzenie nowych wydziałów zależy będzie od potrzeby i materiałów odpowiednich.

§ 2.

Zarząd Centralny mianuje przewodniczących w wydziałach i ich zastępców na rok jeden.

§ 3.

Porządek dzienny dla posiedzeń wydziałowych układa Zarząd Centralny i przesyła takowy na dwa tygodnie przed

— 18 —

Walnem Zebraniem, resp. przed posiedzeniami wydziałowemi, przewodniczącym w wydziałach, którzy, w razie niemożności stawienia się na terminie Zebrania, bez zwłoki czasu prześlą porządek dzienny swym zastępcom i zawiadają ich zarazem, ażeby w obradach wydziału przewodniczyli. W razie nieprzybycia tak przewodniczącego jak i zastępcy, wydział sam wybiera przewodniczącego prostą większością głosów.

§ 4.

Po zajęciu przeznaczonych dla wydziałów lokali każdy z obecnych członków towarzystw rolniczych filialnych zapisuje swoje imię i nazwisko na liście ku temu przeznaczonej.

§ 5.

Przewodniczący w wydziałach zagaja posiedzenie, uzupełnia lub prostuje listę obecnych i wzywa jednego z członków wydziału na sekretarza do prowadzenia protokołu.

§ 6.

Przewodniczący wzywa sekretarza do odczytania porządku dziennego.

§ 7.

Zadaniem Wydziału jest kwestye do opracowania przeznaczone i odczytane prace piśmienne tak z teoretycznej, jak i z praktycznej strony rozbiorowo wyjaśnić, wszelkie do tychże odnoszące się spostrzeżenia lub doświadczenia przytoczyć, zgoła żadnego nie pominąć szczegółu, któryby w specyjalnem opracowaniu przedmiotu mógł mieć jakie znaczenie.

§ 8.

Po ukonstytuowaniu się, wybiera Wydział z swego grona referenta na plenarne Zebranie, którego obowiązkiem będzie opracowane kwestye treści i na piśmie przedłożyć, ważniejsze w dyskusyi objawione zdania i uwagi.

— 19 —

jako też przywiedzione na ich poparcie motywa zebrać i w jednolitą całość złożyć, zgoła tak rzecz przedstawić, jak ją Wydział rozumie i jak ją w ostatecznej uchwale rozwiązana i poleconą mieć chce.

§ 9.

Przewodniczącym Wydziałów służy atrybucya zażądania od Sekretarza Zarządu Centralnego akt swego Wydziału. Dla zachowania przeselaných akt w porządku, takowe zawsze opieczętowane z rąk do rąk przechodzić winny.

§ 10.

Wydział ma prawo i obowiązek przedstawienia i wyboru prac na następne Walne Zebranie. W tym celu przewodniczący wzywa członków Wydziału do proponowania materyi i kwestyi bądź własnych, bądźto takich, które odpowiedni Wydział jednego z towarzystw filialnych do rozbioru zaleca, a prosta większość stanowi o ich przyjęciu lub odrzuceniu. Prawo to Wydziałów nie wyłącza inicjatywy Zarządu Centralnego w proponowaniu kwestyi do prac wydziałowych.

§ 11.

Protokół z posiedzeń rozprawy członków, jakoteż referat piśmienny, składają się do akt Zarządu Centralnego Towarzystwa Gospodarskiego przed rozpoczęciem Walnego Zebrania i to za kwitem sekretarza tegoż Zarządu.

§ 12.

Prosta większość głosów stanowi uchwałę wydziału, w razach wątpliwych rozstrzyga Walne Zebranie.

Poznań, dnia 12 października 1866 r.

ZAŁĄCZNIK 2

Spis członków Towarzystwa Leśnego z 1910 r.

Źródło: Rocznik Jubileuszowego Walnego Zebrania Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkiem Księstwie Poznańskim. 1911: 150-168.

1. Adamczewski Andrzej	Babki
2. Adamczewski Józef	Rajmundowo
3. Adamczewski Stefan	Kaźmierz
4. Alkiewicz Władysław	Zieliniec
5. Bartz Edmund	Klemensowo
6. Borczyński Ludwik	Potulice
7. Borowicz Kazimierz	Ryńsk
8. Breliński Stanisław	Turew
9. Brzeski Julian	Krotoszyn
10. Cieszkowski hr. August	Wierzenica
11. Dębicki Stanisław	Orliniec
12. Ekowski Edward	Waplewo
13. Goetz Walenty	Koryta
14. Górski Franciszek	Kąpie
15. Gruss Roman	Gródna
16. Hubert Brunon	Iwno
17. Janta-Połczyński Władysław	Redgoszcz
18. Kapałczyński Maryan	Czerniejewo
19. Kauss Antoni	Czerce (Galicja)
20. Kościelski Józef	Miłosław
21. Kozikowski Aleksander	Lwów (Galicja)
22. Kubaszewski Adam	Gołuchów
23. Lewandowski	Kąkolewo
24. Lipski Wojciech	Lewków
25. Ławniczak J.	?
26. Łukomski Kazimierz	Marzelewo
27. Magdziński Stanisław	Taczanów
28. Matyas Jan	Przygodzice
29. Metler Antoni	Sowiniec
30. Mędlewski Wandalin	Wielonek
31. Michalak Ignacy	Przygodzice

32. Pacyński Antoni	Babki
33. Polski Z.	Potulice
34. Rektorowski Władysław	Bytyń
35. Rivoli Józef	Poznań
36. Robowski Feliks	Samostrzel
37. Ruciński Józef	?
38. Szczaniecki Karol	Poznań
39. Szczaniecki Michał	?
40. Sell Antoni	Chobienice
41. Szembek hr. Bogdan	Wysocko
42. Taranczewski Roman	Tarce
43. Taranczewski Waleryan	Kłodzisko
44. Theurich Łucyan	Dąbrowa
45. Thomas Józef	Fiałkowo
46. Wiewiórowski Władysław	Bagatela
47. Wojczyński Kazimierz	Kórnik
48. Wycisk Karol	Bendlewo
49. Ziółkowski Józef	Mchy

ZAŁĄCZNIK 3

Zasoby biblioteki Towarzystwa Leśnego w 1908 r.

Źródło: Przegląd Leśniczy 1908, nr 4: 97-98.

SPIS KSIĄŻEK BIBLIOTEKI TOWARZYSTWA LEŚNEGO.

1. Österreichische Revue 8 tomów. 1865.
2. " " 12 " 1866.
3. " " 10 " 1867.
4. Die Waldverderbniss. I część. *Rakeburg.* 1866.
5. " " II " " 1868.
6. Lehre von der Bodenerschöpfung. *Liébig.* 1869.
7. Die Forst- u. Jagdpolizei-Gesetze Preussens. *Wiese.* 1870.
8. Revue des eaux et forêts. 1878.
9. Allgemeine Forst- und Jagd-Zeitung. *Heyer.* 1865.
10. " " " " *Lorey-Lehr.* 1880.
11. " " " " " " 1881.
12. " " " " " " 1882.
13. " " " " " " 1883.
14. " " " " " " 1884.
15. " " " " *Lorey.* 1899.
16. Supplemente zur Allgemeinen Forst- und Jagd-Zeitung. *Lorey-Lehr.* 1880.
17. Forstliche Blätter. *Grauert-Borggreve.* 1880.
18. Centralblatt für das gesammte Forstwesen. *Hempel.* 1879.
19. " " " " " *Friedrich.* 1880.
20. " " " " " " 1898.
21. Österreichische Monatsschrift für das Forstwesen. *Wessely.* 1880.
22. Das forstliche Versuchswesen. I tom. *Ganghofer.* 1881.
23. " " " " II " " 1884.
24. Chronik des deutschen Forstwesens. *Spengel.* 1881.
25. Jahresbericht über die Leistungen und Fortschritte in der Forstwirtschaft. *Saulborn.* 1881.
26. Przewodnik dla leśniczych. 2 tomy. 1886.
27. Die Hauptergebnisse zehnjähriger forstlich-phänologischer Beobachtungen. *Wimmenauer.* 1897.
28. Österreichische Forst- und Jagd-Zeitung. 1898.
29. Die Central-Karpathen. *Fuchs.* 1863.

30. Die Begründung naturgemässer Hochwaldbestände. *B. Jan-kowsky*. 1904.
31. Die forstliche Statik. *Martin*. 1905.
32. Der Waldbau. *Hess*. 1906.
33. Jahrbuch der Naturwissenschaften. *Wildermann*. 1908.
34. Die Grundlagen der räumlichen Ordnung im Walde. *Wagner*. 1907.
35. Handbuch der kaufmännischen Holzverwertung. *Hu-j-nagel*. 1907.
36. Naturwissenschaftliche Rundschau. *Sklarek*. 1908.
37. Die Technik des Forstschatzes. *Eckstein*. 1904.
38. Zeitschrift für Forst- und Jagdwesen. *Müller-Fricke*. 1908.
39. Centralblatt für das gesammte Forstwesen. *Friedrich*. 1908.
40. Die Forsteinrichtung. *Stützer*. 1908.
41. Hodowla lasu. *Sokołowski*. 1908.
42. Naturae novitates. *Friedländer*. 1908.

Z biblioteki korzystać można pod następującymi wa-runkami:

1. Zgłoszenia uprasza się przysyłać do niżej podpisanego.
2. Wypożyczanie książek odbywa się w porządku nade-szłych zgłoszeń.
3. W 4 tygodnie winna być książka zwrócona bibliotece, w przeciwnym razie płaci spóźniający się za każdy miesiąc — 1 markę — na rzecz biblioteki.
4. Wszelkie portorya ponosi zamawiający.
5. Na razie nie wypożycza się więcej niż jedno dzieło.

**Bnin - Prowent p. Kurnik
Wojczyński.**

Jerzy Flisykowski

Oddział Wielkopolski Polskiego Towarzystwa Leśnego w latach 1945-2017

WSTĘP

Okres powojenny zaowocował aktywnością społeczną także w obszarze stowarzyszeń naukowo-zawodowych. W 1944 roku wraz z organizowaniem się nowej, państwowej administracji leśnej, działającej początkowo na zasadach obowiązujących przed wojną, restytuowano działalność społeczną leśników i drzewiarzy, powołując organizację zawodową pod nazwą Związek Zawodowy Leśników i Drzewiarzy, przekształconą w roku 1945 w Związek Zawodowy Pracowników Leśnych i Przemysłu Drzewnego.

Wyłączny zawodowy profil działalności Związku spowodował podjęcie starań o powołanie odrębnej organizacji o charakterze naukowym. W 1946 roku utworzono Polskie Naukowe Towarzystwo Leśne. Próbowano nawiązać do tradycji przedwojennego Polskiego Towarzystwa Leśnego i jego poprzedników, za czym opowiadał się zdecydowanie prof. Władysław Szafer. Sytuacja społeczno-polityczna tego okresu uniemożliwiła jednak jednoznacznie kontynuację działalności przedwojennego PTL.

Ostateczne formalne nawiązanie do tradycji nastąpiło w 1956 roku, zarówno przez powrót do nazwy „Polskie Towarzystwo Leśne”, jak i przez prowadzenie numeracji corocznych zjazdów delegatów uwzględniających numerację tych wydarzeń od 1882 roku (Kasprzyk 1984).

ORGANIZACJA ODDZIAŁÓW

Powołanie Oddziałów Towarzystwa Leśnego zgodnie z obowiązującym statutem w jego kolejnych wersjach (1946, 1958, 1962, 1975) miało miejsce przy określeniu minimalnej liczby członków „przebywających na

terenie jednej Dyrekcji Lasów Państwowych”. Liczba ta zmniejszała się w kolejnych wersjach statutu od 40 do 15 osób członków zwyczajnych (Kasprzyk 1984).

Pierwszych dziewięć oddziałów Towarzystwa powstało w 1946 r. m.in. przy Dyrekcjach Lasów Państwowych w Krakowie, Łodzi, Radomiu, Siedlcach, Szczecinku, Tarnowie i Zielonej Górze (Orłowska i Partyka 1972). W grupie tej znalazł się także Oddział w Poznaniu, jednak z tych czasów nie zachowały się żadne dane archiwalne. Ostateczny kształt organizacyjny oddziałów Towarzystwa w okresie powojennym ustalił się pod koniec lat czterdziestych ubiegłego wieku. Poważniejsze zmiany w podziale terenowym oddziałów spowodowała reorganizacja administracji państwowej i związane z tym zmiany w terytorialnym podziale lasów państwowych. W tamtym okresie zmiany te nie dotknęły jednak Oddziału Towarzystwa w Poznaniu.

W latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku pracownicy Lasów Państwowych zrzeszeni w PNTL działali w tzw. grupach terenowych. W sprawozdaniach mówi się o grupie Szamotuły, Ostrów Wlkp., Leszno, Jarocin.

Specyfiką Oddziału w Poznaniu był i jest fakt ścisłego związku z instytucjami naukowymi Wielkopolski, w szczególności z Wydziałem Leśnym Uniwersytetu Poznańskiego, następnie Wyższej Szkoły Rolniczej, Akademii Rolniczej oraz Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. W początkowym okresie działalności Oddziału pracownicy Wydziału Leśnego dominowali w jego składzie.

Oddział w Poznaniu przyjął nazwę Oddziału Wielkopolskiego PTL w 2000 roku. W roku 2005 członkowie PTL z jednostek Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Pile wyodrębnili się z Oddziału Wielkopolskiego i utworzyli własny oddział. Zgodnie ze statutem Polskiego Towarzystwa Leśnego, decyzją Zarządu Głównego PTL z dnia 16.09.2004 r. powołany został z dniem 1.01.2005 r. Nadnotecki Oddział Polskiego Towarzystwa Leśnego z siedzibą w Pile.

Członkami Towarzystwa Leśnego, także Oddziału Wielkopolskiego, są głównie leśnicy pracujący na różnych szczeblach administracji w Lasach Państwowych, parkach narodowych i krajobrazowych, leśnicy naukowcy, nauczyciele akademiccy wyższych szkół leśnych oraz instytutów badawczych, pracownicy biur urządzania lasu i geodezji leśnej, drzewiarze, leśnicy pracujący w różnych instytucjach państwowych i samorządowych. Coraz częściej członkami Towarzystwa stają się także sympatycy leśnictwa niebędący leśnikami.

Znaczący udział pracowników nauki w składzie Oddziału Wielkopolskiego PTL stanowi o jego sile i potencjale intelektualnym oraz wywiera wybitny wpływ na aktywność programową. W latach 60. XX wieku pracownicy nauk leśno-drzewnych stanowili 42 proc. ogółu członków Oddziału PTL w Poznaniu. Obecnie udział pracowników nauki stanowi 26 proc. ogółu członków Oddziału Wielkopolskiego PTL.

Organizatorem Oddziału w okresie powojennym i pierwszym przewodniczącym był Konstanty Stecki, a po nim działalnością Oddziału kierowali: Bolesław Zabielski, Karol Mańka, Wiesław Szczerciński, Jerzy Motylewski, Zygmunt Witkowski (Orłowska i Partyka 1972), Konrad Magnuski, Edward Żółciak, Ryszard Miś, Jan Ceitel, Marian Kubiak, a obecnie Jerzy Flisykowski.

Aktualnie pracami Oddziału Wielkopolskiego PTL kieruje zarząd Oddziału w składzie: przewodniczący – Jerzy Flisykowski, wiceprzewodnicząca – Małgorzata Mańka, sekretarz – Wojciech Kowalkowski, skarbnik – Piotr Szyszko, członkowie – Władysław Chałupka, Maciej Cudak, Iwo Gałęcki, Piotr Grygier, Marlena Kowalkowska, Tomasz Kwieciński, Jacek Napieralski oraz Jarosław Szaban. Komisji Rewizyjnej w składzie: Władysław Barzdajn, Marian Grodzki, Edwin Krzyżagórski, Ryszard Maciejewski, Antoni Sienkiewicz, przewodniczy Władysław Barzdajn.

W załączeniu przedstawiam składy zarządów Oddziału Polskiego Towarzystwa Leśnego w Poznaniu poczynawszy od roku 1958, objętego dostępną dokumentacją, do dnia dzisiejszego (zał. 1).

ZJAZDY DELEGATÓW I SESJE TEMATYCZNE

Doroczne zjazdy delegatów oraz sesje naukowe i konferencje terenowe były (i są) wolną trybuną, umożliwiającą dyskusowanie nad ważnymi, aktualnymi problemami leśnictwa w skali krajowej i regionalnej, pozwalającą na podejmowanie uchwał i wysuwanie pod adresem resortu i władz centralnych postulatów zawierających propozycje zmian i usprawnień organizacyjnych w różnych dziedzinach gospodarstwa leśnego.

Na terenie Wielkopolski odbyło się dotąd sześć zjazdów delegatów TL, którym towarzyszyły sesje naukowe i wystąpienia referatowe.

- Poznań (1947) – 2 Zjazd Delegatów PNTL. Kazimierz Sucheccki wygłosił referat pt. „O ekologicznym wypełnieniu przestrzeni w drzewostanie”. Delegaci zwiedzali stoiska leśne na Międzynarodowych Targach Poznańskich oraz Wielkopolski Park Narodowy.

- Piła (1961) – 61 Zjazd Delegatów PTL połączony z konferencją naukowo-techniczną na temat planowania hodowlanego i realizacji odnowień.
- Poznań (1966) – 66 Zjazd Delegatów PTL połączony z uroczystą sesją naukową na temat „Lasy, leśnictwo i drzewnictwo w Polsce na tle 1000-lecia dziejów naszego państwa”.
- Poznań (1978) – 78 Zjazd Delegatów PTL połączony z sesją naukową na temat lasów niskoprodukcyjnych na przykładzie Puszczy Noteckiej (Kasprzyk 1984) (ryc. 1, 2).
- Błajejewko k. Poznania (1986) – 86 Zjazd Delegatów PTL połączony z sesją naukową poświęconą tematowi szkolnictwa leśnego w świetle aktualnego i perspektywicznego zapotrzebowania na kadre dla gospodarki leśnej.

Ryc. 1. 78. Zjazd Delegatów PTL, Poznań 1978 – fragment sali obrad. Na pierwszym planie od lewej: prof. J. Broda, prof. M. Podgórski, mgr inż. K. Eder.

Ryc. 2. 78. Zjazd Delegatów PTL – sekretariat Zjazdu: dr inż. S. Czopor i dr inż. J. Grodecki.

Ryc. 3. 100. Jubileuszowy Zjazd PTL, Poznań 2000 – komunikat nr 1.

Ryc. 4. 100. Jubileuszowy Zjazd PTL, Poznań 2000 – sesje terenowe.

- Poznań (2000) – 100, Jubileuszowy Zjazd PTL, któremu towarzyszyła sesja naukowa pt. „Polskie Towarzystwo Leśne w służbie lasów i społeczeństwa” (ryc. 3, 4).

UDZIAŁ CZŁONKÓW ODDZIAŁU W PRACACH ZG PTL ORAZ KOMISJI ZG PTL

Przy Zarządzie Głównym PTL działają komisje problemowe, w pracach których znaczący udział mieli członkowie Oddziału Wielkopolskiego PTL, w szczególności pracownicy poznańskiego Wydziału Leśnego.

Powołanej w 1958 roku przez ZG PTL Komisji Łowieckiej od początku aż do roku 1972 przewodniczył Wiesław Szczerbiński. Najważniejszym

dorobkiem Komisji w omawianym okresie było zmanifestowanie dążenia do oparcia gospodarstwa łowieckiego na podstawach przyrodniczych w celu pełniejszego zharmonizowania z gospodarstwem leśnym i rolnym.

Komisji Drzewnictwa w latach 1960-1964 przewodniczył Florian Budniak, a znaczącym osiągnięciem Komisji była organizacja we wrześniu 1962 roku konferencji na temat „Puszcza Nadnotecka jako baza płyt pilśniowych i wiórowych”. W późniejszych latach Komisją tą kierowali także Stanisław Spława-Neyman oraz Witold Pazdrowski.

Od 1969 roku przewodniczącym Komisji Ekonomiki i Polityki Leśnej był Bolesław Zabielski, a w 1973 roku, po przemianowaniu jej na Komisję Ekonomiki i Organizacji Gospodarstwa Leśnego, przewodniczącym został Mieczysław Podgórski.

Bolesław Zabielski przewodniczył także od 1973 roku Komisji Przyrodniczych Podstaw Leśnictwa i Zagospodarowania Lasu, której pierwotna i aktualna nazwa brzmi: Komisja Zagospodarowania Lasu. Podejmowała ona zagadnienia planowego zagospodarowania lasów w kraju, problemy produktywności lasów, doskonalenia rębni i selekcji drzew.

Komisją Zadrzewień kierował w latach 2005-2012 Stanisław Bałazy.

Wieloletnim zastępcą przewodniczącego Komisji Historii Leśnictwa, a od 1980 roku przewodniczącym był Józef Broda. Komisja od lat realizuje zadania określone uchwałą ZG PTL z okresu jej powstania, tj. z marca 1956 roku, której fragment brzmi: „Komisja przyczynia się do poznania historii polskiego leśnictwa i drzewnictwa (...)”. Pracami Komisji Historii Leśnictwa kierował także Władysław Chałupka (2011-2014), a obecnie Komisji Dziedzictwa i Historii Leśnictwa przewodniczy Jarosław Szaban.

Poza aktywnością w komisjach problemowych i funkcjonalnych PTL członkowie Oddziału Polskiego Towarzystwa Leśnego w Poznaniu uczestniczyli aktywnie w działalności Zarządu Głównego Towarzystwa. Aktywność ta wyrażała się udziałem w stanowaniu dokumentów statutowych Towarzystwa, począwszy od prof. Rivolego w 1877 r., a skończywszy na zespole kształtującym w początkach XXI wieku kolejne statuty i regulaminy pracy Towarzystwa, których zmiana wymuszona była zmianami obowiązujących aktów prawnych.

W skład zespołu pracującego pod kierunkiem przewodniczącego Komisji Organizacyjnej Zarządu Głównego PTL Bogdana Gieburowskiego wchodził członkowie Oddziału Wielkopolskiego PTL: pani mecenas Halina Sidor, kol. Iwo Gałęcki i przewodniczący Oddziału Jerzy Flisykowski. Z zespołem tym współpracował także mecenas Wojciech Skórniak.

**PRACOWNICY INSTYTUCJI NAUKOWYCH,
JEDNOSTEK ORGANIZACYJNYCH LASÓW PAŃSTWOWYCH
ORAZ BIURA URZĄDZANIA LASU I GEODEZJI LEŚNEJ
WE WŁADZACH ODDZIAŁU WIELKOPOLSKIEGO
POLSKIEGO TOWARZYSTWA LEŚNEGO**

Jak wspomniano wyżej, w okresie powojennym działalność Oddziału była prowadzona przez działaczy pracujących w grupach zorganizowanych przy Wyższej Szkole Rolniczej, Instytucie Technologii Drewna, Biurze Urządzania Lasu oraz biurze Okręgowego Zarządu Lasów Państwowych. Istniały także grupy terenowe w Poznaniu, Ostrowie Wlkp., Jarocinie i Lesznie. Sprawami PTL w grupach terenowych zajmowali się: w Ostrowie Wlkp. – J. Maciejewski, w Jarocinie – Jan Gołuchowski i w Lesznie – Rajmund Głowczewski. Późniejsze ograniczenie aktywności członków PTL w terenie było konsekwencją likwidacji rejonów Lasów Państwowych, a co za tym idzie utrudnień w kontaktach pracowników terenowych z zarządem Oddziału.

W latach późniejszych w pracach zarządów Oddziału PTL w Wielkopolsce uczestniczyło i uczestniczy nadal wielu pracowników różnych instytucji naukowych: Wydziału Leśnego (Bolesław Zabielski, Karol Mańka, Jan Meixner, Cezary Pacyniak, Józef Grodecki, Dieter Giefing, Jacek Remi, Jan Kukuła, Hubert Szramka, Andrzej Łabędzki, Roman Gornowicz, Władysław Kusiak, Jan Ceitel, Małgorzata Mańka, Jarosław Szaban, Wojciech Kowalkowski, Dariusz Gwiazdowicz), Instytutu Technologii Drewna (Florian Budniak i Maciej Borczyński) oraz Instytutu Dendrologii PAN (Tadeusz Przybylski i Władysław Chałupka), jak i jednostek organizacyjnych Lasów Państwowych oraz Biura Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej (zał. 1).

ODZNACZENIA HONOROWE

Z poznańskiego środowiska wywodzi się wiele osób szczególnie zasłużonym dla Polskiego Towarzystwa Leśnego oraz dla polskich lasów i leśnictwa, wyróżnionych przez PTL za swą działalność. Wśród nich na pierwszym miejscu należy wymienić prof. Józefa Brodę, uhonorowanego w 2008 r. Medalem „Pro Bono Silvae”, najwyższym odznaczeniem przyznawanym przez PTL.

Wśród członków honorowych Polskiego Towarzystwa Leśnego znajdują się także następujące osoby (w kolejności chronologicznej), zwią-

zane z Wielkopolską: Władysław Zamoyski (1902), Józef Rivoli (1909), Józef Paczoski (1934), Aleksander Kozikowski (1948), Bogumił Julian Witold Rafalski (1949), Kazimierz Zygmunt Suchecki (1949), Konstanty Stecki (1966), Tadeusz Perkitny (1980), Florian Budniak (1981), Bolesław Zabielski (1981), Bohdan Kiełczewski (1986), Tadeusz Partyka (1988), Józef Broda (1994), Kazimierz Urbański (1995), Stanisław Szymański (1996), Marian Kubiak (1997), Stanisław Czopor (1997), Konrad Magnuski (2000), Jacek Michalski (2005), Jerzy Wiśniewski (2007), Maciej Giertych (2008), Jan Ceitel (2012) i Władysław Chałupka (2016).

Zestawienie odznaczeń honorowych członków Oddziału Wielkopolskiego PTL, nadanych na Zjazdach Delegatów PTL w latach 2002-2016, zamieszczono w załączniku 2.

DZIAŁALNOŚĆ MERYTORYCZNA

Nie zachowały się, niestety, żadne informacje archiwalne dokumentujące działalność Oddziału PTL w Poznaniu w latach 1946-1951. W okresie od 1951 roku do roku 1970 działalność Oddziału Poznańskiego rozwijała się zasadniczo w trzech kierunkach, a mianowicie: działalność administracyjna, organizowanie referatowych zebrań naukowych, organizowanie zjazdów, konferencji i wycieczek. W tym okresie Oddział zorganizował 120 zebrań referatowych, na których wygłaszano referaty na tematy z różnych dziedzin gospodarki leśnej w kraju i za granicą. Oprócz akcji zebrań referatowych Oddział Poznański dla ożywienia działalności Towarzystwa zorganizował 8 konferencji na tematy związane z gospodarką leśną województwa lub kraju. Konferencje te połączone były przeważnie z wyjazdami w teren.

Powracającym problemem omawianym na spotkaniach referatowych członków PTL w latach 60. ubiegłego wieku był istniejący kryzys drzewny i przedsięwzięcia zmierzające do jego złagodzenia. Starano się podejmować inicjatywy dla uintensywnienia produkcji leśnej oraz wdrażania osiągnięć nauki leśnej do gospodarstwa leśnego dla ograniczenia tego kryzysu.

Do wyróżniających się aktywnością członków Oddziału PTL z tego okresu należeli: Jerzy Motylewski, Wiesław Szczerbiński, Karol Mańka, Waclaw Olszewski, Leon Mroczkiewicz, Florian Budniak i Karol Eder.

Znaczącym przejawem aktywności Oddziału PTL w Poznaniu w latach 60. ub. wieku były liczne, ważne merytorycznie konferencje:

- Konferencja zadrzewieniowa, ogólnokrajowa. Zorganizowana przez Oddział PTL w Poznaniu w dniach 21-23.09.1961 r. na polecenie Zarządu Głównego PTL, na terenie działalności Oddziału. Wzbudziła duże zainteresowanie i wykazała, jak wiele jest jeszcze do zrobienia w tym zakresie w terenie pomimo istniejących dekretów, instrukcji i rozporządzeń.
- Konferencja naukowa „Puszcza Notecka jako baza drewna drobnowymiarowego”. Zorganizowana przez Oddział PTL w Poznaniu wspólnie z Komisją Drzewnictwa ZG PTL w dniach 27-29.09.1962 r. W pierwszym referatowym dniu konferencji wygłoszono następujące referaty:
 - Dr inż. Ł. Błaszczyk, Zakład Ekonomiki Leśnictwa, WSR w Poznaniu – *Historia zagospodarowania Puszczy Nadnoteckiej.*
 - Mgr inż. J. Wawrzynkiewicz, OZLP w Poznaniu – *Aktualne i perspektywiczne możliwości produkcyjne Puszczy Nadnoteckiej.*
 - Doc. inż. M. Wnuk, ITD w Poznaniu – *Niektóre wyniki badań nad wykorzystaniem iglastego drewna drobnowymiarowego do produkcji płyt wiórowych.*
 - Dr inż. K. Siwek, ITD w Poznaniu – *Z badań nad możliwościami pirolizy, hydrolizy i ekstrakcji iglastej drobnicy leśnej.*
 - Dr inż. Florian Budniak, ITD w Poznaniu – *Ekonomiczna efektywność wykorzystania iglastego drewna drobnowymiarowego na drodze przerobu mechanicznego i fizykochemicznego (spalanie, zwęglanie, hydroliza, ekstrakcja, płyty pilśniowe, wiórowe i masy półchemiczne).*

W drugim dniu konferencji zwiedzano charakterystyczne partie Puszczy Nadnotecko-Warciańskiej (nadleśnictwa Sieraków, Wronki, Bucharzewo, Potrzebowice) i zapoznano się ze sposobami pozyskiwania i dostawy drobnicy leśnej. Program obejmował także zwiedzanie budowanej na skraju Puszczy, tj. w Czarnkowie – fabryki płyt pilśniowych.

Trzeci dzień konferencji przeznaczono na zwiedzanie fabryki płyt wiórowych w Szczecinku i fabryki płyt pilśniowych w Czarnej Wodzie.

Lata 70. ubiegłego wieku to okres aktywności Oddziału Poznańskiego PTL związany szczególnie z działalnością pracowników naukowych Wydziału Leśnego Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu. Wyróżniali się pod tym względem pracownicy Katedry Urządzania Lasu, spośród których

Oddziałem kierowali kolejno: Zygmunt Witkowski, Edward Żółciak, Ryszard Miś oraz Konrad Magnuski.

Na zebraniach referatowych zaznajamiano członków z nowymi osiągnięciami w gospodarstwie leśnym na świecie i możliwością ich wykorzystania w naszym kraju.

Sz szczególnie aktywni w głoszeniu referatów byli pracownicy nauki w Wydziale Leśnym i Wydziale Technologii Drewna: Tadeusz Perkitny, Karol Mańka, Bolesław Zabielski, Marian Kubiak, Kazimierz Urbański, Ryszard Miś i Cezary Pacyniak.

24 września 1976 r. w walnym zebraniu sprawozdawczo-wyborczym Poznańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Leśnego uczestniczył i przewodniczył mu prof. Franciszek Krzysik, przewodniczący Zarządu Głównego PTL. W trakcie zebrania podziękował on w imieniu Zarządu Głównego PTL za prężną działalność Oddziału Poznańskiego PTL w zakresie popularyzacji wiedzy leśnej, wysoko oceniając problematykę zebrań referatowych. Jednocześnie wyraził wdzięczność za działalność związaną z organizacją Muzeum Leśnictwa w Gołuchowie. Wskazał na celowość organizowania na terenie Puszczy Noteckiej konferencji mających na celu zapoznania członków PTL z innymi rejonów kraju z problemami tego obszaru leśnego. Podziękował także członkom Oddziału pracującym w Zarządzie Głównym PTL, a w szczególności kierującym komisjami ZG PTL.

W 1977 r. przedstawiciel Oddziału PTL w Poznaniu (później Oddziału Wielkopolskiego) wszedł w skład Rady Naukowej Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie, reprezentując Polskie Towarzystwo Leśne (okresowo równocześnie Komisję Historyczną ZG PTL), a także kierując okresowo pracami Rady Naukowej. Również w tym okresie, zgodnie z propozycją Zarządu Głównego, Zarząd Oddziału PTL w Poznaniu uczestniczył w organizowaniu kół PTL w Zielonej Górze.

Lata 80. XX wieku w działalności PTL w Poznaniu to nie tylko aktywność referatowa na terenie Oddziału, ale także współpraca z innymi oddziałami wyrażająca się wygłaszaniem referatów dla członków PTL w Toruniu i Szczecinku jako formą krzewienia wiedzy o leśnictwie oraz propagowania opinii o podstawowych problemach dotyczących kształtowania i ochrony środowiska przyrodniczego. Referaty wygłaszali m.in. Bolesław Zabielski, Józef Broda, Marian Kubiak oraz Stanisław Szymański.

W latach 70. i 80. XX wieku organizowano kolejne konferencje, wśród których warto wymienić konferencję naukową na temat „Problemy

zagospodarowania lasów Puszczy Noteckiej”, która odbyła się w dniach 8 i 9 września 1977 r. w Poznaniu. W pierwszym dniu wygłoszono trzy referaty, które stały się podstawą do szerokiej dyskusji:

- Prof. dr Witold Mucha – *Gleby Puszczy Noteckiej*.
- Dr inż. Kazimierz Ratajszczak – *Leśne zagadnienia gospodarcze Puszczy Noteckiej*.
- Dr inż. Marian Poczekaj – *Problemy zagospodarowania Puszczy Noteckiej w świetle przyszłej rewizji planów urzędzenia gospodarstwa leśnego*.

Następnego dnia, w części terenowej konferencji, dokonano lustracji wybranych obiektów doświadczalnych i gospodarczych na terenie nadleśnictw Oborniki, Potrzebowice i Międzychód.

W dniu 12 września 1981 roku, wspólnie z OZLP w Poznaniu, zorganizowano konferencję terenową w Nadleśnictwie Jarocin nt. „Zadania gospodarstwa nasienno-szkółkarskiego w regionie intensywnej gospodarki leśnej”. Na konferencji wygłoszono następujące referaty programowe:

- Dr inż. Ireneusz Hernik – *Intensyfikacja produkcji szkółkarskiej*.
- Dr inż. Stanisław Czopor – *Nawożenie i deszczowanie szkótek leśnych*.

Po części referatowej odbyły się ciekawe pokazy terenowe wybranych obiektów, związanych z tematyką konferencji.

Nadal odbywały się liczne zebrania referatowe Oddziału, które w tamtych latach organizowane były głównie w świetlicy Okręgowej Dyrekcji Lasów Państwowych w Poznaniu. Referentami byli między innymi: Józef Broda, Kazimierz Ratajszczak, Ryszard Siwecki, Stanisław Szymański, Mieczysław Żurowski, Kazimierz Hejmanowski, Karol Mańka, Kazimierz Urbański, Ireneusz Hernik, Tadeusz Cybulko, Bolesław Zabielski, Marian Kubiak, Alfred Szmidt, Jan Ceitel, Maciej Giertych i Mieczysław Podgórski.

Tematami przewodnimi zebrań były aktualne problemy gospodarki leśnej w Polsce i sposoby ich rozwiązywania, historia leśnictwa polskiego oraz leśnictwo i gospodarka leśna w niektórych krajach Europy. W tym czasie w ramach Zarządu Oddziału PTL działało studenckie Koło Młodych, które ściśle współpracowało z Kołem Leśników AR w Poznaniu.

Lata 90. ubiegłego wieku to czas adaptowania się do nowych realiów zarówno politycznych, jak i gospodarczych, czas przemian, w którym nie brakowało głosu członków Polskiego Towarzystwa Leśnego. Przedmiotem aktywności Towarzystwa w Wielkopolsce były starania o podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracowników terenowych LP, popularyzacja

wiedzy leśnej na zebraniach referatowych, stałe monitorowanie problemów organizacyjnych, prawnych i kadrowych Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie, głównie z udziałem prof. Józefa Brody.

Tematyka Puszczy Noteckiej pozostawała stale w kręgu zainteresowania oraz badań członków Oddziału Polskiego Towarzystwa Leśnego w Poznaniu. Użytkowanie drzewostanów Puszczy monitorował na bieżąco Florian Budniak, który przedstawiał temat na kolejnych spotkaniach referatowych.

W latach 90. powstało także szereg innych inicjatyw Oddziału PTL w Poznaniu, które są kontynuowane do dzisiaj. Z inicjatywy Władysława Kusiaka reaktywowany został „Przegląd Leśniczy”, wychodzący w Wielkopolsce w różnych okresach od 1876 r. Na łamach „Przeglądu Leśniczego” oraz regionalnego dodatku do tego czasopisma prezentowana jest aktywność Polskiego Towarzystwa Leśnego (ryc. 5).

Ryc. 5. Strona tytułowa „Przeglądu Leśniczego” z sierpnia 2013 r.

Ciekawą inicjatywą było zorganizowanie w latach 1994 i 1996 przez Oddział PTL z udziałem Regionalnej Dyrekcji LP w Poznaniu dwu Zjazdów Leśników Wielkopolskich, połączonych z konferencjami tematycznymi, podczas których wygłoszono następujące referaty:

- Prof. dr hab. Jerzy Bogucki, prof. dr hab. Wanda Zątek – *Funkcja edukacyjna lasu: nowe zadanie, oczekiwania, możliwości, realizacja.*
- Prof. dr hab. Tadeusz Przybylski – *Ekosystem – drzewostan – uprawa (ekologia i technika w leśnictwie).*
- Dr inż. Ryszard Kapuściński – *Rola leśnych kompleksów promocyjnych w edukacji przyrodniczej.*
- Prof. dr hab. Ryszard Miś – *Perspektywy rozwoju gospodarki leśnej i metody zarządzania lasu w Polsce.*
- Dr hab. Hubert Szramka – *Aktualne problemy organizacji i zarządzania w polskim gospodarstwie leśnym.*
- Mgr inż. Zbigniew Szelaąg – *Gospodarka leśna – wybrane problemy i uwarunkowania dnia dzisiejszego.*

Szczegółowe zestawienie referatowych zebrań naukowych oraz sesji terenowych, których tematyka obrazuje zakresy zainteresowań tematycznych członków PTL w różnych okresach działalności naukowo-gospodarczej leśnictwa, zamieszczono w załączniku 2.

WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

W roku 1983 nawiązano kontakty z Północno-Zachodnim Niemieckim Towarzystwem Leśnym (Nordwestdeutscher Forstverein) z Dolnej Saksonii w RFN z inicjatywy członka tego Towarzystwa Karla Möhringa oraz członka naszego Oddziału Dietera Giefinga. W ramach współpracy zainicjowano bezdewizową wymianę członków obu Towarzystw, która znalazła pełną akceptację i poparcie Zarządu Głównego naszego Towarzystwa. W roku 1984 ośmioosobowa grupa członków Polskiego Towarzystwa Leśnego (wyłącznie z naszego Oddziału) przebywała na zaproszenie Nordwestdeutscher Forstverein w Dolnej Saksonii i Bawarii w dniach 15-25 czerwca. Członkowie Towarzystwa Leśnego z Dolnej Saksonii gościli natomiast w Polsce w dniach 11-20 września 1984 roku. Wymiana osobowa między obu Towarzystwami jest nadal kontynuowana (ryc. 6, 7).

Ryc. 6. Grupa członków Polskiego Towarzystwa Leśnego Oddział w Poznaniu w Dolnej Saksonii i Bawarii w 1984 r. na zaproszenie Nordwest-deutscher Forstverein.

Ryc. 7. W Dolnej Saksonii i Bawarii w 1984 r. na zaproszenie Nordwest-deutscher Forstverein.

W roku 1993 nawiązana została współpraca pomiędzy Oddziałem PTL w Poznaniu a Karyńckim Towarzystwem Leśnym, członkowie Oddziału wzięli udział w wyjeździe szkoleniowym do Austrii (8-13 września 1993 r.), natomiast grupa leśników austriackich przyjechała z rewizytą do Polski (19-26 czerwca 1994 r.).

Kontynuowana była także współpraca z Północno-Zachodnim Niemieckim Towarzystwem Leśnym (ryc. 8), a przemiany ustrojowe i gospodarcze umożliwiły udział członków PTL w Targach Leśno-Drzewnych w Europie Zachodniej: w Lucernie, Klagenfurcie, Hanowerze i Monachium. Współ z Regionalną Dyrekcją Lasów w Poznaniu zorganizowano pierwszy wyjazd szkoleniowy do Niemiec na KWF-Tagung oraz do Szwecji na Targi Elmia. Wyjazdy te, organizowane dla leśników, nie tylko członków PTL, stały się tradycją.

Ryc. 8. Grupa leśników Niemieckiego Towarzystwa Leśnego przebywająca na zaproszenie Oddziału Wielkopolskiego PTL w nadleśnictwie Krotoszyn (2006).

Ryc. 9. Podpisanie w 2006 roku w Gołuchowie porozumienia o stałej współpracy pomiędzy Oddziałem Wielkopolskim PTL a Związkiem Leśników Brandenburgii.

W dniach 20-31 lipca 2004 odbył się wyjazd naukowo-krajoznawczy członków Oddziału Wielkopolskiego PTL na Ukrainę. Przy okazji pobytu nawiązano wiele cennych kontaktów mogących w przyszłości ułatwić organizację kolejnych wyjazdów.

Pokłosiem kontaktów nawiązanych z profesorem Weroniką Michajłówną Tarbajewą, zastępcą dyrektora Federalnego Zarządu Służb Nadzoru i Kontroli Ochrony Przyrody Obwodu Petersburskiego, był wyjazd do Sankt Petersburga w dniach 18-25 czerwca 2005 r. Program wyjazdu obejmował część leśną i turystyczną (zabytki i architektura miasta).

Kontakty z leśnikami niemieckimi rozszerzone zostały o wzajemne wymiany i współpracę z leśnikami Brandenburgii, gdzie złożyliśmy wizytę w dniach 21-22 kwietnia 2006 r. Gospodarzami byli leśnicy niemieccy z administracji leśnej oraz członkowie Związku Leśników Brandenburgii

z przewodniczącym prof. K. Höppnerem. W rewanżu w dniach 6-7 października 2006 r. gościliśmy leśników reprezentujących Związek Leśników Brandenburgii. Podczas tej wizyty goście z Niemiec oglądali lasy Wielkopolski i Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie, gdzie nastąpiło uroczyste podpisanie umowy o stałej współpracy (ryc. 9).

BIEŻĄCA DZIAŁALNOŚĆ ODDZIAŁU WIELKOPOLSKIEGO POLSKIEGO TOWARZYSTWA LEŚNEGO

Konferencje, sesje naukowe i seminaria oraz sesje terenowe

W okresie ostatnich 20 lat Oddział Wielkopolski był inicjatorem, organizatorem i współorganizatorem wielu konferencji i sesji naukowych (zał. 2). Spośród konferencji wyróżnić należy organizowane przez Pol-

skie Towarzystwo Leśne kolejne konferencje poświęcone Puszczy Noteckiej realizowane w latach 2002 i 2012. Ostatnia z nich, piąta z cyklu, organizowana przez Oddział Wielkopolski wraz z RDLP w Poznaniu, Pile i Szczecinie, Wydziałem Leśnym Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu oraz Oddziałem PTL w Szczecinie i Pile to konferencja pt. „Puszcza Notecka – Las – Człowiek – Drewno”, która odbyła się w dniach 16-18 października 2012 r. (ryc. 10).

Ryc. 10. Plakat konferencji „Puszcza Notecka: Człowiek – Las – Drewno”.

Konferencje i seminaria organizowane w latach 2002-2017

- Oddział Wielkopolski wraz z RDLP w Poznaniu, Pile i Szczecinie, Wydziałem Leśnym AR oraz Oddziałem PTL w Szczecinie zorganizował Konferencję „Puszcza Notecka – Las – Człowiek – Drewno”. Konferencja odbyła się w dniach 16-18 października 2002 r. w czterech nadleśnictwach (Sieraków, Międzychód, Karwin i Potrzebowice) położonych w trzech Regionalnych Dyrekcjach. Program konferencji składał się z części terenowej, kameralnej oraz podsumowującej sesji plenarnej.
- Zarząd Główny PTL przy współpracy Oddziału Wielkopolskiego, Wydziału Leśnego AR im. A. Cieszkowskiego w Poznaniu i LZD Siemianice zorganizował w dniach 26-28 lutego 2003 r. w LZD Siemianice sympozjum pt. „Potrzeby przeobrażeń studiów leśnych w Polsce”.
- Oddział Wielkopolski był współorganizatorem konferencji naukowej „Perspektywy hodowli dębu w Polsce” w dniach 29-30 września 2006 r. w Poznaniu, która odbyła się z okazji 80. rocznicy urodzin prof. dr. hab. Stanisława Szymańskiego.
- Oddział Wielkopolski objął patronatem konferencję naukową „Genetyka populacyjna drzew leśnych – problemy i perspektywy”, która odbyła się 16 października 2006 r. w Puszczykowie z okazji 70. rocznicy urodzin i 48-lecia pracy zawodowej prof. dr. hab. Macieja Giertycha.
- Zarząd Główny PTL wraz z Oddziałem Wielkopolskim PTL zorganizował na terenie LZD Siemianice w dniach 9-10 marca 2006 r. sympozjum „Kierunki rozwoju Polskiego Towarzystwa Leśnego – stowarzyszenia naukowo-zawodowego”.
- Oddział Wielkopolski był współorganizatorem seminarium naukowego z okazji 15. rocznicy śmierci prof. Stefana Białoboka, które odbyło się w dniach 18-19 września 2007 r. w Leśnym Zakładzie Doświadczalnym w Siemianicach oraz Nadleśnictwie Syców.
- Oddział Wielkopolski zorganizował 14 grudnia 2007 r. seminarium z okazji Jubileuszu 125-lecia PTL pt. „Pionierzy leśnictwa w Wielkopolsce”.
- W 85. rocznicę urodzin prof. dr. hab. Mariana Kubiaka Oddział Wielkopolski współorganizował konferencję naukową pt. „Użyt-

kowanie lasu – ciągle aktualne i dawne idee”, która odbyła się 22 lutego 2008 roku w Kolegium Rungego Akademii Rolniczej im. A. Cieszkowskiego w Poznaniu.

- Oddział Wielkopolski był współorganizatorem seminarium poświęconego kierunkom rozwoju Polskiego Towarzystwa Leśnego. Seminarium odbyło się 16 i 17 marca 2009 r. w Leśnym Zakładzie Doświadczalnym w Siemianicach.
- Oddział Wielkopolski był współorganizatorem konferencji naukowej z okazji 90. rocznicy powstania Katedry Hodowli Lasu Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, która odbyła się w dniach 27-29 maja 2009 r. w Leśnym Zakładzie Doświadczalnym Murowana Goślina oraz Nadleśnictwie Łopuchówko.
- Oddział Wielkopolski zorganizował 18 listopada 2009 r. seminarium naukowe: „Natura 2000 w Wielkopolsce – historia, stan obecny i perspektywy. Fakty – oczekiwania – kontrowersje”.
- Oddział Wielkopolski zorganizował 15 kwietnia 2010 r. seminarium naukowe „Ochrona stanowisk rzadkich i zagrożonych gatunków roślin” z udziałem wielu specjalistów z innych, pokrewnych leśnictwu dyscyplin (ryc. 11).
- Oddział Wielkopolski był organizatorem seminarium poświęconego kierunkom rozwoju Polskiego Towarzystwa Leśnego, w którym uczestniczyli przedstawiciele oddziałów sąsiadujących z Wielkopolską. Seminarium odbyło się 15 i 16 kwietnia 2010 r. w Leśnym Ośrodku Szkoleniowym w Porażynie. Rozpropagowane wnioski z tego seminarium stały się podstawę dyskusji na temat kierunków aktywności PTL.
- Oddział Wielkopolski był organizatorem seminarium poświęconego pamięci prof. dr. hab. Bolesława Zabielskiego z okazji 100. rocznicy urodzin. Seminarium odbyło się 1 grudnia 2010 r. w Poznaniu.
- Oddział Wielkopolski zorganizował 13 kwietnia 2011 r. seminarium naukowe „Ochrona grzybów w środowisku leśnym” z udziałem specjalistów z innych, pokrewnych leśnictwu dyscyplin.
- Oddział Wielkopolski był organizatorem, wraz z Regionalną Dyрекcją LP w Poznaniu i Wydziałem Leśnym UP w Poznaniu, seminarium naukowego „Wybrane aspekty ochrony zwierząt”, które odbyło się 22 listopada 2011 r., w ramach cyklu „Naukowe podstawy ochrony szaty roślinnej, grzybów i zagrożonych gatunków zwierząt na terenach leśnych”.

CZŁOWIEK LAS DREWNO

Zapraszamy
Serdecznie zapraszamy na seminarium naukowe pt.
„Ochrona stanowisk rzadkich i zagrożonych gatunków roślin”

Zagrożenia i ochrona flory, czyli o tym, z jakich powodów wymierają dziko rosnące gatunki roślin oraz jak skuteczne są metody stosowane w celu ich zachowania.

Seminarium Polskiego Towarzystwa Leśnego z cyklu
„Naukowe podstawy ochrony szaty roślinnej i zagrożonych gatunków zwierząt na terenach leśnych”

które odbędzie się **15 kwietnia 2010 r.** w godz. **12.00 – 16.00**
w Kolegium Rungego, ul. Wojska Polskiego 52 w Poznaniu.

Program seminarium

- dr hab. Władysław Danielewicz, Katedra Przyrodniczych Podstaw Leśnictwa Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu „Niezależne od człowieka i antropogeniczne przyczyny zagrożenia gatunków roślin – zarys problemu”
- prof. zw. dr hab. Wiesław Prus-Głowacki, Zakład Genetyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu „Zagrożenia gatunków roślin z punktu widzenia genetyki”
- prof. dr hab. Maria Wojterska, Zakład Ekologii Roślin i Ochrony Środowiska Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu „Zagrożenia gatunków roślin z punktu widzenia ekologii”
- dr Wanda Wójtowicz, Ogród Botaniczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu „Zagrożenia flory zbiorowisk nieklimaksowych”
- prof. dr hab. Julian Chmiel, Zakład Taksonomii Roślin Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu „Kryteria doboru gatunków do postępowania ochronnego”
- prof. zw. dr hab. Janina Borysiak, Ogród Botaniczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu „Bierna oraz czynna ochrona stanowisk rzadkich i zagrożonych gatunków roślin – cele, procedury, ocena wybranych rozwiązań”

Głównym zamiarem organizatorów jest upowszechnienie najważniejszych osiągnięć nauki, które stanowią podstawowe źródło wiedzy na temat biologicznych i ekologicznych uwarunkowań koncepcji ochrony przyrody na terenach leśnych.

Polskie Towarzystwo Leśne organizuje wiele seminariów i konferencji naukowych, których głównym przesłaniem jest ochrona przyrody w lasach. Kolejny inicjowany cykl seminariów wychodzi naprzeciw współczesnym oczekiwaniom i jest naturalną konsekwencją działania stowarzyszenia naukowo-zawodowego.

Organizator:

Polskie Towarzystwo Leśne
Oddział Wielkopolski

Współorganizatorzy:

Regionalna Dyrekcja
Lasów Państwowych
w Poznaniu

Wydział Leśny UP w Poznaniu,
Katedra Przyrodniczych Podstaw Leśnictwa UP
w Poznaniu

Ryc. 11. Zaproszenie na seminarium naukowe.

- Oddział Wielkopolski był organizatorem, wraz z Wydziałem Leśnym UP w Poznaniu, seminarium naukowego poświęconego pamięci członka honorowego PTL prof. dr. hab. Bohdana Kiełczewskiego, z okazji 100. rocznicy urodzin. Seminarium odbyło się 5 czerwca 2012 r. Tytułowy referat pt. „Kult czy ochrona przyrody – z perspektywy ochrony lasu” wygłosił prof. dr hab. Kazimierz Rykowski z Instytutu Badawczego Leśnictwa.
- Oddział Wielkopolski był współorganizatorem Konferencji Naukowej „Puszcza Notecka” w ramach cyklu „Człowiek – Las – Drewno”. Konferencja odbyła się w dniach 16-18 października 2012 r. w Prusimiu k. Międzychodu.
- Oddział Wielkopolski był organizatorem, wraz z Wydziałem Leśnym UP w Poznaniu i RDLP w Poznaniu, seminarium naukowego „Lasy, leśnictwo a gospodarka łowiecka”. Seminarium odbyło się 22 listopada 2012 r.
- Oddział Wielkopolski był organizatorem, wraz z Wydziałem Leśnym UP w Poznaniu, seminarium konsultacyjnego, którego celem było wypracowanie kierunków współpracy nauki i praktyki leśnej. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele Wydziału Leśnego UP w Poznaniu, Instytutu Dendrologii PAN w Kórniku i siedmiu dyrekcji regionalnych Lasów Państwowych. Seminarium odbyło się 3 i 4 kwietnia 2013 roku.
- Oddział Wielkopolski był organizatorem seminarium poświęconego pamięci doc. dr. hab. Tadeusza Puchalskiego. Okolicznościowy referat pt. „Doc. dr hab. Tadeusz Puchalski – leśnik, myśliwy, wiononczelista” wygłosili prof. Władysław Chałupka i prof. Jerzy Modrzyński. Seminarium odbyło się 8 maja 2013 roku.
- Oddział Wielkopolski był organizatorem, wraz z Wydziałem Leśnym UP, konferencji „Nauka w praktyce leśnej”, którą poprzedziło seminarium konsultacyjne. W trakcie konferencji jednostki naukowe Wydziału Leśnego UP w Poznaniu zaprezentowały kierunki oraz wyniki realizowanych badań naukowych. Konferencja odbyła się 22 czerwca 2013 roku.
- Oddział Wielkopolski był organizatorem, wraz z Wydziałem Leśnym UP w Poznaniu i RDLP w Poznaniu, seminarium naukowego „Leśnictwo a ochrona przyrody – w 160 rocznicę urodzin Władysława hr. Zamoyskiego”. Seminarium odbyło się 18 czerwca 2013 roku.

- W dniu 21 listopada 2013 r. w dworze Augusta Cieszkowskiego w Wierzenicy, jako podsumowanie połowy kadencji pracy Zarządu Oddziału, odbyło się seminarium pt. „Kierunki rozwoju Oddziału Wielkopolskiego PTL na tle statutowych celów Polskiego Towarzystwa Leśnego”.
- W dniu 21 listopada 2014 r. w Ośrodku Nauki Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu odbyło się seminarium pt. „Las i zdrowie” w 90. rocznicę Lasów Państwowych, organizowane przez Oddział Wielkopolski Polskiego Towarzystwa Leśnego. Partnerami organizacyjnymi był Wydział Leśny Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu oraz Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Poznaniu. Patronat honorowy nad seminarium objął Dyrektor Generalny Lasów Państwowych mgr Adam Wasiak oraz JM Rektor Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu prof. dr hab. Grzegorz Skrzypczak, z kolei patronat medialny – Radio Merkury Poznań. Referaty przygotowało 18 ekspertów reprezentujących 14 placówek naukowych.
- Oddział Wielkopolski był współorganizatorem konferencji „Rola ziemiaństwa wielkopolskiego w historii polskiej gospodarki leśnej i łowieckiej – z okazji 90-lecia PZŁ”. Głównym organizatorem był Wojewódzki Sejmik Łowiecki w Poznaniu. Konferencja odbyła się 12 grudnia 2014 r. w Kolegium Rungego w Poznaniu.
- W dniu 18 listopada 2015 r. w budynku Kolegium Rungego w Poznaniu odbyło się seminarium pt. „Korzystajmy z lasu” organizowane przez Oddział Wielkopolski Polskiego Towarzystwa Leśnego. Partnerami organizacyjnymi były Wydział Leśny Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu oraz Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Poznaniu. Patronat honorowy nad seminarium objął Dyrektor Generalny Lasów Państwowych mgr Adam Wasiak oraz Przewodniczący Zarządu Głównego PTL prof. Andrzej Grzywacz. Referaty przygotowało 10 ekspertów reprezentujących 9 placówek naukowych i edukacyjnych.
- Oddział Wielkopolski był organizatorem seminarium pt. „Prof. Florian Budniak (1910-1993) – leśnik, żołnierz, patriota ...”, poświęconego pamięci Profesora w 105. rocznicę jego urodzin. Seminarium odbyło się 12 czerwca 2015 r. w Ośrodku Edukacji Przyrodniczej w Czeszewie.

- Oddział Wielkopolski był organizatorem seminarium poświęconego pamięci prof. dr. Karola Mańki pt. „Choroby drzew leśnych a środowisko – w 100. rocznicę urodzin”. Seminarium odbyło się 3 września 2015 r. w Obrzycku, w Ośrodku Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
- Oddział Wielkopolski był organizatorem seminarium wyjazdowego nawiązującego do XIX-wiecznych wycieczek naukowych członków Wydziału Leśnego CTG. Jedna z wycieczek połączona z posiedzeniem zarządu odbyła się w Kościanie i okolicach 13 maja 2016 r. i była poświęcona zadrzewieniom założonym przez generała Dezyderego Chłapowskiego.
- Oddział Wielkopolski był współorganizatorem seminarium poświęconego pamięci prof. dr. hab. Stanisława Szymańskiego pt. „Prof. Stanisław Szymański – ad perpetuam rei memoriam – w 90. rocznicę urodzin”. Seminarium odbyło się 23 września 2016 r. w Kolegium Rungego Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu i było poprzedzone odsłonięciem w Kolegium Cieszkowskich tablicy upamiętniającej osobę Profesora.
- W dniach 17-19 października 2016 r. w Ośrodku Nauki PAN w Poznaniu odbyła się konferencja naukowa pt. „Drzewa i lasy w zmieniającym się środowisku” organizowana przez Instytut Dendrologii Polskiej Akademii Nauk w Kórniku i Komisję Nauk Leśnych i Drzewnych Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu. W ramach konferencji miał miejsce konkurs o nagrodę Przewodniczącego Zarządu Oddziału Wielkopolskiego Polskiego Towarzystwa Leśnego dla najlepszej prezentacji plakatu.
- Oddział Wielkopolski był współorganizatorem konferencji „Stan zdrowotności polskich lasów a jakość surowca drzewnego” organizowanej przez Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Leśnictwa i Drzewnictwa. Konferencja odbyła się 8 grudnia 2016 r. w Kolegium Rungego Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.
- Oddział Wielkopolski był organizatorem jubileuszowej konferencji z okazji 150 lat działalności Towarzystwa Leśnego w Wielkopolsce. Konferencja odbyła się 19 grudnia 2016 r. w Sali Białej Hotelu Bazar w Poznaniu. W tym miejscu zawiązał się Wydział Leśny Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, którego konty-

nuatorem jest Oddział Wielkopolski. Podczas konferencji wręczono odznaki honorowe Towarzystwa oraz legitymacje i odznaki członkom przyjętym w 2016 roku. Następnie wysłuchano referatów poświęconych historii i terażniejszej działalności Towarzystwa Leśnego w Wielkopolsce, wygłoszonych przez prof. prof. Andrzeja Grzywacza, Przemysława Matusika, Władysława Chałupkę, Jerzego Flisykowskiego, Wojciech Kowalkowskiego i Jarosława Szabana. Po zakończeniu części referatowej wysłuchano koncertu chóru kameralnego Lumen Vocale pod dyрекcją Marianny Majchrzak (ryc. 12, 13).

Ryc. 12. Logo obchodów 150-lecia Towarzystwa Leśnego w Wielkopolsce.

*Konferencja poświęcona
jubileuszowi 150 lat
towarzystwa leśnego
w Wielkopolsce*

19 grudnia 2016 r. godz. 11.00, Bazar Poznański
(wejście od ul. Marcinkowskiego)

Z A P R O S Z E N I E

PROGRAM KONFERENCJI

I. CZĘŚĆ ORGANIZACYJNA

- Wręczenie odznak honorowych Polskiego Towarzystwa Leśnego.
- Wręczenie odznak i legitymacji nowoprzyjętym członkom PTL.

II. WYSTĄPIENIA REFERATOWE

- **prof. Andrzej Grzywacz**
Międzycie i rola Polskiego Towarzystwa Leśnego na tle innych towarzystw naukowych
- **Prof. Przemysław Matusik**
Centralne Towarzystwo Gospodarcze: w kregu pracy organizacyjnej i solidaryzmu społecznego
- **Prof. Władysław Chałupka**
Działalność organizacyjna leśników polskich w Wielkopolsce w latach 1861 - 1939
- **Jerzy Flisykowski**
Oddział Wielkopolski Polskiego Towarzystwa Leśnego w latach 1945 - 2016
- **Jerzy Flisykowski, dr hab. Wojciech Kowalkowski**
Pro bono silvae – bieżąca działalność OW PTL
- **dr hab. Jarosław Szaban**
Związki Oddziału Wielkopolskiego PTL ze studenckim Kołem Naukowym Leśników UP w Poznaniu

Hipolit
Trzpięczyński

Hipolit
Cegielski

III. CZĘŚĆ ARTYSTYCZNA

Prosimy o potwierdzenie udziału do 10.12.2016 r. na <http://ptl.pl/seminarium/> (hasło: seminariumPTL) lub telefonicznie u kol. Urszuli Ignaczak tel. +48 61 668 44 11

PATRONAT HONOROWY

Minister Środowiska

Dyrektor Generalny
Lasów Państwowych

Marszałek Województwa
Wielkopolskiego

Ryc. 13. Zaproszenie na Konferencję z okazji Jubileuszu 150-lecia.

- Oddział Wielkopolski PTL był organizatorem kolejnego seminarium wyjazdowego nawiązującego do XIX-wiecznych wycieczek naukowych członków Wydziału Leśnego CTG. Tym razem 20 maja 2017 r. uczestnicy przemierzali trasę w okolicach Kórnika i oglądali obiekty, które w ramach „ekskursji leśnej” odwiedzili w 1868 r. wieku ówcześni leśnicy – naukowcy i praktycy.

Zebrania referatowe, wyjazdy naukowo-krajoznawcze, sesje terenowe z cyklu „ Znana i nieznana Wielkopolska”.

W latach 2002-2009 odbyły się 52 zebrania referatowe. W okresie 2004-2013 miało miejsce 14 wyjazdów naukowo-krajoznawczych w różne rejony kraju, a ponadto w latach 2001-2017 Oddział Wielkopolski PTL zorganizował 33 sesje terenowe z cyklu „Znana i nieznana Wielkopolska”. Organizowane corocznie w okresie wiosennym i jesiennym we współpracy z nadleśnictwami Wielkopolski cieszą się dużym powodzeniem wśród członków i sympatyków Polskiego Towarzystwa Leśnego.

Tematykę zebrań referatowych, zakres wyjazdów naukowo-krajoznawczych oraz miejsce sesji terenowych obrazuje zestawienie zamieszczone w załączniku 2. Zebrania referatowe w Oddziale Wielkopolskim PTL zastępowane są w ostatnich latach spotkaniami seminaryjnymi w Kolegium Rungego Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu poświęconymi określonej tematyce, zakończonymi dyskusją i dostępnymi dla uczestników publikacjami zawierającymi prezentowane referaty. Publikacje te są następnie udostępniane po określonym czasie w formacie PDF na stronie internetowej Oddziału www.wielkopolski.ptl.pl.

Forum Leśne „Człowiek – Las – Drewno”

Oddział Wielkopolski w latach 2004-2008 był inicjatorem i współorganizatorem Forum Leśnego, które odbywało się cyklicznie w Poznaniu na terenie MTP w ramach Międzynarodowych Targów Hodowli, Ogrodnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich Farma oraz targów Polagra, pod hasłem „Człowiek – Las – Drewno”. Forum Leśne było imprezą przedstawiającą aktualne problemy polskiego leśnictwa (ryc. 14, 15).

Ryc. 14. Forum leśne na MTP – Polagra (2008).

Ryc. 15. Forum leśne na MTP – Polagra (2008).

Od 2010 do 2014 roku Oddział Wielkopolski był współorganizatorem Forum Leśnego „Człowiek – Las – Drewno”, które odbywało się w ramach Międzynarodowych Targów Gospodarki Leśnej, Przemysłu Drzewnego i Ochrony Środowiska Eko-Las, które miały miejsce w Mostkach koło Świebodzina (ryc. 16). W trakcie Forum nadawano wyróżniającym się produktom Leśny Znak Jakości.

Tematami wiodącymi w kolejnych edycjach Forum były:

2004

- Techniki, technologie, sposoby pracy stosowane i zalecane do stosowania w gospodarce leśnej.
- Usługodawstwo leśne w warunkach prawa o zamówieniach publicznych i warunkach integracji z UE.

2005

- Ekologiczna Sieć Natura 2000 a racjonalna gospodarka leśna.
- Las dobrem społecznym.
- Drewno odnawialnym źródłem energii.

2006

- Funkcje lasu i ich wycena.
- Problemy transportu drewna.

2007

- Szkody powodowane przez zwierzynę w lasach i na polu.
- Małe i średnie przedsiębiorstwa świadczące usługi na rzecz lasów – stosowane i zalecane technologie.
- Polska Platforma Technologiczna Sektora Leśno-Drzewnego.
- Plan działań dotyczących gospodarki leśnej UE.

Ryc. 16. Strona tytułowa programu Forum Leśnego, Targi Eko-Las (2014).

2008

- Certyfikacja w lasach.
- Lasy a rozwój obszarów wiejskich.
- Konferencja klimatyczna na Bali.
- Nowy kodeks leśny Federacji Rosyjskiej oraz certyfikacja lasów w Rosji.

2010

- Usługowe formy realizacji prac leśnych.
- Nowe techniki i technologie w pracach leśnych.
- Drewno energetyczne.
- Gospodarka przestrzenna a lasy.

2012

- Wizja dla lasów.
- Nowoczesne maszyny leśne, czyli czy harwestery zabiorą pracę drwalom.
- Kształcenie leśne dla potrzeb kadr zakładów usług leśnych. Modelowy przetarg na usługi leśne.
- Niemiecki model porozumiewania się zarządców i właścicieli lasów z niemieckimi przedsiębiorcami leśnymi.
- Biomasa leśna do celów energetycznych jako istotny produkt gospodarki leśnej.
- Waloryzacja i konfekcjonowanie surowca drzewnego w obrocie.

2014

- Techniczne, ergonomiczne i organizacyjne aspekty pracy w lesie.
- Elementy obrotu surowcem drzewnym z przygotowaniem surowca do sprzedaży.
- Wybór wykonawców usług leśnych. Realizacja prac leśnych.

Bliższe informacje o Forum Leśnym dostępne są na stronach www.forum-lesne.pl, www.forum.ptl.pl.

Nagroda i tytuł studenta roku im. Prof. Józefa Rivolego

W 2007 roku Zarząd Oddziału Wielkopolskiego PTL postanowił corocznie nagradzać najlepszego studenta Wydziału Leśnego w Poznaniu tytułem „student roku” oraz nagrodą finansową. Od 2008 roku pełna nazwa tytułu brzmi: „Nagroda i tytuł studenta roku im. Prof. Józefa Rivolego”. Wyboru kandydata dokonuje kapituła, w której skład wchodzi: prodziekan ds. studenckich, przewodniczący i sekretarz Zarządu Oddziału oraz opiekun Koła Leśników. Od roku 2011 w skład kapituły wchodzi także redaktor naczelny „Przeglądu Leśniczego”.

Laureatami wyróżnienia do 2017 roku byli:

- 2007 – Marek Skierka
- 2008 – Hubert Jurczyszyn
- 2009 – Leszek Simonowicz
- 2010 – Aleksandra Kempa
- 2011 – Jędrzej Ziółkowski
- 2012 – Wojciech Borzyszkowski
- 2013 – Adrian Kocoń
- 2014 – Beata Kątna
- 2015 – Adrian Talaśka
- 2016 – Mateusz Modrzejewski
- 2017 – Małgorzata Hoppe

Spotkania przedświąteczne

Od lat w grudniu odbywają się (najpierw w Kolegium Cieszkowskich Starym, a ostatnio w Kolegium Rungego Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu) tradycyjne spotkania wigilijne członków i sympatyków Oddziału Wielkopolskiego. Referaty o charakterze historycznym na tych spotkaniach wygłaszali: prof. Władysław Chałupka, prof. Andrzej Litewka, prof. Małgorzata Mańka, Jerzy Flisykowski, Marlena Kowalkowska, Wojciech Kowalkowski i Jarosław Szaban. Stałym punktem programu są koncerty chóralne inicjowane i prowadzone przez prof. Władysława Chałupkę. Wysłuchano w ostatnich latach występów Chóru Kameralnego Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu Musica Viva pod dyrekcją Marka Gandeciego (2007-2011), Chóru Kameralnego Gimnazjum i I Liceum Ogólno-

kształcącego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu Canticum Novum pod dyrekcją Sławomiry Raczyńskiej (2012, 2013 i 2014) oraz Zespołu Solistów Lumen Vocale pod dyrekcją Marianny Majchrzak (2013 i 2016).

Podczas spotkania grudniowego wręczane są uroczyste odznaki honorowe Towarzystwa oraz legitymacje i odznaki nowo przyjętym członkom Oddziału Wielkopolskiego Polskiego Towarzystwa Leśnego. Gościem honorowym spotkań grudniowych jest Przewodniczący Zarządu Głównego prof. Andrzej Grzywacz, a życzenia uczestnikom spotkania składa zgodnie z tradycją jeden z seniorów Towarzystwa (ryc. 17).

Polskie Towarzystwo Leśne
Oddział Wielkopolski

Serdecznie zapraszamy na

Seminarium Wigilijne
Polskiego Towarzystwa Leśnego Oddział Wielkopolski

które odbędzie się **15 grudnia 2009 r.** o godz. **16.00**
w Kolegium Rungego, ul. Wojska Polskiego 52 w Poznaniu.

W programie:

I. CZĘŚĆ OFICJALNA - Z UDZIAŁEM PRZEWODNICZĄCEGO ZG PTL PROF. DR HAB. ANDRZEJA GRZYWACZA

- Wręczenie odznaki i tytułu członka honorowego Polskiego Towarzystwa Leśnego.
- Wręczenie odznak honorowych Polskiego Towarzystwa Leśnego.
- Wręczenie odznak i legitymacji nowo przyjętym członkom PTL.

II. WYSTĄPIENIA REFERATOWE

- Prof. dr hab. Małgorzata Mańka, Jerzy Flisykowski - „Pracownicy poznańskiego Wydziału Leśnego w Polskim Towarzystwie Leśnym”.
- Dr inż. Wojciech Kowalkowski – „Pro bono silvae: panorama aktywności Oddziału Wielkopolskiego Polskiego Towarzystwa Leśnego w bieżącym roku”.
- Marlena Kowalkowska - „Historia nadleśnictwa Żegrowo w starej fotografii”.

III. CZĘŚĆ ARTYSTYCZNA

- Koncert Chóru Kameralnego Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu *Musica Viva* (prowadzi prof. dr hab. Władysław Chałupka).

IV. SPOTKANIE WIGILIJNE

Zaprasza

W imieniu Zarządu Oddziału Wielkopolskiego PTL
Mgr inż. Jerzy Flisykowski
Przewodniczący

Ryc. 17. Program seminarium przedświątecznego (2009).

Kampania edukacyjna „Lasom Przyjazny”

Ryc. 18. Logo kampanii edukacyjnej „Lasom przyjazny”.

Celem realizowanej od lat przez Oddział Wielkopolski PTL kampanii edukacyjnej jest podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa poprzez wpływanie na pozytywny stosunek społeczeństwa do przyrody, a lasów w szczególności (ryc. 18).

W ramach tej kampanii Oddział Wielkopolski PTL wspólnie z Regionalną Dyрекcją Lasów Państwowych w Poznaniu, przy udziale nadleśnictw i innych organizacji, zorganizował w latach 2005-2015 festyny „Lasom Przyjazny” w różnych miejscowościach Wielkopolski, przyznając wyróżnienia instytucjom, lokalnym samorządom i szkołom działającym dla dobra lasów we współpracy z miejscowymi nadleśnictwami (ryc. 19, 20):

- 11 czerwca 2005 w Poznaniu (Nadleśnictwo Babki) Statuetkę „Lasom Przyjazny” otrzymała Komenda Wojewódzka Państwowej Straży Pożarnej w Poznaniu.
- 11 czerwca 2006 w Lesznie (Nadleśnictwo Karczma Borowa) Statuetkę „Lasom Przyjazny” otrzymała Komenda Wojewódzka Policji w Poznaniu.
- 23 czerwca 2007 w Kaliszu (Nadleśnictwo Kalisz) Statuetkę „Lasom Przyjazny” otrzymał Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu.
- 1 czerwca 2008 w Koninie (Nadleśnictwo Konin) Statuetkę i tytuł „Lasom Przyjazny” otrzymał Marszałek Województwa Wielkopolskiego.
- 9 maja 2009 w Gnieźnie (Nadleśnictwo Gniezno) Statuetkę „Lasom Przyjazny” otrzymały Międzynarodowe Targi Poznańskie.
- 5 września 2010 w Górze Śląskiej (Nadleśnictwo Góra Śląska)
- 7 maja 2011 r. w Ostrowie Wielkopolskim (Nadleśnictwo Taczanów)
- 30 czerwca 2012 r. w Turku (Nadleśnictwo Turek)
- 22 czerwca 2013 r. w Obornikach Wlkp. (Nadleśnictwo Oborniki)

Ryc. 19. Plakat festynu „Lasom Przyjazny” (2008).

Ryc. 20. Festyn „Lasom Przyjazny” w Koninie (2008).

- 31 maja 2014 r. w Poznaniu (RDLP w Poznaniu) Statuetkę „Lasom Przyjazny” przyznano Wielkopolskiemu Kuratorowi Oświaty.
- 21 czerwca 2015 r. we Wschowie (Nadleśnictwo Włoszakowice) Statuetkę „Lasom Przyjazny” przyznano Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Gorzowie.

Nordic walking w lesie w ramach kampanii „Lasom Przyjazny”

W jesienną niedzielę 24 września 2006 r. leśnicy i kardiolodzy, dbając o zdrowie i kondycję fizyczną, zaprosili miłośników lasu i rekreacji do leśnictwa Łękno k. Zaniemyśla (Nadleśnictwo Babki) na ścieżkę przyrodniczą. W programie spotkania przewidziano spacer z kijkami w lesie. Informacji o lesie i przyrodzie udzielali leśnicy, o zdrowiu i diecie mówili lekarze. Okazją do spotkania w lesie był Światowy Dzień Serca oraz trwająca kampania „Lasom Przyjazny”. Organizatorami aktywnego spotkania w lesie były: Polskie Towarzystwo Leśne Oddział Wielkopolski, Zakład Rehabilitacji Kardiologicznej AWF w Poznaniu, Polskie

Ryc. 21. Nordic walking w lesie (Oborniki 2007).

Ryc. 22. Nordic walking w lesie (Łopuchówko 2016).

Towarzystwo Kardiologiczne Oddział w Poznaniu oraz Lasy Państwowe. Spotkania rekreacyjno-edukacyjne z kijkami w lesie w ramach kampanii „Lasom Przyjazny” z okazji Światowego Dnia Serca, które przypadają w każdą ostatnią niedzielę września, stały się tradycją i podstawą współpracy leśników z innymi grupami zawodowymi, a lekarzami w szczególności. Spotkania z kijkami w lesie cieszą się coraz większym powodzeniem, gromadząc każdorazowo ponad 200 uczestników (ryc. 21, 22).

Impreza ta, nagłaśniana także w Wielkopolskim Biuletynie Lekarskim, propaguje zdrowy tryb życia i promuje atrakcyjne leśne zakątki Wielkopolski. W kolejnych latach gospodarzami leśnych spacerów z kijkami były następujące nadleśnictwa: 2007 – Oborniki, 2008 – Grodzisk, 2009 – Jarocin, 2010 – Kościan, 2011 – Łopuchówko, 2012 – Konstantynowo, 2013 – Gniezno, 2014 – Pniewy, 2015 – Czarniejewo i 2016 – Łopuchówko.

Bliższe informacje dotyczące kampanii „Lasom Przyjazny” dostępne są na stronie www.lasomprzyjazny.pl.

Bale leśnika

Przy współudziale Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych i Koła Leśników UP w Poznaniu, Oddział Wielkopolski PTL nawiązał do przedwojennych tradycji, organizując od 1992 roku doroczne „Skromne Bale Leśnika”. Od 2015 roku „Skromny Bal Leśnika” zmienił nazwę i stał się

Ryc. 23. Skromny XV Bal Leśnika w Puszczykowie (2007).

Ryc. 24. XXV Bal Leśnika, Bazar Poznański, Sala Biała (2017).

Ryc. 25. XXV Bal Leśnika, Bazar Poznański, Sala Biała (2017).

XXIII Balem Leśnika, ponieważ odbył się w 23 stycznia 2015 r. w Sali Białej Hotelu Bazar w Poznaniu, w której odbywały się bale przed II wojną światową (ryc. 23, 24, 25).

Inne obszary aktywności Oddziału Wielkopolskiego PTL

Przedstawiciel Oddziału Wielkopolskiego zasiada jako przedstawiciel Polskiego Towarzystwa Leśnego w Radzie Naukowej Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie, składając sprawozdanie z pracy Rady przed ZG PTL.

Przedstawiciel Oddziału reprezentuje często ZG PTL na Walnym Zebraniu Związku Stowarzyszeń Grupy Roboczej FSC – Polska oraz w pracach Stałej Komisji ds. Udziału Społeczeństwa przy Radzie Gospodarki Wodnej Regionu Wodnego Warty.

W 2004 r. zainicjowano akcję „Leśnicy dzieciom”, mającą na celu pomoc dzieciom będącym w potrzebie. Pierwszym przedsięwzięciem była wizyta w Ośrodku dla Dzieci Niewidzących i Niedowidzących w Owińskach koło Poznania w dniu 15 maja 2004 r., połączona z przekazaniem materiałów dydaktycznych. Działania w ramach kampanii „Leśnicy dzieciom” realizowane są obecnie wspólnie z Kołem Leśników Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu (ryc. 26).

Ryc. 26. Spotkanie z dziećmi w Ośrodku dla Dzieci Niewidzących w Owińskach (2006).

W latach 2005-2009 odbywały się coroczne imprezy z cyklu „Majówka z PTL” mające w zamyśle integrację członków i sympatyków Polskiego Towarzystwa Leśnego.

Medal „Pro Bono Silvae”

Mając na uwadze wyróżnienie osób wyjątkowo zasłużonych dla leśnictwa, Zarząd Oddziału Wielkopolskiego w roku 2004 zaproponował ustanowienie medalu Polskiego Towarzystwa Leśnego. Projekt ten postanowiono przedstawić na posiedzeniu Zarządu Głównego PTL. Zarząd Oddziału Wielkopolskiego PTL, inicjując nadanie tego szczególnego odznaczenia, sugerował nazwanie go Medalem im. Profesora Józefa Rivolego. Profesor Małgorzata Mańka (zastępca przewodniczącego Zarządu Oddziału Wielkopolskiego PTL) przygotowała projekt regulaminu przyznawania medalu, który został omówiony i przyjęty na spotkaniu członków Zarządu Oddziału Wielkopolskiego PTL dnia 4 czerwca 2004 r.

Ideę nadawania tego wyjątkowego medalu przez Polskie Towarzystwo Leśne zaprezentowałem na posiedzeniu Zarządu Głównego PTL dnia 16 września 2004 r. Pomysł ten nie został przyjęty jednomyślnie, a jego nazwa i osoba profesora Józefa Rivolego wzbudzały emocje. Na kolejnych spotkaniach z udziałem członków Zarządu Głównego PTL uzupełniające informacje na temat osoby i dokonań profesora Józefa Rivolego w powstaniu Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego pozwoliły przekonać oponentów. Ważnym głosem było zaprezentowanie sylwetki Józefa Rivolego przez profesora Władysława Chałupkę na seminarium pt. „Kierunki rozwoju Polskiego Towarzystwa Leśnego”, które odbyło się na terenie LZD Siemianice w dniach 9-10 marca 2006 r. W tym miejscu przypomnieć należy, że w 1877 roku we Lwowie profesor Józef Rivoli stanął w szeregu założycieli Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego, opracowując wraz z Henrykiem Strzeleckim i Ernestem Tillem statut dla tego towarzystwa.

W wyniku dalszych dyskusji uzgodniono, że poza sylwetką profesora Józefa Rivolego na awersie medalu zostanie umieszczona sylwetka Henryka Strzeleckiego, wybitnego leśnika i inicjatora powstania Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego. Medal ten pod nazwą „Pro Bono Silvae” ustanowiono ostatecznie w 2006 roku i stał się on najwyższym odznaczeniem przyznawanym przez Polskie Towarzystwo Leśne za wybitny wkład w rozwój leśnictwa i polskich lasów oraz za poszerzanie i promocję wie-

Ryc. 27. Awers medalu „Pro Bono Silvae”.

Ryc. 28. Rewers medalu „Pro Bono Silvae”.

dzy o lasach i leśnictwie. Projekt medalu wykonał Michał Woźniak, (ryc. 27, 28), a przyznano go po raz pierwszy w 2007 r. prof. Andrzejowi Szujeckiemu.

Działalność wydawnicza (wybrane pozycje wydawnicze)

Oddział Wielkopolski PTL wydawał publikacje towarzyszące w latach 2004-2008 Forum Leśnemu, które odbywał się cyklicznie w Poznaniu na terenie MTP, a także Forum Leśnemu „Człowiek – Las – Drewno”, które odbywało się w latach 2010- 2014 w ramach Międzynarodowych Targów Gospodarki Leśnej, Przemysłu Drzewnego i Ochrony Środowiska „Eko-Las”, które miały miejsce w Mostkach k. Świebodzina (ryc. 29).

W roku 2004 Oddział Wielkopolski PTL wydał przy współpracy RDLP w Pile, Poznaniu i Szczecinie przewodnik i mapę „Puszcza Notecka” oraz poradnik „Ochrona przyrody w lasach. Ochrona zwierząt”. W latach 2005-2007 ukazało się drugie wydanie poradnika „Ochrona przyrody w lasach. Ochrona szaty roślinnej” oraz „Gospodarka leśna a ochrona przyrody”. Wydano także kilka książeczek dla dzieci, które są wkomponowane w akcję edukacyjną realizowaną w ramach kampanii „Lasom Przyjazny”. Ukazało się trzecie, poprawione i uzupełnione wydanie poradnika „Ochrona przyrody w lasach. Ochrona zwierząt”. W roku 2008 ukazała się pierwsza książka z nowego cyklu „Z historii lasów wielkopolskich: z lasów nadobrzańskich”.

Ryc. 29. Okładka materiałów wydanych na Forum Leśnym „Człowiek – Las – Drewno” (2012).

Z okazji 90-lecia Koła Leśników Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu ukazało się wydawnictwo związane z tą rocznicą: „Historia Koła Leśników 1919-2009”. W 2010 r. ukazał się poradnik „Edukacja przyrodniczo-leśna” wraz z płytą CD, wydany także z udziałem Polskiego Towarzystwa Leśnego Oddział Wielkopolski. W 2011 roku wydano zbiór referatów wygłoszonych na seminarium naukowym „Ochrona grzybów w środowisku leśnym”.

Z okazji seminarium naukowego poświęconego 100. rocznicy urodzin członka honorowego PTL prof. Bohdana Kiełczewskiego ukazało się w roku 2012 wydawnictwo okolicznościowe. W tym samym roku ukazały się ponadto: wydany pod patronatem Oddziału Wielkopolskiego PTL poradnik „Pozyskanie drewna pilarką” autorstwa pracowników Katedry Użytkowania Lasu UP w Poznaniu, wydawnictwo okolicznościowe „Problemy współczesnego łowiectwa w Polsce” zawierające referaty wygłoszone podczas seminarium naukowego „Lasy, leśnictwo a gospodarka łowiecka” oraz materiały z Konferencji Naukowej „Puszcza Notecka – Człowiek – Las – Drewno”, które zawierały zarówno referaty z konferencji w 2012 r., jak również reprint materiałów z konferencji z lat 1992 oraz 2002.

Ryc. 30. Ilustrowany kodeks zachowania w lesie (2012).

W ramach kampanii „Lasom Przyjazny” wydano ilustrowany kodeks zachowania w lesie (ryc. 30).

Z uwagi na wyczerpany nakład książki „Problemy współczesnego łowiectwa w Polsce” oraz duże zainteresowanie czytelników ukazało się w roku 2013 drugie wydanie tego opracowania. Z okazji seminarium „Las i zdrowie” Oddział Wielkopolski Polskiego Towarzystwa Leśnego wydał w 2014 roku książkę pod tym samym tytułem, zawierającą referaty przygotowane przez 18 ekspertów reprezentujących 14 placówek naukowych.

W 2015 r. Oddział Wielkopolski Polskiego Towarzystwa Leśnego przypomniał osobę wybitnego leśnika i drzewiarza prof. Floriana Budniaka, wydając publikację „Prof. dr hab. Florian Budniak – leśnik, żołnierz, patriota”, zawierającą referaty wygłoszone przez zaproszonych referentów na seminarium z okazji 105. rocznicy urodzin Profesora.

Z okazji seminarium „Korzystajmy z lasu” Oddział Wielkopolski Polskiego Towarzystwa Leśnego wydał w 2015 roku książkę pod tym samym tytułem zawierającą referaty przygotowane przez 10 ekspertów reprezentujących 14 placówek naukowych.

Ukończono prace nad opracowaniem zbiorowym „Dąbrowy krotoszyńskie – monografia przyrodniczo-gospodarcza” pod redakcją dr. hab. Władysława Danielewicza, która trafiła do czytelników w 2016 r. W tymże roku ukazała się – wydana także staraniem Oddziału Wielkopolskiego – publikacja „Prof. Stanisław Szymański – ad perpetuum rei memoriam – w 90 rocznicę urodzin”, zawierająca teksty wystąpień wygłoszonych przez zaproszonych referentów podczas seminarium pod tym samym tytułem.

150-lecie swego istnienia Oddział Wielkopolski Polskiego Towarzystwa Leśnego uczcił wydaniem publikacji pod tytułem „150 lat dzia-

łałości stowarzyszenia leśników polskich w Wielkopolsce”, zawierającą referaty wygłoszone na konferencji jubileuszowej w grudniu 2016 r.

Oddział Wielkopolski PTL sprawuje od 2005 roku nadzór i obsługę serwisową komunikacji elektronicznej Polskiego Towarzystwa Leśnego. Realizuje również konsekwentnie elementy wizualizacji Polskiego Towarzystwa Leśnego. Pozyskano domenę „ptl”, wykorzystywaną z powodzeniem przez Towarzystwo.

ZAKOŃCZENIE

Przyjęty w 1878 r. statut Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego, prekursora Polskiego Towarzystwa Leśnego, tak formułował cele i sposoby działania GTL: *Celem Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego jest wpływanie na rozwój gospodarstwa leśnego w kraju, popieranie interesów leśnictwa i wzajemne kształcenie w zawodzie leśniczym.*

Do tego celu zdąża Towarzystwo:

- *poprzez wzajemną wymianę zdań i doświadczeń tak pisemną, jak też i ustną na walnych zgromadzeniach, zebraniach towarzyskich i ogólnych zjazdach leśnych, urządzenie odczytów i wydawanie czasopisma fachowego, które jest zarazem organem Towarzystwa, również przez nakłady dzieł fachowych w języku polskim i utrzymywanie biblioteki zawodowej,*
- *przez wnoszenie memoriałów i petycji do władz rządowych i autonomicznych w sprawach gospodarstwa leśnego i udzielanie im na żądanie fachowych opinii i rad,*
- *przez zwiedzanie gospodarstw leśnych i otrzymywanie znajomości osobistej między członkami.*

Przytoczone w publikacji informacje przybliżają w skrócie różnorodne formy aktywności Oddziału Wielkopolskiego Polskiego Towarzystwa Leśnego po II wojnie światowej. Pozwala to na ocenę zgodności podejmowanych działań zarówno z celami założycieli Towarzystwa sprzed ponad 120 lat, jak i aktualnym statutem PTL, dokumentując także historyczną ciągłość idei założycielskiej PTL, jaką jest działalność jego członków dla dobra polskich lasów.

Podziękowanie

Dziękuję w tym miejscu: pani Krystynie Okrutnik, która ułatwiła mi dostęp do archiwaliów Polskiego Towarzystwa Leśnego, panu dr. hab. Wojciechowi Kowalkowskiemu, sekretarzowi Oddziału, autorowi ostatnich sprawozdań z aktywności Oddziału, z których skrupulatnie korzystałem oraz panu prof. Władysławowi Chałupce, którego cenne uwagi nadały finalną formę tej publikacji.

Literatura

- Kasprzyk Stanisław. 1984. Dzieje Polskiego Towarzystwa Leśnego 1882-1982. Wyd. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne: 1-280.
- Orłowska J., Partyka T. 1972. Oddziały Towarzystwa i ich działalność. W: Polskie Towarzystwo Leśne w Polsce Ludowej (działalność i kierunki rozwoju). Wyd. Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Leśnego, Warszawa: 1-270.
- Sprawozdania z działalności Oddziału Polskiego Towarzystwa Leśnego w Poznaniu.
- Sprawozdania z działalności Oddziału Wielkopolskiego Polskiego Towarzystwa Leśnego.
- Protokoły z Walnych Zebrań Oddziału Polskiego Towarzystwa Leśnego w Poznaniu.

ZAŁĄCZNIK 1

Członkowie Zarządów Oddziału Wielkopolskiego Polskiego Towarzystwa Leśnego w Poznaniu w latach 1958-2017

1958

Dr Wiesław Szczerbiński – *przewodniczący*
Mgr inż. Jerzy Motylewski – *wiceprzewodniczący*
Mgr inż. Krzysztof Chwaliński – *sekretarz*
Inż. Z. Namysł – *skarbnik*
Doc. dr Karol Mańka
Mgr inż. Jan Mikstacki
Mgr inż. Lucjan Stryczyński
Mgr inż. Waław Olszewski

1959-1961

Mgr inż. Jerzy Motylewski – *przewodniczący*
Mgr inż. Waław Olszewski – *wiceprzewodniczący*
Mgr inż. Krzysztof Chwaliński – *sekretarz*
Inż. Z. Namysł – *skarbnik*
Doc. dr Karol Mańka
Mgr inż. Jan Mikstacki
Doc. dr Wiesław Szczerbiński

1961-1963

Mgr inż. Jerzy Motylewski – *przewodniczący*
Mgr inż. Edward Tarociński – *wiceprzewodniczący*
Mgr inż. Kazimierz Głyda – *sekretarz*
Mgr inż. Marian Lipowicz – *skarbnik*
Mgr inż. Waław Olszewski
Doc. dr Karol Mańka
Mgr inż. Bronisław Mikstacki
Doc. dr Wiesław Szczerbiński

1963-1965

Mgr inż. Jerzy Motylewski – *przewodniczący*
Doc. dr Wiesław Szczerciński – *wiceprzewodniczący*
Mgr inż. Mieczysław Paul – *sekretarz*
Mgr inż. Marian Buliński – *skarbnik*
Mgr inż. Waław Olszewski
Prof. dr Karol Mańka
Dr inż. Maciej Ławniczak
Doc. dr Zdzisław Jakubowski
Doc. dr Zygmunt Pohl – *przewodniczący Komisji Rewizyjnej*

1965-1971

Dr inż. Zygmunt Witkowski – *przewodniczący*
Dr inż. Jan Meixner – *wiceprzewodniczący*
Dr inż. Cezary Pacyniak – *sekretarz*
Mgr inż. Zdzisław Ratajczak – *skarbnik*
Mgr inż. Waław Olszewski
Prof. dr Karol Mańka
Mgr inż. Mieczysław Paul
Doc. dr Zdzisław Jakubowski
Dr inż. Wiktor Kadłubowski – *przewodniczący Komisji Rewizyjnej*

1971-1973

Doc. dr Edward Źółciak – *przewodniczący*
Mgr inż. Karol Eder – *wiceprzewodniczący*
Dr inż. Ryszard Miś – *sekretarz*
Mgr inż. Jacek Remi – *skarbnik*
Mgr inż. Waław Olszewski
Prof. dr Karol Mańka
Doc. dr Zygmunt Witkowski
Doc. dr Jan Meixner
Dr inż. Wiktor Kadłubowski – *przewodniczący Komisji Rewizyjnej*

1973-1976

Dr inż. Ryszard Miś – *przewodniczący*
Mgr inż. Karol Eder – *wiceprzewodniczący*
Mgr inż. Jacek Remi – *sekretarz*
Mgr inż. Jan Kukuła – *skarbnik*
Mgr inż. Wacław Olszewski
Doc. dr hab. Tadeusz Przybylski
Prof. dr Florian Budniak
Doc. dr hab. Edward Żółciak
Mgr inż. Stanisław Czopor
Doc. dr hab. Wiktor Kadłubowski – *przewodniczący Komisji*
Rewizyjnej

1976-1979

Dr hab. Ryszard Miś – *przewodniczący*
Mgr inż. Karol Eder – *wiceprzewodniczący*
Dr inż. Józef Grodecki – *sekretarz*
Mgr inż. Jan Ceitel – *skarbnik*
Prof. dr Florian Budniak
Mgr inż. Wacław Olszewski
Dr inż. Ireneusz Hernik
Mgr inż. Michał Mazurkiewicz
Doc. dr hab. Edward Żółciak
Mgr inż. Stanisław Czopor
Mgr inż. Zdzisław Wasyluk
Doc. dr hab. Wiktor Kadłubowski – *przewodniczący Komisji*
Rewizyjnej

1979-1982

Doc. dr hab. Konrad Magnuski – *przewodniczący*
Mgr inż. Karol Eder – *wiceprzewodniczący*
Dr inż. Józef Grodecki – *sekretarz*
Dr inż. Jan Ceitel – *skarbnik*
Prof. dr Florian Budniak
Mgr inż. Wacław Olszewski

Dr inż. Ireneusz Hernik
Doc. dr hab. Ryszard Miś
Dr inż. Stanisław Czopor
Mgr inż. Mieczysław Kołomecki
Dr inż. Andrzej Woźniak
Doc. dr hab. Łucjan Sobański – *przewodniczący Komisji Rewizyjnej*

1982-1985

Doc. dr hab. Konrad Magnuski – *przewodniczący*
Mgr inż. Karol Eder – *wiceprzewodniczący*
Dr inż. Jan Ceitel – *sekretarz*
Dr inż. Hubert Szramka – *skarbnik*
Prof. dr Florian Budniak
Mgr inż. Waław Olszewski
Dr inż. Ireneusz Hernik
Inż. Zdzisław Henicz
Dr inż. Stanisław Czopor
Dr inż. Józef Grodecki
Dr inż. Andrzej Woźniak
Przedstawiciel Studenckiego Koła Młodych
Doc. dr hab. Łucjan Sobański – *przewodniczący Komisji Rewizyjnej*

1985-1988

Dr inż. Jan Ceitel – *przewodniczący*
Mgr inż. Mieczysław Kołomecki – *wiceprzewodniczący*
Dr inż. Andrzej Łabędzki – *sekretarz*
Dr inż. Hubert Szramka – *skarbnik*
Mgr inż. Janusz Bielecki
Mgr inż. Waław Olszewski
Dr inż. Ireneusz Hernik
Doc. dr hab. Konrad Magnuski
Doc. dr hab. Dieter Franciszek Giefing
Dr inż. Józef Grodecki
Dr inż. Andrzej Woźniak
Przedstawiciel Studenckiego Koła Młodych
Dr inż. Władysław Barzdajn – *przewodniczący Komisji Rewizyjnej*

1988-1992

Dr inż. Jan Ceitel – *przewodniczący*
Mgr inż. Mieczysław Kołomecki – *wiceprzewodniczący*
Dr inż. Andrzej Łabędzki – *sekretarz*
Mgr inż. Władysław Kusiak – *skarbnik*
Dr inż. Hubert Szramka
Mgr inż. Jerzy Flisykowski
Doc. dr hab. Konrad Magnuski
Doc. dr hab. Dieter Franciszek Giefing
Mgr inż. Mieczysław Kołomecki
Dr inż. Andrzej Woźniak
Mgr inż. Zbigniew Żywicki
Przedstawiciel Studenckiego Koła Młodych
Dr inż. Władysław Barzdajn – *przewodniczący Komisji Rewizyjnej*

1992-1994

Prof. dr hab. Marian Kubiak – *przewodniczący*
Mgr inż. Jerzy Flisykowski – *wiceprzewodniczący*
Dr inż. Andrzej Łabędzki – *sekretarz*
Dr inż. Roman Gornowicz – *skarbnik*
Dr inż. Jan Ceitel
Dr inż. Jacek Zientarski
Mgr inż. Mieczysław Kołomecki
Doc. dr hab. Dieter Franciszek Giefing
Mgr inż. Andrzej Sława-Neyman
Dr inż. Władysław Barzdajn – *przewodniczący Komisji Rewizyjnej*

1995-1998

Prof. dr hab. Marian Kubiak – *przewodniczący*
Mgr inż. Jerzy Flisykowski – *wiceprzewodniczący*
Dr inż. Andrzej Łabędzki – *sekretarz*
Dr inż. Roman Gornowicz – *skarbnik*
Dr inż. Władysław Barzdajn – *przewodniczący Komisji Rewizyjnej*

1998-2000

Mgr inż. Jerzy Flisykowski – *przewodniczący*
Prof. dr hab. Małgorzata Mańka – *wiceprzewodniczący*
Dr inż. Jędrzej Kasprzak – *sekretarz*
Mgr inż. Elżbieta Rozmiarek – *skarbnik*
Prof. dr hab. Władysław Chałupka
Mgr inż. Iwo Gałęcki
Dr hab. Roman Gornowicz
Mgr inż. Piotr Grygier
Prof. dr hab. Tadeusz Przybylski
Mgr inż. Maria Szelağ
Prof. dr hab. Władysław Barzdajn – *przewodniczący Komisji
Rewizyjnej*

2001-2003

Mgr inż. Jerzy Flisykowski – *przewodniczący*
Prof. dr hab. Małgorzata Mańka – *wiceprzewodniczący*
Dr inż. Wojciech Kowalkowski – *sekretarz*
Mgr inż. Elżbieta Rozmiarek – *skarbnik*
Prof. dr hab. Władysław Chałupka
Mgr inż. Iwo Gałęcki
Dr hab. Roman Gornowicz
Mgr inż. Piotr Grygier
Prof. dr hab. Tadeusz Przybylski
Mgr inż. Maria Szelağ
Prof. dr hab. Władysław Barzdajn – *przewodniczący Komisji
Rewizyjnej*

2004-2006

Mgr inż. Jerzy Flisykowski – *przewodniczący*
Prof. dr hab. Małgorzata Mańka – *wiceprzewodniczący*
Dr inż. Wojciech Kowalkowski – *sekretarz*
Mgr inż. Elżbieta Rozmiarek – *skarbnik*
Prof. dr hab. Władysław Chałupka
Mgr inż. Iwo Gałęcki

Dr hab. Roman Gornowicz
Mgr inż. Piotr Grygier
Dr hab. inż. Dariusz Gwiazdowicz
Dr inż. Ewa Naparty
Prof. dr hab. Tadeusz Przybylski
Mgr inż. Maria Szelağ
Prof. dr hab. Władysław Barzdajn – *przewodniczący Komisji
Rewizyjnej*

2007-2011

Mgr inż. Jerzy Flisykowski – *przewodniczący*
Prof. dr hab. Małgorzata Mańka – *wiceprzewodniczący*
Dr inż. Wojciech Kowalkowski – *sekretarz*
Mgr inż. Elżbieta Rozmiarek – *skarbnik,*
mgr inż. Katarzyna Dolata (od 2009 r.)
Prof. dr hab. Władysław Chałupka
Mgr inż. Iwo Gałeccki
Prof. dr hab. Roman Gornowicz
Mgr inż. Piotr Grygier
Prof. dr hab. Dariusz Gwiazdowicz
Dr inż. Ewa Naparty
Dr hab. inż. Jarosław Szaban
Mgr inż. Maria Szelağ
Prof. dr hab. Władysław Barzdajn – *przewodniczący Komisji
Rewizyjnej*

2012-2015

Mgr inż. Jerzy Flisykowski – *przewodniczący*
Prof. dr hab. Małgorzata Mańka – *wiceprzewodniczący*
Dr hab. inż. Wojciech Kowalkowski – *sekretarz*
Mgr inż. Piotr Szyszko – *skarbnik*
Prof. dr hab. Władysław Chałupka
Mgr inż. Iwo Gałeccki
Mgr inż. Bogdan Golczak
Prof. dr hab. Roman Gornowicz

Mgr inż. Piotr Grygier
Mgr inż. Marlena Kowalkowska
Dr hab. inż. Jarosław Szaban
Mgr inż. Maria Szelağ
Prof. dr hab. Władysław Barzdajn – *przewodniczący Komisji*
Rewizyjnej

2016-2019

Mgr inż. Jerzy Flisykowski – *przewodniczący*
Prof. dr hab. Małgorzata Mańka – *wiceprzewodniczący*
Dr hab. inż. Wojciech Kowalkowski – *sekretarz*
Mgr inż. Piotr Szyszko – *skarbnik*
Prof. dr hab. Władysław Chałupka
Mgr inż. Maciej Cudak
Mgr inż. Iwo Gałęcki
Mgr inż. Piotr Grygier
Mgr inż. Marlena Kowalkowska
Mgr inż. Tomasz Kwieciński
Mgr inż. Jacek Napieralski
Dr hab. inż. Jarosław Szaban
Prof. dr hab. Władysław Barzdajn – *przewodniczący Komisji*
Rewizyjnej

ZAŁĄCZNIK 2

Wybrane tematy zebrań referatowych oraz innych przedsięwzięć organizowanych przez Zarządy Oddziału Wielkopolskiego PTL w Poznaniu

Kadencje 1958-1965

Zebrania referatowe

- Doc. dr Karol Mańka – *Współczesny stan badań nad mikoryzą drzew leśnych, ze specjalnym uwzględnieniem danych zebranych podczas podróży do Szwecji.*
- Doc. dr Bolesław Zabielski – *Elementarne zasady organizacji doświadczeń w leśnictwie.*
- Doc. dr W. Szczerbiński – *Najważniejsze problemy w łowiectwie.*
- Doc. dr Wiesław Szczerbiński – *Przyrodnicze warunki łowieckie dawniej i dziś. Cele nowoczesnie pojętego gospodarstwa łowieckiego w ramach ochrony przyrody.*
- Prof. dr Leon Mroczkiewicz – *Teorie Darwina a zagadnienia leśnictwa.*
- Prof. dr Tadeusz Molenda – *Wpływ integracji ekonomicznej na rozwój stosunków między lasami a przemysłem.*
- Prof. dr Leon Mroczkiewicz – *Kierunki hodowli lasu i ich przystosowanie do aktualnych potrzeb gospodarstwa narodowego.*
- Doc. Zygmunt Pohl – *Wzmożenie produktywności gleb leśnych jako podstawa do zwiększenia produktywności naszych lasów.*
- Doc. Zdzisław Wilusz – *Praktyczna genetyka leśna jako podstawowa droga do zwiększenia produktywności naszych lasów.*
- Dr Alfred Szmidt – *Chemiczna a biologiczna metoda w ochronie lasu.*
- Mgr inż. Florian Budniak – *Zagadnienie integracji w przemyśle drzewnym.*
- Prof. dr Leon Mroczkiewicz – *Badania nad realizacją przeprowadzania trzebieży selekcyjnej w drzewostanach sosnowych.*
- Prof. dr Tadeusz Molenda – *Problem cienkiego drewna przemysłowego.*
- Dr inż. Romuald Domański – *Nawożenie mineralne w leśnictwie.*

- Mgr inż. Edward Tarociński – *Sinizna wewnętrzna drewna sosnowego.*
- Doc. dr Karol Mańka – *O realizacji wskazań fitopatologii jako czynnik produkcji leśnej.*
- Mgr inż. Jerzy Wiśniewski – *Znaczenie mrówek w ochronie lasu.*
- Dr inż. Wiesław Szczerbiński – *Aktualne zagadnienia z zakresu gospodarstwa łowieckiego: część I – sarna, część II – jelen.*
- Mgr in. K. Korzeniewski – *Lasy szwedzkie – ich organizacja i zagospodarowanie.*
- Prof. dr Tadeusz Perkitny – *Klejenie drewnianych elementów konstrukcyjnych jako środek zapobiegania deficytowi drewna.*
- Dr inż. Florian Budniak – *Problemy ekonomiki i organizacji pozyskania, dostawy i przerobu drobnicy iglastej.*
- Dr inż. Mieczysław Podgórski – *Wpływ postępu technicznego na kształtowanie się pracy w państwowym gospodarstwie leśnym.*
- Dr inż. Mieczysław Podgórski – *Zagadnienia taryfikacji pracy i płacy w państwowym gospodarstwie leśnym.*
- Dr inż. Wiktor Kadłubowski – *Biologiczne podstawy ochrony lasu.*

Kadencje 1965-1985

Zebrania referatowe

- Doc. dr Marian Kubiak – *Problemy gospodarki leśnej w Jugosławii.*
- Dr inż. Tadeusz Przybylski – *Lasy i leśnictwo tropikalne na przykładzie Wietnamu.*
- Prof. dr Leon Mroczkiewicz – *O lasach Wietnamu.*
- Dr inż. Zbigniew Stecki – *Spostrzeżenia hodowlano-leśne z Ukrainy.*
- Dr inż. Edward Żółciak – *Rola komisji techniczno-gospodarczych w urządzaniu lasu.*
- Doc. dr Marian Kubiak – *Problemy budowy, mechanizacji i technologii pracy na składnicach spedycyjno-manipulacyjnych.*
- Dr inż. Maciej Giertych – *Badania proveniencyjne nad sosną i świerkiem.*
- Dr inż. Cezary Pacyniak – *Rozmieszczenie jodły (*Abies alba*) i jej udział w zespołach leśnych w zachodniej Polsce.*

- Mgr inż. Jacek Remi – *Niektóre problemy leśnictwa w Szwajcarii.*
- Mgr inż. Jerzy Modrzyński – *Leśnictwo i przemysł drzewny w Finlandii.*
- Dr inż. Stanisław Fiołek – *Zadania, zakres, zasięg, treść, sposoby, warunki i środki działalności Muzeum Leśnictwa i Drzewnictwa.*
- Dr inż. Bogusław Fruziński – *Łowiectwo w Finlandii.*
- Prof. dr Tadeusz Perkitny – *Przez cztery instytuty technologii drewna dookoła świata.*
- Doc. dr Marian Kubiak – *Składnice w procesie pozyskania drewna na przykładzie gospodarstw leśnych Austrii i Czechosłowacji.*
- Prof. dr Karol Mańka – *Zagadnienia huby korzeniowej i opieńki miodowej w świetle obrad międzynarodowej konferencji odbytej w Poznaniu w 1971 r.*
- Dr inż. Ryszard Miś – *Zagadnienia cybernetyki i nowej technologii obliczeniowej w świetle obrad międzynarodowej konferencji odbytej w Zvoleniu (Czechosłowacja) w 1971 roku.*
- Prof. dr Stefan Białobok – *O lasach w Japonii.*
- Prof. dr Karol Mańka – *Nauka leśnictwa na II Kongresie Nauki Polskiej.*
- Doc. dr Kazimierz Urbański – *Lasy i leśnictwo Norwegii.*
- Doc. dr Marian Kubiak – *Problemy pozyskiwania drewna na terenach pohuraganowych Niemieckiej Republiki Federalnej.*
- Prof. dr Florian Budniak – *Leśnictwo i przemysł drzewny w Peru.*
- Doc. dr hab. Stanisław Zabielski – *Uprawa drzew szybko rosnących we Włoszech i Republice Federalnej Niemiec.*
- Mgr inż. Krzysztof Rudzki – *Lasy i leśnictwo Mongolii.*
- Doc. dr hab. Jerzy Wiśniewski – *Wrażenia przyrodniczo-leśne z podróży do Włoch.*
- Dr inż. Ryszard Siwecki – *Wrażenia z pobytu w instytutach leśnych USA i Europy Zachodniej.*
- Dr inż. Stanisław Jastrzębski – *Problemy ochrony środowiska naturalnego w Polsce.*
- Mgr inż. Jerzy Musiał – *Główne kierunki gospodarki leśnej w ZSRR.*
- Prof. dr Bolesław Zabielski – *Możliwości produkcyjne zapasu drzewnego na pniu w układzie obrębu lasu normalnego w ramach kolei rębny.*
- Prof. dr Florian Budniak – *Leśnictwo i przemysł drzewny Kanady.*

- Dr inż. Alojzy Młynarek – *Aktualny stan prac nad organizacją Muzeum Leśnictwa.*
- Prof. dr Stanisław Szymański – *Zastosowanie gniazdowej (wg Ogijewskiego) metody uprawy dębu do zagospodarowania bogatych siedlisk.*
- Mgr Krzysztof Przyborski – *Zastosowanie minikomputera Cella Tron w jednostkach lasów państwowych.*
- Prof. dr Mieczysław Podgórski – *Zadania produkcyjne, nakłady pracy, koszty i efektywność pracy w nadleśnictwach lasów państwowych w latach 1971-1974.*
- Prof. dr Bolesław Zabielski – *Lasy i leśnictwo Finlandii.*
- Prof. dr Marian Kubiak – *Tendencje rozwojowe metod pozyskiwania drewna w Szwecji i Finlandii.*
- Prof. dr Marian Kubiak – *Problemy pozyskiwania i wywozu drewna Węgier.*
- Mgr inż. Jerzy Musiał – *Lasy i leśnictwo Wietnamu.*
- Dr inż. Henryk Różański – *Nowoczesne maszyny i urządzenia do pozyskiwania drewna.*
- Prof. dr Józef Broda – *Ochrona naturalnego środowiska człowieka w Polsce – w ujęciu historycznym.*
- Prof. dr Florian Budniak – *Zagadnienia turystycznego zagospodarowania lasów z uwzględnieniem ochrony środowiska.*
- Prof. dr Jerzy Wiśniewski – *Refleksje na temat ochrony przyrody i naturalnego środowiska.*
- Prof. dr Marian Kubiak – *Wyniki badań nad nową technologią pozyskiwania drewna w użytkowaniu rębnym z uwzględnieniem zrębkowania całych koron.*
- Doc. dr hab. Stanisław Zabielski – *Leśnictwo i doświadczałnictwo leśne w Maroku.*
- Prof. dr Mieczysław Podgórski – *Osiągnięcia nauki leśnictwa w Polsce w latach 1971-1980.*
- Dr hab. Henryk Chylarecki – *Wyniki introdukcji daglezi w Polsce w środowisku leśnym i perspektywy jej uprawy.*
- Prof. dr Marian Kubiak – *Lasy i leśnictwo w Turcji.*
- Doc. dr hab. Zygmunt Filipek – *Produkcja kompostu korowego w warunkach terenowych.*
- Dr inż. Jerzy Modrzyński – *Lasy i leśnictwo w RFN widziane okiem hodowcy.*

- Prof. dr Bolesław Zabielski – *Lasy i leśnictwo Włoch.*
- Prof. dr Florian Budniak – *Udział leśników w Ruchu Oporu w czasie drugiej wojny światowej.*
- Dr inż. Henryk Różański – *Problemy mechanizacji prac leśnych.*
- Prof. dr Marian Kubiak – *Próba określenia rezerw surowca drzewnego w rębnych drzewostanach sosnowych.*
- Dr inż. Alfred Edward Szmidt – *Wydajność genetyczna szwedzkich plantacji nasiennych.*
- Prof. dr Józef Broda – *Udział Polskiego Towarzystwa Leśnego w zorganizowaniu ogólnopolskiego muzeum leśnictwa.*
- Dr inż. Kazimierz Ratajszczak – *Informacja o postępie prac przy organizowaniu i budowie Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie.*
- Doc. dr hab. Ryszard Siwecki – *Wrażenia z XVII Światowego Kongresu IUFRO, który odbył się we wrześniu 1981 r. w Kioto pod przewodnim hasłem „Badania dzisiaj dla lasów jutra”.*
- Prof. dr Józef Broda – *Lasy Królestwa Polskiego i stan ich zagospodarowania w okresie powstania styczniowego.*
- Prof. dr Stanisław Szymański – *Uproduktywnienie i przebudowa drzewostanów w różnym stopniu uszkodzonych przez śniegi, wiatry i gradacje owadów.*
- Prof. dr Stanisław Szymański – *Lasy i leśnictwo Szwecji – refleksje z podróży delegacji Zarządu Głównego PTL.*
- Prof. dr Karol Mańka – *Zagadnienia zamierania pędów sosny.*
- Prof. dr hab. Kazimierz Urbański – *Aktualne problemy szkółkarstwa leśnego.*
- Dr inż. Ireneusz Hernik – *Aktualna technika i technologia przygotowania gleby w leśnictwie.*
- Prof. dr Stanisław Szymański – *Potrzeba udoskonalenia i ujednoczenia klasyfikacji rębni.*
- Prof. dr hab. Tadeusz Cybulko – *Las jako źródło surowca energetycznego.*
- Prof. dr Józef Broda – *Etapy rozwoju gospodarstwa leśnego w Polsce Ludowej (próba oceny).*
- Dr inż. Jan Ceitel – *Kilka uwag o leśnictwie Dolnej Saksonii i Bawarii jako refleksje z podróży PTL do RFN.*

Kadencje 1985-1992

Zebrania referatowe

- Doc. dr hab. Ryszard Siwecki – *Wpływ kwaśnych deszczów na ekosystemy leśne – wrażenia z pobytu naukowego w Szwecji.*
- Prof. dr hab. Maciej Giertych – *Wrażenia z Kongresu IUFRO w Jugosławii i wycieczki o tematyce genetycznej.*
- Prof. dr hab. Mieczysław Podgórski – *Możliwości zobiektywizowanej oceny ekonomicznej gospodarstwa leśnego.*

Kadencje 1992-1998

Zebrania referatowe

- Mgr inż. H. Adamczewski – *Problemy związane z zagospodarowaniem pożarysk w Nadleśnictwie Potrzebowice.*
- Mgr inż. Piotr Grygier – *RDLP w Poznaniu w dwa lata od wejścia w życie ustawy o lasach.*
- Mgr inż. Stanisław Tomczyk – *Program zagospodarowania pożaryska w Nadleśnictwie Potrzebowice.*
- Mgr inż. Leszek Baranowski – *Przetargowe formy sprzedaży drewna – wzorce modelowe i kierunki rozwoju.*
- Prof. dr hab. Józef Broda – *Czy i ile razy ustawa o państwowym gospodarstwie leśnym z 1949 r. powinna zostać znowelizowana? (Przegląd i charakterystyka powojennego ustawodawstwa dotyczącego lasów państwowych i przemysłu drzewnego).*
- Mgr inż. Piotr Grygier, dr inż. Jacek Zientarski – *Ekologizacja gospodarstwa leśnego.*
- Dr inż. Andrzej Łabędzki – *Problemy zwalczania szkodników wtórnych.*
- Mgr inż. Andrzej Kosakowski – *Przyrodnicze uwarunkowania intensyfikacji ekologicznych zasad postępowania w gospodarstwie leśnym.*
- Prof. dr hab. Tadeusz Przybylski – *Ekosystem i drzewostan.*
- Dr hab. Władysław Barzdajn – *Możliwości bezrębowego zagospodarowania drzewostanów sosnowych w świetle badań w nadleśnictwach Gubin i Torzym.*
- Prof. dr hab. Ryszard Miś – *Praktyczne aspekty proekologicznej gospodarki leśnej.*

- Dr inż. Józef Grodecki – *Rozwój techniki i technologii wykonania prac leśnych w aspekcie zmian celów gospodarki leśnej.*
- Prof. dr hab. Bogdan Drogoszewski – *Sposoby zalesiania i postępowanie hodowlane w drzewostanach na gruntach porolnych.*
- Prof. dr hab. Tadeusz Przybylski – *Lasy i leśnictwo Wietnamu.*
- Doc. dr St. Sława-Neyman – *Wybrane zagadnienia ochrony fitosanitarnej w świetle przepisów europejskich.*
- Dr inż. Andrzej Łabędzki – *Owady, szkodniki kwarantannowe w obrocie drewnem.*
- Mgr inż. Grzegorz Nowak – *Problemy budowy autostrad a lasy.*
- Dr inż. Andrzej Łabędzki – *Zapora wodna w Czorsztynie – znaczenie dla regionu i ochrony przyrody.*
- Prof. dr hab. H. Olenderek – *System informacji przestrzennej ze szczególnym wykorzystaniem problematyki w gospodarstwie leśnym.*
- Dr inż. Andrzej Raj – *Problemy ochrony ekosystemów leśnych Karkonoskiego Parku Narodowego.*

Kadencje 1998-2017

Zebrania referatowe

- Prof. dr hab. M. Mańka, dr inż. P. Strzeliński, J. Kulpiński – *Lasy, gospodarka leśna oraz wrażenia z pobytu na Litwie* (2001).
- W związku z 100. rocznicą urodzin i 30. rocznicą śmierci prof. dr. Leona Mroczkiewicza dr. h.c. zorganizowane zostało w 2001 r. zebranie referatowe, na którym przedstawiono osiągnięcia dydaktyczne i naukowe Profesora. Wykłady wygłosili:
 - Prof. dr hab. B. Drogoszewski – *Prof. dr Leon Mroczkiewicz dr h.c., zarys osobowości, dydaktyk i popularyzator.*
 - Prof. dr hab. St. Zabielski – *Prof. Leon Mroczkiewicz – pionier plantacyjnej uprawy drzew szybko rosnących w Polsce.*
 - Prof. dr hab. Kazimierz Urbański – *Początki regionalizacji przyrodniczo-leśnej w Polsce.*
- Doc. dr hab. Krystyna Przybył – *Zamieranie jesionów w Polsce* (2001).
- Dr inż. Dariusza Gwiazdowicz – *Życie Syberii* (2002).
- Prof. dr hab. Władysław Dynak – *Niedźwiedź w przekazach kultury i poemacie Adama Mickiewicza* (2002).

- Mgr inż. Grzegorz Nowak – *Stan podokapowego dębu bezszypułkowego w starodrzewach Wielkopolskiego Parku Narodowego* (2002).
- Doc. dr hab. Adam Boratyński – *Przegląd wybranych drzewostanów nasiennych i jego praktyczne implikacje* (2002).
- Mgr inż. Stanisław Zaradny – *Niektóre zagadnienia gospodarki w dąbrowach krotoszyńskich* (2002).
- Prof. dr hab. Andrzej Kędziora – *Bilans cieplny i wodny ekosystemów leśnych* (2002).
- Dr inż. Dariusz Gwiazdowicz – *Przyroda i kultura Meksyku* (2002).
- Dr inż. Tadeusz Mizera – *Gospodarka leśna a ochrona strefowa ptaków drapieżnych* (2003).
- Prof. dr hab. Stanisław Bałazy – *Rozpoznawanie i rola entomopatogenicznych grzybów na obszarach rolnych i leśnych* (2003).
- Dr inż. Robert Kamieniarz – *Ochrona cietrzewia a gospodarka leśna* (2003).
- Prof. dr hab. Władysław Dynak – *Łowiectwo i zwierzyna w przysłowiach polskich* (2003).
- Prof. Jacek Oleksyn – *Zadziwiająca historia sosny "ryskiej" i jej rola w rozwoju nauk leśnych i przyrodniczych* (2003).
- Mgr inż. Zbigniew Szelaż – *Wrażenia z pobytu leśników wielkopolskich nad jeziorem Bajkał* (2003).
- Dr inż. Andrzej Raj – *Ochrona ekosystemów w Karkonoskim Parku Narodowym* (2003).
- Mgr inż. Tomasz Sobalak – *2x Namibia – Polski myśliwy na Safari* (2004).
- Prof. Tadeusz Przybylski – *Wyspa Madera* (2004).
- Prof. Tadeusz Przybylski – *Wymieranie drzew w polskich lasach* (2004).
- Mgr inż. Józef Popiel – *25 lat Białowieskiego Parku Narodowego na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO – stan obecny, zagrożenia, perspektywy* (2004).
- Prof. Andrzej Grzywacz – *Ochrona przyrody w lasach. Ochrona grzybowisk* (2005).
- Przedstawiciele Koła Leśników Wydziału Leśnego AR w Poznaniu – referat o europejskim spotkaniu studentów – *INTERFOB 2004* (2005).

- Dr Ferdynand Szafranski – *Wspomnienia z pobytu w Afryce* (2005).
- Dr Jerzy Ptaszyk – *Działalność Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody na terenie Wielkopolski – perspektywy* (2005).
- Prof. dr hab. Leon Mejnartowicz – *Kongres IUFRO w Australii* (2005).
- Mgr inż. Marzena Niemczyk – *Struktura genetyczna jodły w Karkonoskim Parku Narodowym* (2005).
- Mgr inż. Przemysław Zwaduch – *Proweniencyjna zmienność dębów w Polsce* (2005).
- Prof. dr hab. Władysław Chałupka – *Władysław Zamojskiego umiłowanie lasu* (2005).
- Prof. dr hab. Józef Broda – *Relacje leśników deportowanych w 1940 roku z ziem wschodnich II Rzeczypospolitej w głąb Związku Radzieckiego*. Referat był jednocześnie promocją książki „*Wśród śniegów i bagien tajgi*” (2006).
- Prof. dr hab. Jerzy Wiśniewski – *Bliskie leśnikom świętych żywoty* (2006).
- Mgr inż. Tomasz Skowronek – *Działalność leśników w niemieckich oficerskich obozach jenieckich w czasie drugiej wojny światowej* (2006).
- Prof. dr hab. Władysław Barzdajn, mgr inż. Henryk Piskonowicz – *Praktyczne aspekty restytucji jodły w Sudetach oraz cisa w Polsce* (2006).
- Dr inż. Maciej Skorupski – *Podróż przez śmietniki Europy* (2006).
- Prof. dr hab. Władysław Chałupka – *Filip Skoraczewski – leśnik i powstaniec* (2006).
- Dr Anna Bartczak – *Wartość funkcji rekreacyjnej lasów w Polsce* (2007).
- Prof. dr hab. Andrzej Żarnowiecki – *Gawędząc o czterech porach roku* (2007).
- Prof. dr Józef Broda – *Próba określenia wielkości strat gospodarczych i osobowych w leśnictwie polskim w okresie II wojny światowej* (2007).
- Dr inż. Dorota Wrońska-Pilarek, mgr inż. Adam Całka – *Kultura i przyroda środkowej Syberii – wrażenia z wyprawy* (2007).
- Mgr inż. Jarosław Czarnecki – *Gdzie przebiega północna granica zasięgu jodły pospolitej* (2007).

- Mgr inż. Piotr Kiciński – *Kościoty drewniane w Wielkopolsce* (2007).
- Prof. dr hab. Jerzy Karg – *Przyroda Mongolii* (2007).
- Adam Smorawiński – *Wspomnienia z polowań na sześciu kontynentach* (2008).
- Prof. dr hab. Jerzy Karg – *Przyroda Mongolii – część 2* (2008).
- Prof. dr hab. Jacek Michalski – *Krótką historia Wydziału Rolniczo-Leśnego i Wydziału Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego* (2008).
- Mgr inż. Tomasz Wieczorek, Rafał Wypych – *Próba porównania gospodarki leśnej w Hessen-Forst, na podstawie wybranych zagadnień, z modelem leśnictwa w Polsce* (2008).
- Mgr inż. Jarosław Czarnecki – *Etyka w służbie leśnej* (2008).
- Mgr inż. Rafał Śniegocki – *Ochrona przyrody w lasach Wielkopolski na tle lasów Polski* (2008).
- Mgr inż. Krzysztof Schwartz – *Las i woda – próby ratowania lasów łęgowych w Nadleśnictwie Jarocin* (2009).
- Mgr inż. Tomasz Markiewicz – *Certyfikacja gospodarki leśnej wg zasad FSC, przebieg audytu i najczęstsze problemy* (2009).

Wyjazdy naukowo-krajoznawcze

- W dniach 20-31 lipca 2004 r. odbył się wyjazd naukowo-krajoznawczy członków Oddziału Wielkopolskiego PTL na Ukrainę.
- W dniach 18-21 maja 2005 r. odbył się wyjazd do LKP Puszcza Białowieska oraz Białowieskiego Parku Narodowego – prowadzący kol. Wojciech Kowalkowski oraz kol. Dariusz Gwiazdowicz (teren BPN).
- W dniach 31 sierpnia – 2 września 2006 r. odbył się wyjazd do Nadleśnictwa Szklarska Poręba i Karkonoskiego Parku Narodowego, w którym wzięli udział członkowie naszego Oddziału.
- W dniach 6-7 lipca 2007 r. odbył się wyjazd członków i sympatyków Oddziału do Nadleśnictwa Milicz.
- W dniach 3-6 października 2007 r. odbył się wyjazd do Nadleśnictwa Międzylesie, w którym wzięli udział członkowie naszego Oddziału.
- W dniach 18-19 kwietnia 2008 r. odbył się wyjazd obejmujący Kalisz i jego zabytki oraz Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie.

- W dniach 27-28 czerwca 2008 r. odbył się wyjazd członków i sympatyków Oddziału z cyklu „Szlakiem Techników Leśnych”, do technikum w Goraju i Nadleśnictwa Krucz.
- W dniach 9-12 października 2008 r. odbył się organizowany przez Oddział wyjazd do Nadleśnictw Suwałki i Gołdap oraz Wigierskiego Parku Narodowego.
- W dniach 25-27 czerwca 2009 r. odbył się wyjazd członków i sympatyków Oddziału z cyklu „Szlakiem Techników Leśnych”, do technikum w Warcinie, Słowińskiego Parku Narodowego oraz nadleśnictw Osusznica, Lębork i Warcino.
- W dniach 1-3 października 2009 r. odbył się wyjazd do Nadleśnictwa Jeleśnia, w którym wzięli udział wykazujący się aktywnością w pracach na rzecz PTL członkowie naszego Oddziału. W szczególności nagrodzono w ten sposób osoby uczestniczące w organizacji kampanii i festynu „Lasom Przyjazny”.
- W maju 2010 r. odbył się wyjazd członków i sympatyków Oddziału z cyklu „Szlakiem Techników Leśnych”, do technikum w Brynku oraz nadleśnictw Brynek i Świerklaniec.
- W dniach 15-16 kwietnia 2011 r. odbył się wyjazd członków i sympatyków Oddziału do Łodzi i otaczających ją lasów komunalnych.
- W dniach 13-14 kwietnia 2012 r. odbył się wyjazd członków i sympatyków Oddziału do Wrocławia i Nadleśnictwa Miękinia.
- W dniach 24-25 maja 2013 r. odbył się wyjazd członków i sympatyków Polskiego Towarzystwa Leśnego Oddział Wielkopolski do Szczecina i Nadleśnictwa Trzebież.

Sesje terenowe „Znana i nieznana Wielkopolska”

- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu Puszczy Noteckiej, Ośrodek Edukacyjny Chalin (2001).
- Leśny Zakład Doświadczalny Murowana Goślina – aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu Puszczy Zielonki (2001).
- Międzyrzecki Rejon Umocniony – Nadleśnictwo Świebodzin (2001).
- Lasy komunalne miasta Poznania (2002).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Konin (2002).

- Aktualne problemy LKP – Lasy Rychtałskie (2002).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe nadleśnictwa Gniezno (2002).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Krotoszyn (2003).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Piaski (tym razem pod hasłem „Majówka z PTL”) (2004).
- W dniu 15 maja zorganizowano przy współudziale nadleśnictwa Babki oraz Instytutu Dendrologii PAN w Kórniku otwartą sesję terenową dla wszystkich chętnych z cyklu „Z leśnikami do lasu”, pt. „Maj w lesie i ogrodzie” (2004).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu Wielkopolskiego Parku Narodowego (2005).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Czarniejevo (2005).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Karczma Borowa (2006).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Grodziec (2006).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Łopuchówko (2007).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Pniewy (2007).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Włoszakowice (2007).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Sieraków (2008).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Koło (2009).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Podanin (2010).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Krotoszyn (2010).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Zdrojowa Góra (2011).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictw Antonin i Przedborów (2012).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Kaczory (2012).

- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Grodzisk (2013).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Wolsztyn (2013).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Taczanów (2014).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Wronki (2014).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Konin (2015).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Bolewice (2015).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Międzychód (2016).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Piaski (2016).
- Aspekty przyrodnicze i kulturowe terenu nadleśnictwa Turek (2017).

ZAŁĄCZNIK 3

Odnaczenia honorowe członków Oddziału Wielkopolskiego Polskiego Towarzystwa Leśnego w Poznaniu (nadane na Zjazdach Delegatów PTL w latach 2002-2016)

2002 – Orzechowo Morskie

Złota odznaka: Władysław Barzdajn, Jerzy Wiśniewski

Srebrna odznaka: Eugeniusz Goliwąs, Piotr Grygier, Grzegorz Nowak, Waldemar Szychowiak

2003 – Jaszowiec

Złota odznaka: Roman Bończyk, Bohdan Ważyński

Srebrna odznaka: Stanisław Bałazy, Władysław Chałupka, Barbara Czołnik, Antoni Sienkiewicz, Jarosław Szaban

2004 – Waplewo

Srebrna odznaka: Dariusz J. Gwiazdowicz, Wojciech Kowalkowski

2005 – Szklarska Poręba

Honorowe członkostwo: Jacek Michalski

Srebrna odznaka: Marian Grodzki, Wiesław Nowakowski, Zenon Rzeźnik

2006 – Lublin

Złota odznaka: Iwo Gałęcki

Srebrna odznaka: Marlena Kowalkowska, Tomasz Paul

2007 – Kraków

Honorowe członkostwo: Jerzy Wiśniewski

Złota odznaka: Tadeusz Cybulko, Piotr Grygier, Edwin Krzyżagórski, Maria Szeląg

Srebrna odznaka: Halina Sidor, Ewa Naparty, Stanisław Trendewicz

2008 – Cedzyna

Medal „Pro Bono Silvae”: Józef Broda

Honorowe członkostwo: Maciej Giertych

Złota odznaka: Władysław Chałupka

2009 – Gorzów

Złota odznaka: Dariusz J. Gwiazdowicz, Wojciech Kowalkowski,
Jarosław Szaban

Srebrna odznaka: Tomasz Markiewicz

2010 – Polańczyk

Srebrna odznaka: Jacek Napieralski, Tomasz Wawro

2011 – Siedlce

Złota odznaka: Marlena Kowalkowska

Srebrna odznaka: Ewa Chojnacka, Małgorzata Okulicz-Kozaryn,
Władysław Danielewicz, Michał Michalak

2012 – Spała

Honorowe członkostwo: Jan Ceitel

Złota odznaka: Jędrzej Kasprzak

Srebrna odznaka: Danuta Lewandowska

2013 – Wałcz

Srebrna odznaka: Dariusz Kociubiński

2014 – Zielona Góra

Złota odznaka: Halina Sidor

Srebrna odznaka: Bogdan Golczak, Jacek Oleksyn

2015 – Toruń

Złota odznaka: Jacek Napieralski

Srebrna odznaka: Roman Kędzierski

2016 – Cetniewo

Honorowe członkostwo: Władysław Chałupka

Srebrna odznaka: Maciej Cudak, Piotr Szyszko

ZAŁĄCZNIK 4

Lista członków Oddziału Wielkopolskiego Polskiego Towarzystwa Leśnego (wg stanu na 1.07.2017)

1. Krzysztof Adamowicz	38. Mateusz Dobrzycki
2. Aleksandra Andruszewska	39. Katarzyna Dolata
3. Alicja Antonowicz	40. Bohdan Drogoszewski
4. Andrzej Antowski	41. Piotr Drozda
5. Jan Anuszkiewicz	42. Emilia Dudkiewicz
6. Stanisław Bałazy	43. Krzysztof Durczak
7. Maciej Barton	44. Michał Duszyński
8. Aleksandra Barton-Radomska	45. Jerzy Flisykowski
9. Władysław Barzdajn	46. Karolina Florczak
10. Jolanta Behnke-Borowczyk	47. Alicja Florek
11. Andrzej Bereszyński	48. Stanisław Gałązka
12. Henryk Bocheński	49. Anna Gałęcka
13. Roman Bończyk	50. Kinga Gałęcka
14. Adam Boratyński	51. Iwo Gałęcki
15. Maciej Borczyński	52. Piotr Gałęcki
16. Elżbieta Borowiak	53. Anna Gdula
17. Wojciech Borzyszkowski	54. Kamil Gęsikiewicz
18. Aneta Briegmann-Smoczyk	55. Dieter Giefing
19. Józef Broda	56. Maciej Giertych
20. Wiesław Buliński	57. Tomasz Girtler
21. Ligia Burkot-Klon	58. Bogdan Golczak
22. Adam Całka	59. Eugeniusz Goliwąs
23. Jan Ceitel	60. Roman Gornowicz
24. Władysław Chałupka	61. Małgorzata Górna
25. Karol Chlebowski	62. Sylwester Grajewski
26. Daniel Chmura	63. Agnieszka Grobelna
27. Ewa Chojnacka	64. Sylwester Groblewski
28. Wiesław Chojnacki	65. Marian Grodzki
29. Daniel Chrobrowski	66. Piotr Grygier
30. Maciej Cudak	67. Mateusz Grzyś
31. Zbigniew Cykowiak	68. Emilia Gurlaga
32. Małgorzata Czarkowska	69. Dariusz Gwiazdowicz
33. Andrzej Czerniak	70. Patrycja Hennik
34. Barbara Czołnik	71. Szczepan Hotała
35. Stanisław Czopor	72. Urszula Ignaczak
36. Władysław Danielewicz	73. Grzegorz Iszkuło
37. Ryszard Dąbrowski	74. Dominik Jabłoński

75. Teresa Jackowiak	118. Andrzej Łabędzki
76. Jakub Jakubowski	119. Lesław Łabudzki
77. Roman Jaszczak	120. Piotr Łakomy
78. Tomasz Jelonek	121. Adrian Łukowski
79. Klaudyna Jędrasiewicz	122. Ryszard Maciejewski
80. Jacek Kamczyc	123. Halina Madej
81. Robert Kamieniarz	124. Konrad Magnuski
82. Krzysztof Kanas	125. Dominik Majer
83. Natalia Kartawik	126. Małgorzata Mańka
84. Jędrzej Kasprzak	127. Tomasz Markiewicz
85. Maria Kasprzak	128. Anna Matusiak
86. Mieczysław Kasprzyk	129. Krzysztof Matuszak
87. Adrian Kasztelan	130. Piotr Mazan
88. Beata Kątna	131. Mateusz Mendera
89. Mariola Kędzia	132. Michał Michalak
90. Roman Kędzierski	133. Jacek Michalski
91. Joanna Kicińska	134. Damian Michałowicz
92. Przemysław Kiciński	135. Antoni Miler
93. Dariusz Kociubiński	136. Ryszard Miś
94. Joanna Kołodziejczyk	137. Tadeusz Mizera
95. Ignacy Korczyński	138. Grzegorz Młynar
96. Hubert Kornacki	139. Mateusz Modrzejewski
97. Mirosław Koronowski	140. Jerzy Modrzyński
98. Robert Korzeniewicz	141. Joanna Mucha
99. Paweł Kostewicz	142. Weronika Mysiak
100. Włodzimierz Kowal	143. Hubert Nadolny
101. Wojciech Kowal	144. Marek Nadolny
102. Marlena Kowalkowska	145. Krzysztof Namysł
103. Wojciech Kowalkowski	146. Ewa Naparty
104. Agata Kozubaj	147. Jacek Napieralski
105. Adam Kozyra	148. Elżbieta Nawrocka
106. Edwin Krzyżagórski	149. Grzegorz Nowak
107. Monika Kubiak	150. Piotr Nowak
108. Jan Kukuła	151. Halina Nowicka
109. Władysław Kusiak	152. Marek Nyczak
110. Tomasz Kwieciński	153. Honorata Ogonowska
111. Tomasz Leski	154. Bernard Okoński
112. Hubert Leśniak	155. Małgorzata Okulicz-Kozaryn
113. Antonina Leśnik	156. Jacek Oleksyn
114. Danuta Lewandowska	157. Bożena Otto
115. Piotr Lewandowski	158. Tomasz Paul
116. Monika Lis	159. Witold Pazdrowski
117. Maria Łabędzka	160. Marcin Pelcner

161. Marcin Pietras	200. Katarzyna Szelań
162. Henryk Piskonowicz	201. Wojciech Szewczyk
163. Władysław Praiss	202. Janusz Szmyt
164. Agata Przybylska	203. Marzena Szpakowska
165. Oskar Przymuszała	204. Hubert Szrama
166. Maciej Puchała	205. Hubert Szramka
167. Andrzej Raj	206. Waldemar Szychowiak
168. Radosław Rakowski	207. Piotr Szyszko
169. Kazimierz Ratajszczak	208. Wojciech Śliwa
170. Piotr Robakowski	209. Przemysław Świerblewski
171. Bartosz Rot	210. Adrian Talaśka
172. Elżbieta Rozmiarok	211. Ewa Teodorowicz
173. Benedykt Roźmiarok	212. Arkadiusz Tomczak
174. Henryk Różański	213. Mieczysław Turski
175. Krystyna Ruda-Ertel	214. Kazimierz Turzyński
176. Maria Rudawska	215. Mariusz Tylicki
177. Anna Rutkowska	216. Agnieszka Urbaniak
178. Dariusz Rutkowski	217. Kazimierz Urbański
179. Paweł Rutkowski	218. Bogumiła Waśko
180. Zbigniew Rybak	219. Tomasz Wawro
181. Anna Rybarczyk	220. Bohdan Ważyński
182. Leszek Rząsa	221. Danuta Wąsiewicz
183. Zygmunt Sadowski	222. Anna Wełnicka
184. Halina Sidor	223. Dorota Werkowska
185. Antoni Sienkiewicz	224. Bartosz Werner
186. Bartłomiej Sijka	225. Wojciech Wesoły
187. Damian Sitkowski	226. Dariusz Węclewski
188. Zygmunt Skibiński	227. Jerzy Wiśniewski
189. Joanna Skonieczna	228. Tomasz Witczak
190. Bogusław Skorupiński	229. Marek Włazełko
191. Jadwiga Sławińska-Molenda	230. Andrzej Woźniak
192. Tomasz Sobalak	231. Adam Woźnica
193. Zbigniew Sołtysiński	232. Ewa Woźniewicz
194. Jerzy Sosiński	233. Wioleta Zakrzewska
195. Krzysztof Stagraczyński	234. Krzysztof Zakrzewski
196. Monika Starosta	235. Mariusz Zieliński
197. Władysław Strykowski	236. Jacek Zientarski
198. Jarosław Szaban	237. Marta Złota
199. Maria Szelań	

